

OSMANIA UNIVERSITY
COLLEGE LIBRARY.

P. L. Narasimha Rau.

నాటకములు.

నర్మదా ప్రసంగము.	...	...	0—12—0
సారంగధర చరిత్రము.	...	...	0—6—0
ప్రచండ చాణక్యము.	...	...	0—12—0
కోకిల.	...	...	0—12—0
విప్రనారాయణ చరిత్రము.	...	...	0—12—0
పాదుకా పట్టాభిషేకము.	...	...	0—12—0
వనవాస రాఘవము.	...	...	0—12—0
బుగభాగము.	...	...	1—0—0
విజయరాఘవము.	...	...	1—0—0
రాధాకృష్ణ.	...	...	0—6—0
నృధానివాహము.	...	...	0—8—0
మనోమహిమము.	...	...	0—4—0
ప్రహేళిక.	...	...	1—0—0
గులేబకావలి.	...	...	0—8—0

నాటకములు.

మాధవీకంఠము.	...	...	1—8—0
శైవలిసంచంద్రశేఖరము.	...	...	0—12—0
శుక్తిమతి.	...	...	0—12—0
రాధారాణి.	...	...	0—4—0

వచనకావ్యములు.

మధురగా.	...	...	0—8—0
వరాహాక్షరము.	...	...	0—2—0
వీరేశలింగ కవిచరిత్రము.	...	...	1—0—0

వలయువారు,

డి. వి. రమణారావు అండ్ కో.

తిరుగు, కృష్ణాపల్లి.

శ్రీ

దన వానరా ఘోషము.

— విశేష విశేషము —

[అనునందములు నాటకము.]

కృతి

ప్రతిభా భాగ్యము; నర్మరావు సమీక్షాము
మొదటి నాటకములు చదివిన,

పానుగంటి - లక్ష్మీనరసింహారావు గారిచే

రచియింపబడి,

అనునది

శ్రీ సోదామిని మద్రాసు శాలయందు ముద్రింపబడి

ప్రకటింపబడియె.

1909

కాప్రీక్షణము] మొదటికూపు 1000 ప్రతులు. [విజయవాడ,

వెల 0—12—0.

వీరిక

శ్రీమద్రామాయణము సంతయు నాటకరూపముగ వ్రాయవలయు నని యెంచి, యయోధ్యకాండలోనిగాధను బట్టిభంగరాఘవ మనుపేరిటను, యుద్ధకాండలోనిగాధను. విజయరాఘవమనుపేరిటను, కండునాటకముల వ్రాసి యుత్పత్తింపితిని. ఇప్పుడారణ్యకీర్తిగాధ సుందరకాండలలోనిగాధను సంగ్రహించి పనపానరాఘవ మనుపేరి నాటకమును వ్రాసితిని. దీనిని 1908 సంవత్సరము సెప్టెంబరు 26 వేది నారంభించి, నవంబరు 19 వేదీసి ముగించితిని—

ఈగ్రంథమునుగూడ మహారాజరాజ్యశ్రీ శ్రీరాజా రావు వేంకటగుమారమహాత్మిమార్యారావు బహద్దరు రాజా ఆఫ్ పితాపురం వారి ద్రవ్యసాహాయ్యముననే యచ్చు వేయించితిని. విద్యావిధులు, విద్యాభిమానులు, పండితపోషకులు, ధర్మకార్యవీరులు లగువీరు దీక్షాయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధుల శ్రీపరమేశ్వరకటాక్షముచే మెందుదురుగాక!!

ఈనాటకమునకుఁ గూడ నాంద్రప్రస్థావసలు వ్రాసి నన్ను సంతోషపరిచిననామిత్రు లగుగారి శ్రీ! కూచిపూరిసింహముగారి కనేకనమస్కారము లాచరింతును.

పితాపురం. | పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు.
6-2-1910. |

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రలు.

పురుషులు.

- 1 శ్రీరాముడు—కథానాయకుడు.
- 2 లక్ష్మణుడు—
- 3 అశంపనుడు
- 4 ధూమాత్ముడు } రాక్షసులు.
- 5 రావణుడు—రాక్షసరాజు.
- 6 కబంధుడు—రాక్షసుడు.
- 7 శరభుడు
- 8 అంశుమాలి } వానరులు.
- 9 ఆంజనేయుడు—సుగ్రీవునిమంత్రి.
- 10 సుగ్రీవుడు—వానరరాజు.

స్త్రీలు.

- 1 సీత—కథానాయిక.
- 2 శూర్పనఖ—రావణునిచెల్లెలు.
- 3 తార—వాలిభార్య.
- 4 త్రిజట—రాక్షసస్త్రీ.

(శ్రీ)

చ న వా న రా ఘ వ ము .

(నాంది)

జీ. ఏనుగుతాత్కనుష్టల, ల ధి యింకదింకినియుచన్వహావలక
 శ్రామునిగాపడైకనుడి ధి హ్యుగ్గెనానిముచేరిజనకే
 భిమచులత్తులు గొనుచుం ధి బొల్పునై ఘోరచనార్జికాపరి
 ధానుముచిత్రచిత్రచరి ధి తింబులుమికిచునిశ్యమోదిముల్.

(నాంద్య తరుచు సూత్రధారుడు)

బావా! పారిపార్శ్వకా!

పా—(ప్రవేశించి) బావగార కార్యాలయే యున్నట్లున్నాడు. వానినో,
 తుచుడి వృథానంబును తెన్నులను రాసుకదా!

సూ—ఇది ప్రహరన్వధావసుగాని నాయొక్కనిదే కాదు.

గీ. తల్లి కొడుకులు లాలించుం ధి దవగుకొఱకె,
 సుతరుడుప్రేమించుం గల్గిడి న్వ ధి సుఖముకొఱకె
 కాత పరి గూడుం దవగుసా ధి ఖ్యుంబుకొఱకె
 న్వసుఖమునకే మగడును ధి వలచు సతిని.

పా—(సర్వదు) ఏకజాతిసగూతుల వైచమనకు ధార్యాభర్తృవంబు
 ధ ముల్లు సగభవించును?

సూ—సరిసస్థలావములుగు బావలకుగూడ నిచుచుచుగి స్థితివాని
 యే. కాని యొకనాటికప్రదర్శనముకైకె. కోవృథకు వచుచున్న
 చిలిచితిని.

పా—నాతోడ్పాటు గావలసినయానాటక మెద్దియో చెప్పుడు.

సూ—వనవాస రాఘవ, మనుమెకనాటక రాజము. కర్తప్రసిద్ధకవియైన
పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు. ఇది యాతనియొద్ద మొత్తము
స్థనాటకము. శ్రీమద్రామాయణకథాగ్రధిత మగుటచే బర
మపావన మైనగ్రంథము.

పా—చిత్తము. మీకు సదాసహచారి నగునేను మీయాజ్ఞకు బద్ధుఁ
డను. ప్రసిద్ధకథయగుటచే బాత్రల జెప్ప నక్కరలేదు. కాల
విలంబము లేకుండ నన్ని పాత్రల నాయత్తము చేసెదను. కాని,
అర్యా! ఒకందుక కించక సిగ్గుగుచున్నది.

గీ. మీసములు దీసి మోముపై ♦ మేలిరంగుఁ
బూసిఱవికలు దొడిగి పూ ♦ బోండ్ల మగుదు
మంతయేకానితోకల ♦ నమరుచుకొని
మర్కటంబులలాగున ♦ మసలు తెల్లు?

సూ—సరిసరి! ఇందులకా సందేహించు చుంటివి. ద్విపాత్తులము గదా,
చతుష్పాత్తుల మెట్లగుదుమనియా!

గీ. నాల్గుపదముల భక్తవా ♦ నరులుచూడ
భక్తిరహితద్విపాత్తులు ♦ పాళికంటె
శ్రేష్ఠు లందురు కాననీ ♦ సిగ్గులేల
యొక్క-రాతిరి క్రోతులై ♦ యుండుటకును.

చ. అనవరతంబుజిహ్వానుగ్రి ♦ యౌహృదయంబునఁబెట్టిరామపా
వనపదదాస్యరూపములఁ ♦ బావనిభాసలెనండ్రుసత్కవుల్
మనముసంజింత సేయు మొక ♦ మాటతఁడోకపియంటకన్లుఁడా
తనిగపియంచునెంచువెడ ♦ తర్కపుజిత్తమొ? పారిపార్వకా?

పా—దీర్ఘవాలంబులు గలిగి లంఘనంబులు సేయువారినిగవులనుట,
కుతర్కంబును మానవులపై వానరుల నెక్కించుట వివేకంబు
నుంగాబోలు. నే నెఱుంగను బోనిండు.

సూ—అటుగాదు.

క. తలదిగుగురోగి యనఁజే

యిల యంతయుఁ దిరుగునంచు ♦ సిప్పగిది నెప్పో

చలచిత్తులు సుస్థిరభ

క్తుల బాహ్యకృతులఁ గాంచి ♦ క్రోతు లనుటయున్.

పా—ఉపమానంబునుబట్టియూ యాతని భక్తుఁడని యొప్పుకొనవలయు.

సరి యట్లేకానిండు. మీమాట త్రోసివేయ నేల?

సూ—నిరుపమానభక్తుఁ డని యొప్పుకొనిననాకు మఱింతపరమానంద
ము. హనుమంతుఁడు భక్తాగ్రేసరుఁ డని కదా గ్రంథంబు లు
ద్ఘోషించుచున్నవి!

పా—ఆర్యా! యీ వితండవాదముతోఁ బని యేమి?

క. భక్తులరీతు లెఱుంగను

ముక్తులమాటన్న నేమొ ♦ మొదలే యెఱుంగఁ

శక్తికి దాఁటినవిద్య

ద్యుక్తులు నాకేల చెప్పుఁ ♦ దొప్పినపనులన్.

సూ—అటులైనబావా! హనుమత్సుగ్రీవాంగదప్రముఖులు మహాపురు
షులని నెమ్మదిం దలంచి నాటకప్రదర్శనంబులకుఁ దొడంగుము.
వారియాకారములఁ జూడకు.

ఆ. వె. తాళిబొమ్మఁ జూచి ♦ తాయియే యనియొప్పు

రికమునేసిపోవ ♦ రిత్తఫలము

దానిదైవమంచుఁ ♦ దలపోసి పూజింపఁ

బుణ్యదాయకంబు ♦ ముక్తిదంబు.

పా—ఆర్యా! యిక నేను బోయి సర్వ మాయత్తముచేసెదను. మావ ప్రదర్శనకార్యము నిర్వీఘ్నముగఁ గొనసాగునట్లొక్క పారి యా శీర్వచింపుడు.

మా—నే నన నెంతటివాడను? నాయాశీస్సన నెంతటిది?

సీ. భక్తులకన్నుల ♦ పండువైపుట్టిన

శ్యామలాంగుడు రామ ♦ చంద్రుఁ డుండ

క్షీతిసుతయయ్యును ♦ క్షీతిమాతయై యొప్పు

కల్యాణి జానకీ ♦ కాంత యుండఁ

దింజినిద్రయులేక ♦ ధృతధనుర్బాణుడై

మించి రక్షించు సా ♦ మిత్రయుండ

రాక్షససంహారి ♦ రామనామము గుఱి

గొనినభక్తుడు గాలి ♦ కొమరుఁ డుండఁ

గీ. గప్తములు గాని విఘ్నము ♦ ల్గాని వనకు

వచ్చు తెటులయ్య? వచ్చిన ♦ విచ్చినయ్య

భాస్వరునిదీప్తి నిరుల్లు ♦ భయ మీకేల

పోయిజరిగించు నాటకం ♦ బోయిబావ!

(ఇద్దఱునునిష్క్రమింతురు.)

ఇదిప్రస్తావన.

శ్రీ

వనవానరాఘవము.

—•••••—

ప్రథమాంకము.

—•••••—

[ప్రవేశము—పంచవటి]

(ప్రవేశము—సీత, లక్ష్మణుడు, శ్రీరాముడు.)

రాము—తమ్ముడా! లక్ష్మణా! పుణ్యమూర్తి యగుభరతునకుఁ బాదు
క లిచ్చి చిత్కూటమును వదిలి యిప్పటికి దాదాపుగఁ బదు
మూడువత్సరము లైనవి. అనేకమునుల సేవించి రాక్షసుల
గొండలు జూపి తుదకు భగవతి యగుగోదావరీతీరమును జేరి ప
ర్వతాల నిర్మించుకొని యిచట నుంటిమి. లక్ష్మణా!
గీ. పరమసంపూర్ణసౌఖ్యసం ♦ భరితయైన

రాజ్యసంపదఁ బాసి య ♦ రణ్యమున వ

సింహ గర్జన మంటివి; చూడు! ♦ సిలుగు లేవి?

యెచటి కచటికె సరిపోవు ♦ నెటులొ యల్లు.

సీత—మహావినయధురీణుడు, మనలఁ దలిదండ్రులుగఁ బరిగణించుసా
మిత్రి సర్వవిధములచేఁ బ్రమాదశూన్యుడై సముచితోపచార
ములు సేయుచుండ మనకుఁగర్జనము లేమి యుండును?

రాము—జానకీ! సమస్త సద్గుణసంపన్నుడై నలక్ష్మణుడా;

హింసాపచారముల గుత్తైలుగక యట్టులన లేదు.

గీ. కష్టములు మైకి రాజ్ఞోవఁ ♦ గడు భయంబు

హృదయ మొందును; వచ్చిన ♦ పిదప నట్టె
యడఁగి యలవాటుపడి కుదు ♦ ర్పశును జమ్మి
యట్లు కాకున్న బ్రదు కసా ♦ ధ్యూబు గాదె!

గీ. సుఖపుముదము; కష్టపుభీతి ♦ సుఖము మాఱు

ము మదిఁ జేరనంతవఱకె; ♦ మోదమాఱు

ములకు మనసు మొదట నింత ♦ యులకుఁ జెంది

మెంటనే తటస్థత నొందు ♦ వింతగాఁగ.

ఇట్టియవస్థలో మన ముఱటి మని నేను దెలియఁ జేసితిని. కాని
నీవు చెప్పినట్లు పుత్రస్థానియై సదా మనలఁ గనిపెట్టి నే
వించులక్ష్మణునియుపకారమును మరువఁ దరమా! ఈపుణ్యరాశి
మననీడవలె నుంటచేతనే మనము సర్వకష్టములకు దూర
మైతిమి. ఈతనిని నేనుగాని నీవుగాని విడిచియుండునత్తరక్ష
ణమున మనకు మహాకష్టము లారంభ మగుట కేమిసందేహము!

అత్మ—మహానుభావా! అట్లు సెలవిచ్చుచున్నా రేమి! సర్వమును
ద్యజించి మీపాదపద్మములే గతి యని యెంచి మిమ్ముగొల్చు
టకు నేను మీతో వచ్చియుండ మీరుగాని, మావనినెగాను
గాని, నన్ను విడుచు తేల?

రాము—తమ్ముడా! నిన్ను విడుతు మని చెప్పియుండ లేదు. అట్లు
సంభవించునెడల—

అత్మ—సంభవించు ననుసందేహమునకుమాత్ర మేమికారణము?

రాము—నాయనా! కారణ మేమున్నది? దుష్టదినములు చేయుప్రధా
నాపకారము బంధువిశ్లేష మే కదా?

అత్మ—అది పితృమరణమువలనను, మాతృసంత్యాగమువలనను, మొ
దటనే తీసినది కాదా?

రాము — అంతటితో? బూర్తి యైన మహాసందమే! కాని, యరణ్యవా
సపరిసమాప్తి యగువఱకు నేక్షణమున కాక్షణమే మన మట్టి
సందేహముతో నుండవలయును.

నీత — ఆర్యపుత్రా! లక్ష్మీనతిచ్చెద రేల? లక్ష్మణుని మనమెడఁబాయు
దుమా?

రాము — లక్ష్మణుని నే నెడఁబాయవచ్చును. నీ నెడఁబాయవచ్చును.
నిన్ను నేనెడఁబాయవచ్చును.

నీత — మహాప్రభూ! వింతమాట లాడుచుంటి రేమి?

రాము — వెట్టిదానా! వింత యేమున్నది.

గీ. వేఱువేఱుకాణ్యము ♦ వేఱువేఱు

తనువులును గొప్పజీవులు ♦ కు నిటఁ గలను

కక్షణభంగురము ప్రమాద ♦ కలన గాని

యెప్పుడు వేర్పడియుంట ప్ర ♦ కృత్యయెకాదె?

నీత — ఆ! ఆ! ఆర్యపుత్రా! మనకుఁ దనువు లాత్మలు వేఱా?
(కొఁగిలించుకొనును.)

రాము — (నవ్వుచు) కానియెడలఁ గొఁగిలింత యేల?

(నేపథ్యమున) సెబాస్! సెబాస్! కొఁగిలింత తగ నే తగను.

ఓకాంతాధమా! నీ వానుదరాగు నంట నన్నురాలపు కాపు.

నీత — (బెదరుచు) ఆ! అదేమి?

రాము — (నవ్వుచుఁ దలపఱిచుచు) భయ మేమియు లేదు.

లక్ష్మ — రామచంద్రా! ఎవ్వతెయో యొకరాక్షసస్త్రీ వికృతరూపిణి
యై యిటకుఁ వచ్చుచున్నది. (ధనుస్సున బాణము సంధించి)
ఆగు! ఆగు! జాగ్రత్త! మహాప్రభూ! రామభద్రా! ఆత్యంతదు
ర్మార్గురా లగుతాటకను మీరు వధించిన ట్లికాద్రాకారయై,

హేయకంఠియైమూర్ఖొన వచ్చుచున్నయీయసురకాంతను నే
ను హింసింతును. అనుజ్ఞ యొసఁగుడు.

రాము—సరే! తరువాత చూచుకొనవచ్చును. అగత్యము రానిమ్ము.
(నేపథ్యమున) “అగత్యము రానిమ్ము,” అని యామనోహరాకా
రుడు నాయాగమనమున కనుజ్ఞ యొసఁగుచుండ నీవు ఆగు
మని నిరోధించెద వేల? నే నాఁగను.

(శూర్పణఖ ప్రవేశించును.)

శూ—నీవు నాయెడ దయగలవాఁడవై నన్ను నీదరి జేరనిచ్చితివి.
సంతోష మైనది. కాని, ధనుర్బాణముల ధరించి రొసరొసలా
డుచున్న యీతనిఁ జూడ నా కొడలు మండుకొనిపోవు చున్నది.
ఈతఁ డెవఁడు? నీ వెవఁడవు? ఇది యెవతె?

అక్క—గుప్తప్రలాపిని! ఒడ తెఱిగి పూజ్య లగువీరిగూఁచి శారవగర్భి
తము లగుమాట లాడుము.

రాము—ఆమెయిట్టానుసారమే మాట లాడనిమ్ము. అందువలనమనకు
శారవహాని యేమున్నది? శారవ మొకఁ డిచ్చివచ్చునా? తీసి
వేసినఁ బోవునా? మన కున్న శారవము మనము వినివకున్నంత
వఱ కేమియుఁ బ్రమాదము లేదు. కాన నీ నీమెతో మనవృ
త్తాంతమును గొంత ముచ్చటింపుము.

అక్క—(అసవారింవి) మహాప్రభూ! ప్రచ్ఛన్నముగ నెల్లో దినములు
గడపవలసియుండ మనచరిత్ర మీనోటియొట్టపుదానిచెవిఁ
బడనేల?

రాము—ప్రచ్ఛన్నముగ దినములు గడపవలయు ననుట సరికాదు.
నీ. తండ్రియిష్టము వెంట ♦ ధారుణీపట్టంబు

నాకైస ఘన మేమి? ♦ లోక మందు

నెందటో యభిషేక ♦ మందరే? వారియూ
 రేమి? పేరేమి? నా ♦ రెట్టివారో?
 యెవరికిఁదెలియు? నా ♦ కిట్టులకాక ప
 ట్టాభిషేకము భంగ ♦ మగుచు విపిన
 వానకష్టములు రా ♦ వసుధలో నాపేరు
 జిహ్వపై నాడని ♦ జీవుఁ డున్నె?
 ఆపదల కోర్చి యిప్పుడు న ♦ త్యావనమున
 వర్తిలినమన ఖ్యాతి చె ♦ ప్పంగఁ దరమె?
 సుఖముతోడఁ బ్రచ్ఛన్నత ♦ సాలసె మనకుఁ
 గష్టములతోడ విఖ్యాతి ♦ గలుగు నింక.

గీ. ఎన్నిగాథలు వినఁగ లే ♦ దెన్నినాట
 కములు నూడంగ లేదు త ♦ త్కవులు సుఖము
 పడినవారిని వ్రాసిరే? ♦ ఇడుమ లన్ని
 ముగియుపిమ్మట గ్రంథముల్ ♦ ముగియలేదే?

గీ. జరుగనున్న రామవనవా ♦ సంపునాట
 కమున కీకాంతరాక బీ ♦ జ మగుజమ్ము
 కాన మనయుదంతంబు ని ♦ ప్కపటముగను
 వ్యక్తపఱచినఁగాని పై ♦ యంక మెట్లు?

లక్ష్మ—ఓయాసురకాంతా!

నీ. బహుయజ్ఞభంజన ♦ భైరవకర్మయూ
 తాటకఁ జంపిన ♦ మేటిమగఁడు
 ఖరకంకపత్రవే ♦ గమున దిక్కులవెంట
 మారీచు నెగచిన ♦ శూరవరుఁడు
 దేవారిరాముల ♦ దేవేంద్రునకుఁ గుడి
 చేయియో దశరథు ♦ జ్యేష్ఠసుతుఁడు

చావళాపము లొక్క ♦ సరణియూ పరశురా

ముని భంగపఱచిన ♦ ఘనభుజుండు

తండ్రిమాటను బాలింప ♦ దండకాఖ్య

వనికి వచ్చినగుణరాశి ♦ మునివరేణ్య

రక్షణమునకు రాక్షస ♦ రాజు జంపఁ

బ్రతినవ్వునశ్రీరామ ♦ భద్రుఁ డితఁడు.

శూ—నరే.నరే! ఇక్కఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. ఈమెయీతనిభార్య నీవు—

రాము—అనురకాంతా!

గీ. ముగురుతల్లుల కే మొట్ట ♦ మొదటివాడ;

ముగురుతోబుట్టలకు ముందు ♦ బుట్టివాడ;

నిలఁడు రాడవసోదరు ♦ డితనిపేరు

లక్ష్మణుఁడు సర్వసర్గణ ♦ లక్షణుండు.

నీవు చెప్పిన ట్లేమె నాయిల్లాలు. జనకమహారాజుపుత్రుక. సీత.

నీ వెవరిదానవు? నీపే రేది?

శూ—మీరుబహుజనముగ నున్నారు కావున స్వనామోచ్ఛారణము
గలుగకుండనామనిర్ణయమున నన్యోన్యసాహాయ్యమొనర్చుకొనిరి
నా కట్టియవకాశ మేది? ఇవిగో చేటలవంటి నాగోళ్లను గాంచి
నానామమేదియో గ్రహించుకొనుఁడు.

రాము—ఓహూ! పూర్వసఖవా! విశ్రవపుత్రుఁ డైనరావణునిసోద
రివా! కాని, రాక్షసివయ్యును బూర్వమర్యాద ననుసరించినందు
లకు పంతునించితని.

శూ—నేను భయంకరస్వభావనే యగుదును. పూర్వమర్యాదలను
ధిక్కరించుదాననే యగుదును. కాని మహానుభావా! నిన్నుఁ
జూచినదిమొదలు నా కేమో హృదయము కరఁగికొంతమాను
షత్వము సిద్ధించినట్లు తోచుచున్నది.

సీత—ఆర్యపుత్రా! జగదానందకర మగుమీమూర్తిని జూచియాటవిక
భయంకరశరభశార్దూలపంచాననాదిమృగములే స్వస్వభావము
లఁ దక్కి, శాంతిని వహించి, తలలు వంచి, తోఁగ లాడించి,
దేహములు ముసుచుకొని, అడఁగి, మడఁగి, యొడిగి, మీకష్టావ
స్థను గుత్తెఱిగి కాఁబోలును గనుల నీరు వెట్టికొని, మిమ్ము మా
హావిధేయత గల సేవకులవలె ముందు నడచుచు, గావు గా
యుచుండ నిత నీరాక్షసికి మిమ్ము జూచి హృదయము కరఁగు
టమివిత?

రాము—సీతా! ఈకాంతయందుఁ గలిగినమా ర్పల్లు కలిగినది కాదు.

సీత—మఱి యేలాగునఁ గలిగియుండును?

రాము—ఆమెనోటివెంటనే విందుపుగాక!

లక్ష్మ—(తనలో) నేనుగూడఁ బూర్వబాటు పడితిని గాఁబోలు.

శూ—రామచంద్రా! తాత్కాలికముగ సిద్ధించినమానుషత్వమును
నామోడ స్థిరపఱుచుటకై నన్ను శాశ్వతముగ మనుష్యకాంతను
జేయఁ బ్రార్థించు చున్నాను.

లక్ష్మ—అనఁగి? (తనలో) శృంగారభావమును స్పష్టికరించుటయందు
రాక్షసులలో నెకాదు పశువులలోఁగూడ స్త్రీవ్యక్తికి లజ్జాసా
ధ్వనములు సహజములుకదా!

సీత—(తనలో) జగన్మోహనాకారుఁ డగునానాథుని గాంచి యామె
వలచినది కాఁబోలు!

శూ—మహాత్మా! లోకసమ్మోహనదక్ష మగునీరూప మేమి? ఈజటా
వల్కులభారణ మేమి? ఘోరాటవికసంచార మేమి? కురూపయో
యతిహేయదర్శన యైనయీకాంతతోడిబొత్తేమి? వయోరూప
లావణ్యశీలుఁ డగుపురుషునికిఁ దగినభార్య లేకుంట సామాన్య

లోపమా! నన్ను గాంచియైన నిష్పడట్టిలోపము దీర్చుకొనుట
కేల ప్రయత్నింపవు?

లక్ష్మ—(తనలో) ఓసిచండానినీ! నీనాలుకను ఖండింపవలయును.

సీత—(తనలోనవ్వుచు) నాకు నేటికాలమునకు సవత్నీదర్శనమా?

రాము—

గీ. అగ్ని సాక్షిగ నేఁబెండ్లి ♦ యాశినట్టి
యీవనిత యెట్టు లున్న నీ ♦ కేమి? నాకు
కంటి కతి దివ్యదర్శన ♦ గాఁగ నుండు;
వనిత నాకు భూషణము; లో ♦ పంబుగాదు.

సీత—(తనలో) నాథా! నీవలన నిస్స బహుమానింపఁబడి యుప్పొంగు
చున్నాను.

శూ—ఆహాహా! రామచంద్రా! ప్రాకృతనివలె నేమిమాట లాడుచు
న్నావు? ఈమె నీకంటికిఁ జక్కనిదిగా నున్నదా! ఆహా! ఎంత
వెట్టిపడుచున్నావు! ఆమెతలవెండ్రుక లెల్లన్న పూ! నిగనిగలా
డుచుఁ దుమ్మెదతెక్కలవలె నల్లనై సోఁగలై యున్నవి కావా!
అల్లుంట సౌందర్యలక్షణమేనా? మొక్కజొన్న పీచువలె నెట్టి
గను బొమ్మజెముఁపవలె గుమురుగను గరుసుగ నుండవలయును
గాదా? చూడుము! నీయిల్లాలినాసిక పైని నన్న మేమి? క్రిం
దికి రాఁగఁ గ్రమముగ లావేమి? చీ! చీ! ముక్కురంధ్రములు
గానబడకనే యున్నవి. పైనిఁ గ్రింద నొకటేలావై పర్వతగు
హాముఖములవలె ముక్కుఁటములు పైకి స్ఫుటముగాఁ గనఁబడు
టయే కాక ముక్కున సగమువఱకు వ్యాపించియుండ మఱింత
ముఁదిసిపోవుదువు కాఁబోలు! అదిగాక నిలువుముక్కుఁ జూచి
యే వలపుచే నిలువఁబడలేనివాఁడ వింక నీనతి కడ్డముక్కు
యుండినయెడల నేమైయుందువ్రా? అదేమి? ముంగికివలెఁజంచు

నకువలె మూతి బుడ్డగించి యున్నదేమి? మొసలికి వలె బెదవు లేలేనేమి? పట్టాజేసి పెదవులయిన లేనియెడ నిక నేమి సౌందర్యము? చీచీ! ఈపాడురూపు చూచి పట్టరానితమకమునఁ బైనఁ గ్రింద నెఱుంగక పరవశుడైతివా? ఆహాహా! ఆనడుము! పుల్ల! గాలివేయఁ దడదడ లాడుచు, ఉష్ణున నూదఁ బెల్లున విఱుగు నట్లున్నది. ఇట్టినడుముతో — నాకుఁ దెలియకయడుగు చున్నాను! ఏమి ప్రయోజనము? పట్టు మని భర్త పరమానురాగమునఁ గౌఁగిలించిన సక్కఁటకువచ్చునా? తామసమునఁ పదితన్నులు తన్నిసనక్కఁటకు వచ్చునా? మనుజుశరీరము చీచీ! నిరుపయోగములు. ఇంతకు నెంత యున్నది! నామూఁగతో మూరెడయినదలమొదలు పాదమువఱకు లేదు. పోసి! తేలికగలయొడలు గలదిగదా! చుఱుకుఁడన మేమైన నున్నదో చూతమన నతిమందత! అడుగులో నడుగు. ఈదిక్కుమాలిన రంజేమి? వెలవెలలాడుచుఁ బనుపుకాంతులతో రక్తకాంతులు. చిలుకుచుఁ గోఁతిపిఱ్ఱమామిడిపండువలె, — చీచీ! — పరమానవ్యాముగ నున్నది. నూనెపఱుఁగుఁడువలె నిగనిగలాడుచు మిలమిలలాడుచు బండికందెనవలె నంటుకొను నేమోయనుసందియము గలిగించుచు భర్తకనులకు దివ్యాంజనమువలె సందృశ్యదయము సేయుచు మోహప్రదమై యుండవలసినగాత్ర వర్ణమిరీతిగా గాడిదెవాలకమైనను నీకు మొగము తిరుగకున్నది. నీబుద్ధి మారకున్నది. ఈచక్కఁదనము! — ఈయొడ్డు పొడవు — ఈరంగు — ఈరూపు — ఈలాఘవము —

అక్షు — (అపవారించి) రామచంద్రా! ఈయసంబద్ధప్రలాపమునెంతకాలము సహింపవలయును?

రాము—(అపవారించి) అసంబద్ధప్రలాపము కాను. రాక్షసమతముచే

సౌందర్య మెట్టిదో వెల్లడించుచున్నది.

గీ. తర్కగణితాదిహేతుప్ర ♦ ధానశాస్త్ర

ధర్మములుదేశకాలభే ♦ దంబులేక

సమ మగును; రెండురెండును ♦ సంధిఁజెంది

నాలు గగు సర్వకాల దే ♦ శాలయందు.

గీ. గాన, శిల్ప, సాముద్రిక ♦ కవిత, లనెడు

నభిరుచిప్రధానోరుశా ♦ ప్రాళి సౌర

తత్తులు దేశ దేశముల విం ♦ తలగు; కాల

భేదమున మాటు; మాటు ధీ ♦ భేదముచను.

శూ—లక్ష్మణుఁ డేమో నీచెవిని గుసగుస లాడుచున్నాఁడు. అతడే

మీముష్పకరుఁ గారణ మగును. అతనిమాటఁ బాటింపవలదు.

నేను నీకు హితమును బోధించుచున్నాను. భయంకరరూపమైన

చిత్రాదత్తితాహేతు వై నయీదుర్మాగురాలిని దృఙ్చించినన్ని

స్వీకరించి స్వేచ్ఛగ సర్వసౌఖ్యము ననుభవింపుము.

సీత—(అనలో) ఇతఁ డేమిన్నది? స్వప్నముగనే పలికినది.

లక్ష్మ—శూర్పణఖా! అనేకలావణ్యవతులు ప్రపంచమున నుండిరికాని

నీయట్టినుండరాంగిని గని విని యెఱుంగిన. ఏమిసౌమ్యరూప

ము—ఏమి దివ్యతేజస్సు—ఏమి యశాశీకలావణ్యము—అన్ని

టిని మించినయేమిగుణగణసమంజసత—

రాము—(అపవారించి) లక్ష్మణా!

గీ. పరధనాపహరణమును ♦ బరగురుత్వ

భంజనాలాపమును, బర ♦ భానురాంగి

హేళనము, పరో న్నతికీర్త్య ♦ గూడ దని వ

స్థితిశిష్యుడ వగు నీకుఁ ♦ జెప్ప నేల?

శూ—లక్ష్మణా! నీవు నాసౌందర్యప్రభావమును నిజముగా గుర్తెఱిగి నట్లగపడుచున్నావు.

లక్ష్మ—(తనలో) అకాలపువెట్టిముండ. ఇత నాపై బడునేమో!

నీత—(తనలో) పాపము! నిష్కపటతచే బ్రకాశించుచున్నది.

శూ—ఏమి రామభద్రా! అలస్య మేల? ఎందుల కీదీర్ఘాలోచనము శ్రీఘ్రముగ నేదో యొకటి తెగినీయ వేమి?

లక్ష్మ—(తనలో) ఏదో యొకటి కాదు. ఒకముక్క—రెండుచెప్పలు—ఇదిగో! భక్తియు, సిద్ధముగ నేయున్నాను.

రాము—శూర్పణఖా! నే నేకపక్షీప్రతపితుఁ గలవాడను. నన్ను మేమింపుము.

శూ—ఇదే వెట్టి! ఇదే తలశిక్కు! ఇదే ఛాదనత! ఏకపక్షీప్రత మని యి దెక్కడిధర్మమో! పురుషుల కేకపక్షిదీక్ష యేమి? అందు లో మహారాజుల కేకపక్షీప్రత మేమి? దేహదార్ధ్యము గలిగి-
స్వచ్ఛందత గలిగి—భోగేచ్ఛ గలిగి—మనసున కుత్సాహము గలిగి—సౌందర్యసుగ్రహణము గలిగి—పురుషత్వము గలిగి—క్షణక్షణసూతసవనితావినోదామోదవైభవావేక్ష గలిగి-
అనుభవింప లేక—సుఖపడ లేక—చేతనాత గాక—ఏల లేక—రోగములచే శక్తి లేక—దురాశాచింతలచే మనసున కుద్రేకము లేక—ఈగ్గిలబడుచు—ముక్కును—మూలుచు—సతిమాట వినననికి నిద్రను నటించుచు—దేహవీక్షను దెచ్చుకొనుచు—సిగ్గు లేక—స్త్రీలకంటె నధములై—నపునకులై—రాతిబొమ్మలై—సమర్థింపజాలని యున్నయొకభార్యనైన యెవఁడో యొకదనుజుఁ డెత్తుకొనిపోయిన మంచి దని లోలోన నేడ్చుచున్నపిఱికిపందలకు—పారుషహీనులకు—శోలుత్తిత్తులకు—గడ్డి బొద్దులకు—పోతుపడుచులకు—లోలోనియ

ప్రయోజకతలు—అశక్తతలు—అడుతనములు—అవనకతవశ
లు కమ్ముకొనుట కీదిక్కుమాలినకాలములో నేకపక్షివ్రతదీక్ష
యనునొక పెద్దవంక దొరికినది. ముప్పదియేండ్లకు లోపువాడవు.
నీ కేకపక్షిదీక్ష యేమి? నీతండ్రికి ముగ్గులుభార్యలు మూడు
వందలయింపుడుకత్తె లెట్లుండిరి? అతని కేల యీనిర్భాగ్యపు
వ్రతము లేక పోయెను? లేక పోవుటచేతనే కదా నీకు ముగ్గు
లుపోదరు లుండుభాగ్యము తటస్థించెను? లోకములో నెంద
రైనకపక్షివ్రతముగలవా రున్నారు! మాయన్నరావణున కెంద
లుభార్య లున్నారు! ఎందఱు కాంతల నపహరించినాడు!
ఇంక నెందఱు నపహరింపఁదలంచి యున్నాడు! జీవవ్యాపారము
స్వచ్ఛందత యైయుండఁ బగువులలోనైన లేనియీపాడుకట్టు
బాటునకుఁ బ్రజ్ఞాశీలు రేల లోనై యుండవలయును?

లక్ష్మ—(తనలో) ఆహా! ఆహా! ఏమి ధర్మోపన్యాసము! ఏమి వాగ్ధాటి
ఏమి యుక్తిసందర్భము! ఏమి నీతిబోధనపటుత్వము! చిత్రకూట
మున వసించియుండ మునియగుజాబాలి రామభద్రున కిట్లులే
నాస్తికత నుపదేశించినాడు. ఇప్పు డీరక్కని యీమహానుభా
వునకు—ఈసయాపరావతారునకు—స్వైరవిహారప్రాముఖ్యము
ను బోధించు చున్నది. పురుషులలో జాబాలిని స్త్రీలలో దీని
నే యిట్టియపూర్వవ్యక్తులను జూచినాడ. ఈమె స్వానురూప
స్వాభావుఁ డగునాజాబాలి నంకించుకొన్నయెడల మా కీబాధ
లేకుండును. రాముఁ డవును జాబాలికి మృదులముగఁ జమ
త్కారముగఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చి దిద్దుబాటు చేసినాడు. ఇప్పు
డేమి చెప్పనో వివరము.

రాము—శూర్పనఖా! నీవు శ్రమపడి నీమతానుసరణముగ న్యాయము
లని తోచినమాటలను జెప్పితివి. సంతసించితిని. కాని మాక

వీ యసమృతములు. అయినను నీతో నిందును. గూర్చి వాదించుట
యనావశ్యకము. అది గాక వాదమున నుభయపక్షములవారికి
గొన్ని సమానాంగీకృతములైనయంశములుండవలయును.
వానిపైన విభేదాంశములఁ గూర్చి వాదము జరుగవలయును.
అట్లు కాక నే నుత్తరధ్రువమున నీవు దక్షిణధ్రువమున నున్నా
రము! వాదము పొసఁగదు. అయినను సీగ్రహణశక్తి కనుగూఱ
మైనకొన్నిమాట లేవ్రా చెప్పకపోయిన నీమనసున కెట్లున్నను
నామనస్సునకు శాంతి యుండదు.

గీ. జనున కుద్వాహ మిహఁపర ♦ సాధనంబు;
నాతి యొక తెయె పరసాధ ♦ సంబునకును
చాలు ననుట స్పష్టం బిహ ♦ సౌఖ్యమున కొ
కచెలి సరిపోవునో లేదో ♦ కాంతు మెంచి.

ఆ. వె. ఉవిద లెందఱున్న ♦ నెక్కొకపరి యొక్క
తరుణితోడనే క ♦ దా కలయిక?
అదియె చాలుదనుక ♦ నక్కఱకును రాఁగ
బహుసతీపతిత్వ ♦ బాధ యేల?

ఆ. వె. ఏకకాలము ద ♦ నేకసతీభోగ
శక్తి మనకు లేని ♦ సరణి నరుని
కతిసతీపతిత్వ ♦ మస్వభావ మనర్హ
మంచుఁ దెలియఁజేయు; ♦ నట్లు గాదె?

గీ. సతతనూతనకాంతాను ♦ పక్షిక్రొత్త
వేడుక యని యెంచుటకంటె ♦ వేఱుపామ
రతయు, నప్రాజ్ఞతయు ధీజ ♦ డతయు నస్వ
భావమును, బశుత్వంబు పా ♦ పంబు లేదు.

- గీ. అస్తిమాంసవసాశోణిః * తాదిరచిత
తనువుతో నున్న పనికి శూ * ర్వునఖి! యేయ
ముకలయిన నేమి? ఏతోలు * బొమ్మయైన
నేమి? ఏమాంసపిడుబు * లేని యేమి?
- గీ. వస్తుయాధార్థ్య మెంచగ * వానిలోన
నుకటికంటె విలక్షణ * మొకటి యేది?
అట్టిచో నెన్నియో నెత్తి * గట్టికొనుట
యేల? ఇహవరముల కొండె * చాలియుండు.
- గీ. గాత్రమందలిపరమాణు * కాండ మెల్ల
ప్రతినిమేషమునకు మారు * ప్రతిభ సతత
తైలధారవంటిది కానఁ * దత్వమెంచ
దనువులు నిమిషనిమిషనూ * తనము లగును.
- గీ. నూత్నవనిత లేకున్న వి * నోదగరిమ
లే దనెడుమాట కూడను * లేదు; దాన
నేకపక్షీవ్రతులయిన * నెపుడు క్రొత్త.
పెండ్లికూతుతోఁ గూడి * వెలయుచుండు.
- గీ. ధరణిలోనఁ గొంచెము హెచ్చు * తగ్గుగాఁగ
స్త్రీపురుషసృష్టి సమముగాఁ * లగు; గాన
నుక్కపురుషున కొకసతి * యుంటకంటె
దగడనుచు వసృష్టి క * ర్థంబు గాదె?
- గీ. కృతః లౌదఁదగినయింతు * లెందఱునె న.
రుండు గట్టుకొనుట నిత * రులకు బాధ;
తనివిగల్గనియావని * తలకు బాధ;
ఏటజాతక తనబాధ; * ఇన్నియేల?

శూ—అయ్యా! అయ్యా! ఇకఁ జెప్పవలదు. నీవు బాలవేదాంతివి. మహారాజు పండుడవు. ఈ ధార్యనైన నీ విక నాతోకాల మేలుదు పని నేను నమ్మచు. నీవంటి నన్యాసితో నాకుఁ బనిలేదు. ఇడుగో! నాయుచ్చవచ్చిన ప్రభుడు. ఓలక్ష్మణా! నీ : వింతకు ముందు నాసౌందర్యమును యథార్థముగఁ జిగిరించితీవి. నీవు రసగ్రహణపారీణుడవు. గుణగ్రహణసమర్థుడవు. నీచుఱుకుఁ దనమునకు నాకఱకుఁదనమునకు సరిపోయినది. నీపడుచుదనమునకు నాశరీరపటుత్వమునకు సరిపోయినది. నీకుఁ గాంతలే మికి నాకుఁగాంతఁడు లేమికి సరిపోయినది. కావున నీవు నాకనురూపపతివి. ధనుర్బాణము లటంచుము. ఇదిగో! కౌగిలిం చుచుంటిని. (మీఁదఁ బడఁబోవును.)

లక్ష్మ—అఁగు! అఁగు! మీఁదికి రాకు. ముందుగానే కౌగిలింతలా? అ! అ! దూరముగ నుండు. నేను నీ కర్ణుడ నని చెప్పితివి. నీవు నా కర్ణ పగుదువ్రా లేదో యాలోచింతుము. తొందర పడకు.

శూ—వృథావాక్యముల నీయన్న కాలక్షేపము చేసినాడు. ఇక నేనాలస్యమున కోర్వను. రా. రా! నే నెఱుంగుదును. నీయన్నచే దిరస్కరింపఁబడిన నన్ను నీయన్న యెదుటనే చేపట్టుటకు లజ్జపడుచున్నావు. పురుషున కామాత్రపుని గ్గుండినఁ బ్రమాదము లేదు.

(చేయివట్టుకొని లాగును.)

లక్ష్మ—చీచీ! చండాలినీ! వదలు; వదలు! ఊ!

శూ—బాగుపడలేనివానివలె లేనిపోనివెజ్జిపోకలఁ బోకు! బుద్ధిగలిగి చెప్పినమాట విని బ్రదుకుతెరువు చూచుకొనుము. నాకు స్వగౌరవమున మహంతఃపుర మున్నది. మహాభోగసమన్విత

మైసదానియందుఁ జేరి మనముపగల్గెల్ల సంభోగక్రీడల ననవరత
ముందము. సాయంకాలము కాఁగానే స్వచ్ఛందగమన నై న,
నేను నిన్ను వీపుపై నెక్కించుకొని మున్యాశ్రమముల
కుఁ బోయి యచ్చటి మునులను సకారతాకముగఁ జంపి
తత్కళేబరములఁ దీసికొని వచ్చి నికుంభిలాశక్తికి ని
వేదించి యాపచ్చి మాంసముఁ దిని—యాపచ్చిరక్తము
ద్రావి—యాక్రావృత దేహములకుఁ బూసికొని—ముక్కుకొ
నవఱకు నురనుద్రావి—మైమఱచి—మునిచర్యములు చేతఁ
బూని—నన్ను నీవు నిన్ను నేను గట్టిగ మోదుకొనుచు దిగంబ
రులమై తాండవ మాడుదము. గతిలేనియీరాముని గొలిచి మ
ఱింత గతిలేనివాడనై యుండు లేల? ఈయవకాశము వృథా
పోనీయకు. నీకు దర్శిత వదలుటయే కాక మహైశ్వర్యము
నాతోఁగూడ రానై యున్నది. కిక్కురుమనక రా! (లాగును)

సీత—(అవ్వారించి) ఆర్యపుత్రా! లక్ష్మణుడు తీవ్రముగ నగవడుచు
న్నాడు. పాపమాతెలివితక్కువదానిని హింసింపఁడుకదా!

రాము—అతఁడు నాయనుజ్ఞకు మీఠినపని నిరముందుఁ జేయునేమో
కాని యింతకుఁ ముందెన్నఁడు జేసియుండలేదు.

లక్ష్మ—పరమ మూర్ఖురాలవుగ నున్నావు. నీకుఁ దెలియదు—నేజె
ప్పిన వివకున్నావు. నాస్వభావమును బాగుగ గుఱ్ఱెఱుగకున్నా
వు. పో! దూరముగఁ బొమ్ము.

(చేయిఁద్రోసి ధనుస్సుతోఁ జేతిపైఁ గొట్టును.)

సూ—హా. హా. హా! ధనుస్సు విఱిగిన దేమో చూచుకొనుము!
ఈదెబ్బ నాకు లక్ష్మమా? మీఁద నీగ వ్రాలినట్లయిన లేదు.
గాలి తాఁకినట్లయిన లేదు. హా. హా. హా! మన్మథభాణములు
రేయింబగళ్ళు పాదాదిశిరఃపర్యంతము నాటుటచే దేహము

తివ్వెడియెనది. ఈ మొండితనముమీఁద నెడలు కోసిన నాటు
నేమోకాని—

లక్ష్మ—అదెంతపని! మహాప్రభూ! (కత్తి దూసి) కటాక్షించి యనుజ్ఞ
యొసంగుడు.

రాము—శూన్యనఖా! అతనితో నీకేమి?

శూ—ఆ! అతనితో నాకేమియు లేదు. ఉన్నదంత నీతోడనే యున్న
ది. ఇతఁడు మొండి. బండ. అనురాగ మెఱుంగఁడు. అందు
లో జాటుకుపా లెక్కువ. అశక్తతలో దుష్టత్వము మెండు.
చేతగాక చిట్టుమను లొండరపాటువాఁడుచేయి వదల్చుకొన
లేక చాపమునఁ గొట్టినాఁడు. ముద్దుపెట్టకొనలేక మూతిపైఁ
బొడిచినాఁడు. కౌగిలింపలేక కాటు లఱచినాఁడు. తనయధీన
యైనతరుణిని దాఁక లేక తరవారి యెత్తినాఁడు. చీచీ! ఇట్టినిరు
పయోగపుఁబెద్దన్ను లుండనేల? బా నలకొలది రుచ్యాహారముల
మ్రుంగి—బారుమని త్రేచి—ప్రక్కలోనివనిత నెఱుంగక—
బట్ట యెఱుంగక—బండవలె జచ్చినట్లు పండుకొని—కొంకివే
దురుబద్దను చేతఁబూని—యూచలను విడిచి—యూరివారిని
బాధించుట పౌరుషమని తలచినమహాబుద్ధిశాలురలోవాఁ డితఁ
డు. పశువులవలె దినుట, నిద్రించుట, కాటు లాడుట పౌరు
షమా? చీచీ! ఎదుటఁ బడినకాంతను మెదలనీయఁదగునా! సరే
సములు—సల్లాపములు—ముద్దులు—ముచ్చటలు—పలుకు
లు—పరిహాసములు—తాండవములు—తన్నులు—పీకుట
లు—బఱుకుటలు—కొఱుకుటలు—నఱుకుటలు—జరిగించి
యాకాంతలో నట్టనడుపీధిని పట్టపగలు క్రీడించుటయే పౌరుష
ము. అట్టిపుస్త్రము లేదు సరేకదా ముందునకు లాగిన వెను
కకుఁ బోయెను. చేయి పట్టికొన్న మొఱ్ఱో! విశువు మనెను.

దగ్గఱకు వచ్చిన గడగడ లాడెను. నవ్విస రొసరొస లాడెను. క్రీగంటఁ జూడఁ గన్ను లెట్టఁజేసెను. సరసకు రమ్యునినఁ జంపె ద ననెను. ఈపుంస్త్య మేమిన్నాశ్రాద్ధమా! చాలు! ఇక సతని తోఁ జాలు! సీపు నాకు సమస్తవిధముల నచ్చినావు. అదిగో! ఏకపత్నీవ్రతమనునెకపెద్దతలతిక్క సీకుఁ పట్టికొనినది. అది నేను విడిపించుటకు యత్నింతును. ఇంతసేపు నందునుగూర్చియే యాలోచించుచుంటిని. ఏకపత్నీవ్రతమనగ నిద్దఱుభార్య లొక సారి జీవించి యుండఁగూడ దనియేనా! సెబాన్! సీతను నే నిప్పు డవలీల జంపి రూపమైనఁ గాసఁబడకుండ మ్రింగెదను. తదుత్తరక్షణమున సీపు నన్ను వివాహము చేసికొనిన సీవ్రతమున కాభంగము లేదు! నాకా సుఖమున్నది! ఉభయతారక వైన యీపని నేల చేయఁగూడదు? సీతా! రా. పచ్చిమిఠాయిపుఁగా యనువలెఁ గలుక్కునఁ గొట్టికెదను.

(మీఁదికిఁ బోయి సీతను గ్రహించి లాగును.)

సీత—నాథా! నాథా! రక్షింపుము.

రాము—(సీతనువిడిపించి) లక్ష్మణా! ఈరాక్షసిబాధ యధికమగుచు న్నది.

లక్ష్మణ—సెల వైనయెడలముఁడుముక్కలక్రేద ఖండింతును.

సీత—చంపుటకు నే నంగీకరింపను.

లక్ష్మణ—ముక్కుసెవులు గోసి విరూపను గావించును. శూర్పణఖా! సీతాదేవియనుగ్రహమున బ్రదికితివి. నేను నిన్ను మఱాడుముక్కలక్రింద ఖండింతు నంటిని. ముక్కుసెవులు గోసి నామాటనుయథార్థపఱుచుకొందును. రా; రా!

(శూర్పణఖ కేశపాశముఁ బట్టి లాగికొనుచు నిష్క్రమించును)

సీత—ఈరాక్షసి నన్ను స్పృశించినది. నేను కిరిగి భగవతియగుగోదా

వలెలో స్నాన మొనరింతును. సెల విమ్ము.

రాము—నిన్ను విశిషించునపుడు నేనుమాత్రము రాక్షసి నంటలేదా?
నేనును వచ్చెదను.

(నేపథ్యమున) అయ్యయ్యో! ఈటికవాడునాకర్ణనాసికము
చేదించినాడు. రామభద్రా! నిన్నుఁ గోరినందులకు నన్నిట్లు
పరాభవించితివికాదా! కాసి! జాగ్రత్త! నావలెనిన్ను నేనేడ్చి
చెదను. కాచికో! (ఏడ్చును)

రాము—

గీ. కఠినకాంతారవాసదుః ఖముల కెల్ల
నాదిహేతువు ముగధర యయ్యెఁ గాదె?
కష్టములలోన మజీకష్ట యింకాండమునకు
రావణభగిని యింకఁ గా రణము సుమ్ము
లక్ష్మణుఁ డింక రాక యుండె నేమి?

(లక్ష్మణుడు ప్రవేశించును.)

లక్ష్మ—మహాత్మా! మాధ్యాహ్నికకృత్యములు నిర్వర్తింప వేళయగు
చున్నది.

(నేపథ్యమున) ఎవరక్కడ? ఎవ రక్కడ? రాముఁ డట!
యేడి? లక్ష్మణుఁడట! యేడి? దురాత్ములు మాచెల్లిలిని బలి
భవించినారు. రే! సేవకులారా! రండు! దారిసూపుడు!

గీ. దేవతాసేకఖండనో దీప్తభుజుడు,
శతసహస్రోరుయాగవి శంసనుండు,
హానికులమాంసభోజియా దానవుండు
ఖరుడు దూషణతో వచ్చుఁ గాచికొనుడు.

రాము—సోదరు లగుఖరదూషణలతో శూర్పణఖ తనపరిభవవృత్తాం
తమును దెలుపుకొనఁగ వారు బద్ధకోపులై మనమీడికి దండె

త్తి వచ్చుచున్నారు. అయినను బ్రహ్మాదమేమియు లేదు. పవిత్రమగునీపర్ణశాలాప్రాంతదేశమున రాక్షసులతో యుద్ధమెందులకు? నేను బోయి వారి నెదుర్కొనెదను లక్ష్మణా! నీవు వైదేహితోఁ బర్ణశాలకుఁ బోయి యచ్చట భద్రముగ నుండుము.

లక్ష్మ—చిత్తము.

సీత—మీకుజయ మగుఁగాక! నమస్కారము!

(లక్ష్మణుఁడు సీతతోఁ బోవును.)

రాము—ఓ భరదూషణులా రా! మీరు ముందునకురావలదు. ఇచట ప్రదేశము యుద్ధమున కనుకూలముగ లేదు. మిమ్ముఁగాంచుటకు రాముఁడ నైన నేనే యటకు వచ్చుచున్నాను.

(నిష్క్రమించును.)

ఇది ప్రథమాంకము.

చ న వా స రా ఘ వ ము.

—ॐ॥ॐ॥—

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము. జనస్థానము.

ప్రవేశము. అకంపనధూతమాక్షులు.

అకం—నీవెందుల కెఱుంగవు?

ధూ—నే నుబ్బసపు రోగము గలవాడను గాన యుద్ధమునకు రాలేక
యిక్కడ నుండిన రణరంగమునకు బలవంతముగ నీడ్చుకొనిపో
బడుదు నని భయముచే ఖండపమున దాగితిని.

అందుచేత నాకు యుద్ధాంశము లేమియుఁ దెలియవు.

అకం—నీవు పూర్ణాయుత్ర కలవాడవు కావున నేనీ కీశ్వాసరోగము నం
భవించినది.

ధూ—సరే. నారోగముచే నేను బ్రదికియింటిని నీవెట్లు చావుదప్పిం
చుకొంటివి?

అకం—నారోగముచే నేను బ్రదికితిని.

ధూ—అకంపనా! నీవు దృఢముగనే యుంటివి. నీకు రోగమేమి?

అకం—పిఱికితనము. ఈపైదారుధ్య ముబ్బుజబ్బువాని యొడలి పొంగు
నిగ నిగవంటిది.

ధూ—నీవు యుద్ధమునకు వెల్లితినా?

అకం—వెళ్లితిని. ఆవిషయమున వెళ్లనివానికంటె నెక్కువదైర్యము గలవాడనే యగుదును. కాని వెళ్లినలాభ మేమి! విల్లుపట్టనా! నారి లాగనా! అమ్మ విడువనా! గదయెత్తనా! నిలువబడనా! జిట్టహాసము సేయనా! తేజిపాటి చూడనైన జూడనా! ఏమున్నది!

ధూ—ఏందుచేత?

అకం—ఆ రామయ్యద్ద మహిమ మేమోకాని యభివృద్ధిచుటకునలవికాదు. తలచుట కంతకంటె నలవికాదు. ఆతనిమీదికి మొదటబంపబడినపదునాల్గురు రక్కసు లవలీలగఁ జంపబడినారు. అంతక్రోధావేశమునఁ బదునాల్గువేలరాక్షసులతో ఖరదూషణలు యుద్ధమునకు బయలుదేరఁగ రాముఁడ—అబ్బ! ఇప్పటికైన రణకంపము వదలకున్నది. గంధర్వాస్త్రముఁ ట—దానినివేసి—ఈసైన్యమునంతనావ్రలించు కాలములోఁ జంపెను. తరువాత ఖరదూషణుల నిద్దఱుగడ తేర్చెను.

ధూ—త్రిశీర్ష మకరాలయులో?

అకం—వారిపని యంతకు ముందే యయ్యెను.

ధూ—గాంధర్వాస్త్రబాధ నీ క్లుప్తమిది?

అకం—అదృష్టముచేత —ఆయువుండుట చేత—అన్నోడక ఋణుని బంధముచేత—

ధూ—సరే! అర్థములేని యీమాటలకేమి? నీవేమిచేసి యాభయంకరాస్త్ర బాధఁ దప్పించుకొంటివి?

అకం—ఏమిచేసి కాదు, ఏమిచేయక తప్పించుకొంటివి యనుము.

ధూ—సరే. ఏమి చేయక తప్పించుకొంటివి?

అకం—యుద్ధమునకు వెళ్లక—

ధూ—మొదట వెళ్లితినని చెప్పితివి కాదా?

అకం—అ! రాముడు యుద్ధ మారంభింపకున్నంతవఱకు రణరంగమునం దతికౌద్రవమూర్ఛియై తిరుగుచునే యున్నాను. రాముడు యుద్ధమున నెక్కడును ముందునకుఁ బెట్టినదికి నేను బదునాలుగడుగులు వెనుకకుఁబడితిని. అందులో లోప మేమియు లేదు. ఒకని పనికింటునునపని పైయాశవలయును గాదా?

ధూ—రాముని జూచునది నీ వింటికిఁబోయితివా?

అకం—అప్పుడు నేను జూడనే లేదు. చూచినవారినలన విని—

ధూ—ముందు పరుకల్వరు చచ్చి రని—తరువాత గాంధర్వాస్త్రప్రయోగ మైనదని—తరువాత వారు చచ్చి రని—అంతకుముందే మఱికొందఱు చచ్చి రని—చూచినవానివలెనే చెప్పితివి? ఎట్లు చెప్పఁగలిగితివి?

అకం—వినికివలన—

ధూ—యుద్ధమే యెఱుఁగనినేనుఁ యెఱిఁగియెఱుఁగని నీవ్రతపు మతెవ్వరు బ్రదుకనే లేదే! వినుట కెవరున్నారు?

అకం—వినుటకు నేనే యున్నాను.

ధూ—కాదు. చెప్పట కెవరున్నారు?

అకం—ఇంతపని జేసినవారే యున్నారు.

ధూ—రాముడు నీతో యుద్ధవార్త లన్నియుఁ జెప్పెనా?

అకం—నాతోఁ జెప్పకుండనే పింటిని.

ధూ—అదెట్లు?

అకం—నీతొలమ్మలలోడను ముసలిగ్రద్దతోడను జెప్పఁచుట

ధూ—శరే. జటాయువుకూడ నటునే చేరినాడా? నీవు వారికిఁ గనఁబడకుండ దాఁగిపింటివి కాఁబోలు!

అకం—అ! అట్టిపనియే జరిగినది.

ధూ—తరువాత నేమి చేసితివి?

అకం—దూరముగఁ బోయి యేడ్చితిని.

ధూ—చచ్చిన వాఁకొకాకా?

అకం—కాదు. నాకొకకే—

ధూ—ఎవనికొకకు వాఁ డేడ్వ నేమి లాభము?

అకం—అటు తెంచియే లంకకుఁ బోయి రావణునికొక కాతనియెదుట నేడ్చితిని.

ధూ—రావణుకొక కేమి పనఁగ సోదరు లగుఖరదూషణులు మరణించుటచేత రావణునికిఁ గలిగినయాపత్తునుగూర్చి యాతఁ డేడ్వఁ గ నీవును దుఃఖసహితుఁడనై పరామర్శించితి వనుటయే కదా?

అకం—కాదు. రావణుఁ డావార్తచే నేడ్వకపోవుటచేత నతనికిఁ బ్రతినిధిగ నే నేడ్చితిని.

ధూ—ఏడ్వనఁ బ్రతినిధి నుంచుట యరవలలో ననురులలో నలవాటే కదా!

అకం—అతఁ డుంచలేదు. నేనే బుద్ధిపూర్వకముగ నుంటిని.

ధూ—సరే. లంకలోనుండి తిరిగి యేల యిటకు వచ్చితివి?

అకం—రావణుఁడు కూడ రమ్మనఁగ వచ్చితిని.

ధూ—అలాగా! రావణుఁ డిప్పుడు జనస్థానమున నున్నాడా?

అకం—ఇప్పుడు లేడు.

ధూ—ఇక్కడ కేల వచ్చినాడు.

అకం—మారీనునితో మాట లాడుటకు.

ధూ—ఆసంభాషణమందలియంశములు నీ కేమైనఁ దెలిసినా?

అకం—తెలియ లేదు. కాని రామునితోడ యుద్ధము నేయుటనుగూర్చినయాలోచనమును గుఱించి యని నాయభిప్రాయము.

ధూ—ఈముసలిముండకొడుకు యుద్ధమున కంగీకరించునా?

అకం—నీవు నిజీకితనమున నాజ్యేష్ఠ భ్రాతవయ్యను యుద్ధమునే కోరుచున్నావేమి!

ధూ—నేను దప్ప యందఱును మరణించవలయు నని మారీచుడు యుద్ధమున కంగీకరింపక పోవుటచే దానవేంద్రుడు తిరిగి లంకకుఁ బోయెనా?

అకం—అందుచేతనే యని యూహింతును. యుద్ధప్రయత్నమునకే వచ్చినాఁ డని కూడ స్పష్టముగఁ జెప్ప వీలు లేదు.

ధూ—దానవేంద్రునివెంట నీ వే పోలేద ?

అకం—శూర్పణఖ పోవుటచేత,

ధూ—సరి. రామపరాభూత యగుశూర్పణఖ యీసారి రావణుని దప్పకుండ యుద్ధమునకుఁ బురికొల్పును.

అకం—ఆప్రయత్నమునుగూర్చియే కాబోలు! రావణుడు మారీచాశ్రమమునకు మఱల వచ్చినాడు

ధూ—అలాగా! ఏదో యొకగట్టిప్రయత్నము జరుగుచున్నదని నే నూహింతును.

అకం—గట్టిప్రయత్న మేల జరుగును? రాముఁ డంతవాఁడై యుండి యొకప్రేటు వేయునడికి బ్రహ్మాండభాండమంతయు నెత్తి నోగు గొట్టుకొనుచు నెగిరిపోయిన మారీచుఁడిప్పు డేమొగము పెట్టి కొని యుద్ధాలోచనము సెప్పును?

ధూ—యుద్ధము లేకపోయినదో మహామాయోపాయము జరుగక మానదు.

అకం—మాయావేషములకు మారీచుఁడంతవాఁడే లేడు.

(నేపథ్యమున) హా! సీతా! హా! లక్ష్మణా!

అకం—అమ్మయ్యో! రామకంఠస్వర మదియే. పాపిపోవుదమురమ్ము పర్ణశాలనుండి రాముఁ డింతదూర మేల వచ్చెనో!

ధూ—ఆ ర్తస్వరమువలె వినబడుచున్నది. రామున కాత్తి యేల కలిగి
యందును?

అకం—నే నిక మాటలాడలేను. నా కొడలు కంప మొందుచున్నవి.
(నేపథ్యమున తిరిగి)

హా! సీతా! హా! లక్ష్మణా!

అకం—అమ్మయ్యా! అమ్మయ్యా! రమ్మ. పోవుదము.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

ప్రదేశము—పర్ణశాల.

—(అంతఃకర్త)—

ప్రవేశము—సీతా లక్ష్మణులు.

సీత—అ! అ! అదేమి? నానాభుడు “ హా! సీతా! హా! లక్ష్మణా!,,

యని యట్లేల యార్తుడై విలపించినాడు?

లక్ష్మ—(సందేహముగ) అట్టిధ్వనినాకుఁగూడ వినబడినది.

సీత—లక్ష్మణా! అట్లు లాడెద వేల? ఆధ్వని నీకుఁ వినబడినదా లేదా
యని నిన్ను నే నడిగినా?

లక్ష్మ—ధ్వని నాకుఁగూడ వినబడిన దనుటచే ధ్వనిమాత్రము భ్రమ
ము కాదనియు నది యేమైనై యుండునో యనియు నాలోచించు
చుఁట్లుటని. తమిఁపుము.

సీత—శ్రీరామచంద్రునికంఠస్వరమే వినబడియుండ నింతదీర్ఘాలోచన
మేల?

లక్ష్మ—అది మహాత్ముడైన రామభద్రునివ మని మీ కెల్లతెలి
సినది?

సీత—లక్ష్మణా! నా కెల్ల తెలిసెనా? నానాభునిరవమే నే నెఱుంగ
నా? వింతమాట లాడెదవేల? నీ వేమి నిద్రించుచుంటివా! నీ
కేమి మతి చెరిసినదా! ఏదైన నావహించినదా!

లక్ష్మ—అమ్మా! నేను నిస్ప్రమాదముగనే యున్నాను! ఉగ్రపాలదా
పుఁముదలు కలసి పెఱిగినమాయన్న గాఁగిత్రనాదము నే నె
ఱుగనా?

సీత—ఉగ్రపాలనుండియేకముగఁబెఱిగినయభిమానముచేతనేనా! అన్న
గా రనుమహానురాగముచేతనేనా అయ్యో! లక్ష్మణా! యని

యామహానుభావుఁ డటువంగనట్టై గిట్టు మనికడుపునీడినవానిన
 లెఁ గానంత తొట్టుపాటయిన లేక కదలక మెదలక యింక ని
 క్కడనే యున్నావు.

లక్ష్మ—అమ్మా! ఇక్కడనుండి కదలుట యెందులకు?

సీత—ఎందుల కని న న్నడుగు చుంటివా! ఆపత్నముద్రమున మునుగు
 చు నమ్మయ్యో! అమ్మయ్యో! యవసానకాలమునఁగాఁబోలు
 హా! లక్ష్మణా! యని యాక్రోశింప నట్టియన్నగాఁని గాపాడవల
 యు నన్నచి త నీ కక్కఱలేదా? ఎందుల కని న న్నేల యడిగె
 దు? ఆతఁడు నీకుమాత్రము ముఖ్యుఁడు కాఁడా? ఆతనిని వద
 లఁజాలక యే యిక్కడకు వచ్చి యిట్లు చేసెదవా? అయ్యో!
 నాథా! నాథా! నీ కేమియూపద సంభవించినదో కదా!

లక్ష్మ—తల్లీ! అమంగళములు పలుకఁ దగునా?

సీత—అమంగళములు కంటియెదుట జరుగుచునేయుండ నిక నేమున్న
 ది? హా! నాథా! సీతమ్మఁ డైనని న్నుద్ధరించుటకురాక యి
 క్కడనేయున్నాఁడు. మఱియొకసారి పిలుపుము.

లక్ష్మ—జగదవసపటిష్ఠుఁడును, మహాసురఖండనుఁడును దివ్యాంశసం
 భూతుఁడు నైన శ్రీరామచంద్రదేవు నీనిర్భాగ్యుఁ డుద్ధరించువా
 డా! అమ్మా! లేనిపోనితొట్టు టు నెందర యామ వీరశి
 ఖామణి కేయాపత్తును సందేహింపక మ. సుఁ గుదుటఁబఱుచు
 కొని యుండుము. ఆయనయే యిక్కడకుఁ గొలఁది సేపటికి రాఁ
 గలఁడు.

సీత—ఇచ్చటికి శీఘ్రముగ రానున్నవాఁడు, మనల దుఃఖాకాంతుడై
 పిలువ నేల?

లక్ష్మ—అమహానుభావుఁడు మనలఁ బిలువ లేదు. ఆయార్తరవమాత
 నిధి కాదు.

నీత—మత్తెవరిదో చెప్పరాదా?

లక్ష్మ—అమ్మా! నామాటయందు విశ్వాస ముంచదగును. అది యీ రాక్షసునిది.

నీత—ఎవఁ డారాక్షసుఁడు?

లక్ష్మ—మారీచుఁడని నానమ్మకము. వాఁ డతిమాయావి. వాఁడే యీ మాయ లేశిరూపమును ధరించి వచ్చినాఁడు. లేకున్న బం గారుచర్మ మేమి! నీలపుగొరిజ లేమి! వజ్రఫలక మగుకడుపే మి! ఈసంగతి నేను మీసన్నిధానమున రామభద్రునితోడనే మనవి చేసికొనియుంటిని కాదా! కాని మీకు దానియందుం డునభిలాషచే—

నీత—ఇప్పుడు నీ దెప్పుడు మాటలకేమి? ఆరాక్షసుఁడు?

లక్ష్మ—మహామాయావి యగుటచేరామునికి దొరకక దొరుకునట్లగ పడి దూరమునకుఁ బోయి యిట్లుమోసపుచ్చి పర్ణశాలకు దూరముగఁ దీసికొనిపోయి యుండునురామభద్రుఁడింక లేడి దొరక డను నిరాశతో దానిదర్శనైసనుమీకుఁ జూపించి సంతోష పెట్టుదుననువాద్దానము ననుసరించి బాణమును సంధించి దానిని గొట్టఁగ నది మరణానన్త సమయమున హా! సీతా! హా! లక్ష్మణా! అని రామస్వరముతో నాక్రందనము చేసియుండును.

నీత—ఇది యంతయు నీయూహము—నీబుద్ధివైశద్యము—నీకల్పనా చాతుర్యము—నీవల్లినకథ—ఇది యధార్థ మనినీవుమాత్రము ప్రమాణముచేసి చెప్పఁగలవా? చెప్పలేవు. నే నెఱుంగనా? ఇట్లు జరిగియుండు ననియే చెప్పఁగలవు కాని యప్రత్యక్షవార్త ను గ్రహించుటకు నీవేమి భగవంతుఁడవా?

లక్ష్మ—అమ్మా. నాకు దివ్యజ్ఞానము లేదు. నేను భగవంతుఁడ నని చెప్పలేను. కాని దివ్యజ్ఞానసం పన్నుఁడును, భగవదంశసంభూ

తుఁడును మహా తేజశ్శాలియు సగు శ్రీరామభద్రుని మాహా-
త్యమునందలిసంపూర్ణవిశ్వాసముచే నే ననినట్లే జరిగియున్న
దని నేను దృఢముగఁ జెప్పగలను.

సీత—ఏమి లక్ష్మణా! ఇంతకు ముందు జింకను గ్రహింపలేక రాముఁడు
దానిని గొట్టెనంటివి? ఇప్పుఁ డాతఁడు దైవమంటివి? నీకు రెండు
నాలుకలా? ఏమాటలను విశ్వసింపను? నీకు హృదయమం దేదో
యున్నట్లున్నది. కానిసేవుకల్పించిన ప్రబంధము నిజమే యను
కొందము. తాను రామబాణప్రయోగమునఁ బ్రాణత్యా-
గము సేయుచు హా ! సీతా ! హా ! లక్ష్మణా ! యనిరామ
స్వరమున నఱచినఁ దనకేమి లాభము? ఏయభిప్రాయ
మున నఱచియుండునో యూహించి చెప్పుము నీకవితాచమ
త్కృతిని గాంతును?

లక్ష్మ—అమ్మా! ఈకంటకపుమాట లేల? నాహృదయమున సీతారా-
మపాదారవిందభక్తి తప్ప మఱియేమున్నది?

సీత—అప్రస్తుతము లగునట్టియీమాటల కేమి? ఏదీ? మారీచుని కేమి
లాభమో చెప్పుము.

లక్ష్మ—(సందేహించుచు) ఆమాటలు విని మనమిచ్చట తొట్టుపాటు
పడుటయే.

సీత—ఆ! ఆ! అదికినదా? అదికినట్లు నీకుమాత్రము తోచుచున్నదా?
నీమనస్సు నందే నీకు సంతృప్తి నీయజాలని మాటలను బైకి నా
తో నేల చెప్పెదవు? మనమాతని మాటలవలన నలజడి మొది-
నఁ దన కేమి వినియోగము. బాణవ్రణవీడితుండై కన్నీళ్లను వ-
దలుచున్నాడు. గాయమునుండి రక్తప్రవాహమును వదలుచు
న్నాడు. సర్వైహికలంపటతను వదలుచున్నాడు. ఊపిరిని విడు-
చుచున్నాడు. ప్రాణమునువిడుచుచున్నాడు. లోకమునే వదల

చున్నాడు. ఇట్టి సర్వసంగ పరిత్యజనసమయమందు నీపైన నాపైన నతనికి వైరిము వదలినదికా దేమి? నిన్ను నన్ను సాధించుతలపు వదలినదికా దేమి? ఎట్టిపరమదుష్టుడైన నెట్టి నీచుడైన, నెట్టి మాయావియైన, నెట్టి యధముడైన, నెట్టిమహాపాపుడైన దేహాత్మ విభేదన సమయమున హృదయమును శాంతిపఱచుకొని పూర్వపాప కృత్యములకుఁ బశ్చాత్తాప మంది తనయుత్తరగతి యెట్లుండునో యనుమహాభీతితో గడ గడ వడతుచు వెనుక దూరిన దైవమును మహాదీనుడై ప్రార్థించుట సహజము గాని చచ్చిన తరువాతవైన శత్రువులను సాధించ వలయునను నీర్వ్యతో—దుర్బుద్ధితో—మహాపాపపుఁ జింతతో మాయావియై యసత్య మాడుచు, నప్రమాణములు సేయుచు మహామాయలను బర్చుచు, ప్రాణములు విడుచుట కేవల మసహజము. మారీచున కవసానకాలమున హారహారా!, యని యనుకొన్న బరహార్థముకాని, హా! లక్ష్మణా, యనియనుకొన్న వాగ్దయము—నోరు నెప్పి—ఊపిరిఖర్చు — మాత్రమే కాని యేమివినియోగము? మహాకష్టము లొందుమహాత్ముడైన యన్నగారి దరిజేరక దూరమున పడినెగారిని గని పెట్టుకొని యుండునిన్నుఁ దలచుకంటె నెచుటఁ బ్రకాశించుచున్న దిన్యచుంగళమూర్తిని—తనవంటి మహాబలుని నవలీలఁబరలోకమున కంపఁగలిగినయతాకిక తేజశ్శాలిని—అట్టి శ్రీరామభద్రుని హా! రామచంద్రా!, యనియఱచిన నెక్కువసందర్భముగ నుండునే? ఎక్కువ సమయోచితముగ నుండునే? మహావీరుడైనవానిపై నాత్మరు లగ్నము చేసి ప్రాణమును విడుచుటచే తదాత్మకధికోన్నతగతి సంప్రాప్తికిఁ గారణమగునే? లక్ష్మణా, పర్యవసానమున నసందర్భ మగునీకల్పనమువిశ్వసనార్హము కాదు

మారీచునియభిప్రాయమును గూర్చి నీవు చెప్పినమాట అనంద
ర్భములుగ నున్నట్లు సీకుదోచలేదా?

అత్మ—అనందర్భమున కేమున్నది? రాక్షసులు జనసామాన్యమున లె
గాదు. వాడుప్రబలమాయాన్నితులు. మహాకూరులు. అత్యం
తానూచూపిలచిత్తులు. అవసానకాలమందైన హృదయమూర్తి
పమును గలిగియుండురు.

సీత—తమయవసానకాలమందా? అన్నగారియవసానకాలమందా?

అత్మ—(తనలో) ఆహా! ఈమె నన్నెట్టిమాట లాడుచున్నది? భర్త కా
పత్తు గలిగె ననుచుర్భమమువలన గలిగిన తొందరచే నలుపలు
కుమన్నది. నే నిక్కడనుండి శ్రీరామభద్రునియొద్దకుఁ బోలే
దనుకోపముచేతఁ గూడ ననందర్భపుమాట లాడుచున్నది. అయి
న నేమి చేయను? అన్నిటికిఁ దల యొగ్గనలసినదే. నేను జెప్పిన
మాటలను బొత్తుగ విశ్వసింపకున్నది. ఆమె ననవలసినపనియేము
న్నది? భర్త యాపదలో నున్నాఁ డని యనుకొనిన యేకాంత
యాశ్వాసవాక్యముల శాంతిల్లును!

సీత—ఏమి అక్కణా! మాట లాడకున్నావు?

అత్మ—అన్నగారియవసాన మనునదియముఖోఁ బనిలేదు.

సీత—(గుండెలు కొట్టకొనుచు) అయ్యో! అయ్యో! నిశ్చయమే? ని
శ్చయమే? హా! రామభద్రా! (ఏడ్చుచు.)

అత్మ—అమ్మా! ఊతిజిల్లి చెప్పినమాట వినుఁడు. మాయన్నగారికే
యాపదయరా లేదు. రాదు. నిశ్చయముగ నమ్ముఁడు. ఇదియం
తయు మారీచునిమాయ. మాయాకురంగరూపమునరాముని
మోసపుచ్చి యామహాత్ముని మనలను విశువజేసినాఁడు. ఇట్లు
కేక పేసి నన్ను మీకు దూరముగఁ జేయఁదలచినాఁడు. నేను
మిమ్ముఁ ద్యజించినయెడల మీరరక్షకలగుదురు. మీయొంటరిపా

టుజూచి యేరాక్షసుడైనవిమ్మ వంచించనమీపించునెడల నేమి కావలసినది?

సీత—ఎంతదూర మాలోచించితివి! జరుగఁగూడని యెన్నెన్నియంశములు జరుగు నని యనుమానించుచుంటివి! ఆశలకు నాలోచనములకు సంతమున్న దా! నేనడిగినకొలది నీవాలోచించిచెప్పచునే యుండువు. నేను చెప్పచున్నాను. విను; నీవియాలోచనములు. అనఁగ ననుమానములు. అనఁగ నయథార్థములు. నేబ్రత్యక్షముగ రామునియూర్ధరవమును వింటిని. నాకణ్డేంద్రియమే బ్రహ్మసాక్షి. నీవు నట్టియూర్ధ్వనిని వింటి నని చెప్పితివి నీవేసాక్షివి. రామచంద్రునిస్వర మని నే నంటిని. రామచంద్రునిస్వరమువలెనే యున్నదని నీవంటివి. నీవేవలెనే, యను మాటననిర్ధారణఁజేచి సిద్ధాంతఁజేచి నన్ను విశ్వాసపఱుచుటకుఁ దలఁశోక లేని యాధారము లేని యసందర్భము లగుననేకగాథలు గల్పించుచుంటివి. రామునిస్వరమువలెనే యున్నస్వరము పనునాలుగుపాళ్ళు రామునిదై యుండవలయునుగాని మఱియొకనిదికాదు. అట్లకారణముగ ననుమానింపఁ గూడదు. మనకుఁ గణ్డేంద్రియములకంటె నీకల్పనాకథలు ప్రమాణములూ? రామచంద్రుఁడు నిశ్చయముగ విపత్తునఁ బడియున్నాఁడు. నీవు పోయియాతనికిఁ తోడు పడుము. నేననినప్రకార మాతఃకుకష్టములోనేయుండుట సంభవించెనా నీవు వెంటనేతోడు పడుదువు. నీ మతానుసరణముగ నాతఃకష్టములోనే లేకయుండెనా యిద్దఱును గలసినుఖముగనీటకు వత్తురు. నీ విచట నుండునెడల మహాప్రమాదము సంభవింపఁ గలదు. వెడలినయెడల నష్టము లేదు.

లక్ష్మ—అమ్మా! నాయభిప్రాయ మెట్లున్న దన—నేను వెడలినయెడల మహావిపత్తు సంభవింపఁగలదు.

సీత—(ఏడ్చుచు) అయ్యయ్యో! అయ్యయ్యో! నాకు భర్తృవియోగముకంటె నాపద యేమున్నది? హా! నాథా! రామభద్రదా! సీత మృత్యుడై మహాకణినుడై నామాటను లక్ష్యపెట్టక నాజల్కులకుఁ బ్రతివాక్యములు సెప్పచు నీయాపదను గఱింపక సీత్రాణమును సరకు గొనక నాదుఃఖమును దృఢప్రాయముగ నెంచి కొఱుకరానికొయ్యయై నాయెదుట నిలునంబడి నన్నేడ్చించుచున్నాడు. హా! లక్ష్మణా! రామ్రాయీ! బాధపడుచున్నది నేనే, అని యింకొకసారి నాథా! గట్టిగ కేక వేయరాదా? అయ్యయ్యో! నావెట్టియే కానియాకేక కూడ మారీచునిదే యని నిశ్చయపఱిచి యీతఁడు మఱింత కదలఁడు. నాథా! అరువ వలదు. నీగొంతుక నెచ్చును. నాయనా! లక్ష్మణా! అన్నా! తండ్రీ! సోమిత్రీ! నిన్ను బలిమాలుకొందును. నీపాదములపైఁ బడెదను. సమస్కారము. సన్నురక్షింపుము.

లక్ష్మ—సాపము శాంతించునుగాక!

సీత—నాసాపము రామచంద్రదర్శనమునఁగాని శాంతింపదు. పొమ్ము. పుణ్యముఁ గట్టుకొనుముఁ నానాథు నిటకుఁ బెమ్ము. రక్షింపుము. కూతఁ వ్రేటుదూరములో నానాథుఁ డున్నాడు. ఒక్కయఱగడియలోఁ దిరిగి యామహానుభావునితో వచ్చెదవు. నాకింతలో నేయాపదయు రాదు నాయనా! ఊహ!

లక్ష్మ—అమ్మా! రాక్షసులకూతఁ వ్రేటుదూరము మనుజులకుసామాన్యదూరమా? దూరమున నుండుటచేత నే శ్రీరామ భద్రుఁ డింక రాకున్నాడు. ఈసరికి వచ్చుచునేయుండును? ఇంకఁగొన్నినిమేషములు శాంతి వహించినయెడల మహాత్ముఁ డగు శ్రీరామమూర్తిని దర్శించి కృతార్థుల మగుదుము.

సీత—నీ విచ్చట నుండ నేను నానాధుని సందర్శింపగలనా? ఆమహాను
భావుని సెలవు లేదని సందేహించుచుంటిని గాని లేకున్న నీసరి
కట్టి నాదము వచ్చిన చొప్పు ననుసరించి పోయి నానాధుని
గాంచియుండక పోవుచునా?

లక్ష్మ—భర్త యాజ్ఞను నివ్వరిముల్లంతయైన మీరుటకు భర్త విపత్తున
నున్నాడని నిశ్చయముగ నమ్మినమీరే యింత సందేహించు
చుండఁ గన్పలేక మైన లేదనుదృఢాధ్యవసాయము గలుగునేను
బర్తదైవ మనినమ్మికొల్పుచున్న యామహాప్రభుఁడు మీ మ్మిచ్చట
గనిపెట్టకొనియుండు మని నాకిచ్చిన యాజ్ఞను మీఱుట కెంత
సందేహించుచుంటినో స్వానుభవమువలనఁ దల్లీ! గ్రహింతును
గాక!

సీత—పోనిమ్ము. మహాయొకమాట చెప్పెదను. మొదట న న్నిక్కడ
నుండుమని నానాధుఁడు నాకాజ్ఞ యిచ్చెను. ని న్నిక్కడఁ గని
పెట్టి యుండుమని నీయన్నగారు నీ కాజ్ఞ నెసఁగెను. తరువాత
“హా! సీతా!,, యని పిలిచెను. ఆహ్వానమున కభిప్రాయము
రమ్మనుటయే కద! “హా! లక్ష్మణా!,, యని నిన్నుఁ బిలిచెను.
నిన్నుఁగూడ రమ్మని యాక్రొశించినాఁడు. ఉండు మన్నప్ప
డుంటిమి. రమ్మనెను గానఁ బోయెదము. ఇప్పుడు పోకున్న గు
ర్వాజ్ఞోల్లంఘన మగును. కావున మనమిద్దరముగూడ నామహా
ప్రభుని సేవితమురమ్ము నాయనా! సందేహింపకుము.

లక్ష్మ—(మాటలాడకుండును.)

సీత—ఏమి మాటలాడకున్నావు? నీవు శ్రీరామ సాన్నిధ్యమునకు
వచ్చుట కిష్టపడనివాఁడ వగునెడల నన్నుఁ బోనిమ్ము.

లక్ష్మ—తల్లీ! నమస్కారము. తుమియింపుము.

సీత—ఏల?

లక్ష్మ—ఇచ్చటనే ఖమ్మం గనిపెట్టియుండు మని యన్నగారియాజ్ఞ తల్లీ! అనుగ్రహింపుము. తమియింపుము.

సీత—ఆ, ఆ! నన్ను బోసెయవా? నాకేమి కారాబంధమా? నాకా శక్తు సంకెలలా? నేను నీయధీన నై యుండవలసినదా? నీవు నా కేమి ప్రభుడవా? అజ్ఞ నెసంగువాడవా? నన్ను గడలసీయ వా? నాపెనిమిటిని నేను జూతునన్న నీప్రతిబంధ మేల? నడుమ నీ వెవడవు? ధార్యాభర్తల నెడబాడవలచియే వచ్చితివా? అన్నగారి యవసానకాలమున గొంతుకలో గడిచెడుగోదావరీతీర్థ మైన బోయకుండ జంపడల చియే వచ్చితివా? చీ! దురాత్మా నీవు భీతునిప్రోత్సాహమున నిటకుమాబాధలను జూచి సంత సించుటకు నానాభుని మ్రింగినేయుట ఖమ్మత్వస్వరూపమైన వచ్చితివి. అంతఃపురమును వడలుకొంటిమే—ఊరిని వడలుకొంటిమే—రాజ్యమును విడిచితిమే—సర్వసాధముల, బరిత్యజించి యరణ్యములకు వచ్చితిమే—ఇంక విడువవలసినవి మాయొద్దఁ బ్రాణములు తప్ప మఱి యేమియు లేవే—ఏల మమ్మింత బాధించెదవు? శ్రీరామభద్రుడు నీ కేమిద్రోహ మొనర్చినాడు? హరిహరీ! హరిహరీ! ఎంత కఠినుడవు! ఎంత పాపాత్ముడవు! ఎంత ద్రోహచింతఁగలవాడవు! ఎంత బంధుభూతుకుడవు!

లక్ష్మ—(తనలో) రామరామరామా! ఎట్టికఠినవాక్యములు నిర్దోషుడ నై వినుచున్నాను!

సీ. మరణ మొందఁగ నున్న ♦ మనతండ్రి నెడఁబాసి

తల్లులవిడనాడి ♦ తరుణి విడచి

గురువులఁ ద్యజించి ♦ పురవాసమును వీడి

తనుసౌఖ్యమును రోసి ♦ తండ్రి వీడె

భరణినాథుడ వీవె ♦ దైవంబ వీవె నా

తల్లి వీవనుచు ని ♦ ద్రయును భుక్తి
మాని మీపాదప ♦ దృఢ్యానమే తార

కోపాయముగ నెంచి ♦ యోషిస్లు
మిమ్ముఁ గొల్చి దినంబుల ♦ మీటుచుంటి
నిందులకు నామదియె సాక్షి ♦ యిచటిమృగచ
యంబె సాక్షి యర్కుడె సాక్షి ♦ యవని సాక్షి
మిన్నె సాక్షి యన్నిటికంటె ♦ మీరె సాక్షి.

సీ. ఈతీతి నేనుండ ♦ నిష్పృహ మాతల్లి
జానకి—ఆమెదో ♦ సముసఁ గాదు;
నాకర్మకలనచే ♦ నన్నాడుచూటలు
మదిదహించుచునుండె ♦ మొదటినుండి
గురువులచేనైన ♦ గోరంతమాటఁ బ
డనివాడఁ; బ్రౌరబ్ధ ♦ మునను దీప్ర
కోపుడ నోపలే ♦ కేఁకు నానోట
వడి బాటునో యని ♦ జడియుచుంటి;
నితకంటెఁ దిట్టినసరె ♦ యెరురుపలుక
కోన్చునట్లు నీశాంతిలో ♦ మెక్కయలుపు
దాసునకుఁ గఱియిచ్చి తొం ♦ దరనుబడిలి
ననుదురుక్తి లేకుండ న ♦ న్మనుష వయ్య!

(ప్రకాశముగ): అమ్మా! అమ్మా! నేను చర్మార్థుడను గాను.
మీపాదకైంకర్యతత్పరుడను. నన్ను స్వప్నమందైన సందేహిం
పఁదగదు. అనవసర మగునాందోళనమును మాని యింకఁ గొం
చెముసేపు తాళినయెడల మనకు జగదానందమూర్తి యగుశ్రీ
రామమూర్తిదర్శన మగును.

సీత—అ! అ! ఏమనుచుంటివి? నాది యనవసర మగునాందోళనమా?

నీది యవసరమగు శాంతతయా? ఏమి? ఏమి? మగడు మహావి
 పత్తులొ బడి మొట్టో నీతా యని మొఱబెట్టి నే నలజడిపడుట
 యనవసరమా? అన్నగా రలోలక్ష్యణా! యని యటవ నటచి
 యటచి యతఁడే చల్లారు నని మనసులుసంతయైన చలింపకుం
 డుట యవసరమా? అయ్యయ్యో! అయ్యయ్యో! తల్లిదండ్రు
 లను వదలి ధరణీరాజ్యమును వదలి, దండకాటవియందుఁ గూ
 డవచ్చినభార్యయైన దాపున నుండుయోగము లేక, రాక్షసునిచే
 దూరమున బాధింపఁబడుచు మహర్షుఁడై యొంటియై దిక్కు
 లేక యాక్రోశించునాఘని, దయగలవాడ వని—తమ్ముడ
 వని—కూడ వచ్చినవాడ వని—ఏమేమో యుపచారములుసే
 యుచున్నవాడ వని—యున్నదిక్కు మగవాడవైననీ పైక్కడ
 వే యనిపోయి కాపాడుమని నేను నెత్తి గొట్టుకొని యేడ్చు
 చు నిన్నుఁ బ్రార్థించుట యనహాజమా? నాప్రార్థనల మన్నింపక
 నాయేడుపులకుఁ బెడచెవి పెట్టి నేఁ జెప్పుప్రతివాక్యమునకుఁ
 బూర్వపక్షము సేయుచునేవేఱూ చిత్రకల్పనాకథల నుపన్యసిం
 చుచు “నతని నాతఁడే కాపాడుకొనును. ఒకనిశోడ సవ
 సరము వచ్చినప్పుడే వచ్చుచు; తొందరలే,, దనినాకు నీతి
 బోధనములు సేయుచుఁ జెక్కుచెదరక కన్నైన చిట్టించక,
 మొగమైన మునువక, యింత యులుకైన లేక, నిశ్చంకుఁ
 డవై, నిష్కళంకుఁడవై, నిరుపద్రవుఁడవై నిశ్చలుఁడవై
 యాహా! ఆహా! భ్రాతమహాకష్టమును విని పాపాణపాంచాలిక
 వలె నుండుట సహజమా? చాలు, చాలు! ఇక నీప్రేమముతె
 లిసినది. నీయోగ్యత తెలిసినది. నీబుద్ధి తెలిసినది. నిన్ను నమ్మ

రాదు. నీవు ప్రచ్ఛన్నకిరాతుడవు. భ్రాతృపరిపంథివి. సరసూప
రాక్షసుడవు. సదానుగత కాలస్వరూపుడవు.

లక్ష్మ—(సమస్కరించి)

గీ. ఎట్టిపాషంబు నిగ్గతైన ♦ నేనెఱుంగఁ
దల్లినగు నీపదారవిం ♦ దములతోడు
తత్త్వి గురు వసిష్ఠ ద్విపా ♦ దములతోను
తండ్రి యగు రామభద్రునిపా ♦ దములతోడు.

నీత—అబ్బ! ప్రమాణమును జేసితివా? ఏదీ! ఇప్పుడు నీవనిన మాట
లు తలయెత్తి నామొగము వంకఁ దేలి పాటజూచి యింకొక
సారి యనుము.

లక్ష్మ—(తలవంచుకొని)సదా మీ పాదాంగుష్ఠాగ్రదర్శనమునఁ గృతా
ర్థుడనైన నేనెన్నఁడునునఁ దలయెత్తి మీమొగమువంకజూచితి
నా? ఇప్పుడు మాత్రమేల చూతును?

నీత—అదిగో! దొంగతనము. అదిగో! మహామాయ! అదియే టక్కరి
తనము. అదియే మహేంద్రజాల విద్యా నైపుణి. నుదురుపైకె
త్తి మాటలాడ హృదయములోని కుళ్లు బయటబడును. నిష్క
ల్బురు హృదయుడవు. ద్రోహచింత లేని వాడవు నైనయెడల
నావంకజూచి మాటలాడుము. తప్పు లేని వాడనై యుండినయె
డల నీతలవంపులే? దారుణ చింత లేని వాడవగు నెడలనీదాఁ
గుడుమూతలే? ద్రోహబుద్ధిలేనివాడనైనయెడలనీదొంగభయ
మేల? ఈ మోస మేల? ఈ కను కట్టు లేల? ఈముఖ లాఘ
వములేల? నిర్భీతిగ నిరంకుశముగ నిస్సాదేహముగ నావంక
జూచి మాటలాడుము. నిన్ను నమ్ముదును.

లక్ష్మ—సన్నుఁ గూర్చి మీరేమనుకొన్న సరియె కాని నేను మీ మొ
గము వంకఁ జూచి మాటలాడను.

నీత—హరిహరీ! నీ నోటనే భగవంతుడనిపించినాడు. నే నేమనుకొని న సరియె కాదా? నే నిట్టులిదివఱకనుమానించితిని. ఇప్పుడు ప్రత్యక్షముగ ననుచుంటిని. రాముడక్కడ రాక్షసుని చే గడ తేలు వఱకు నీ విక్కడ లేని పోని వాక్యము లాశుచు నాల స్యము చేసితివి. ఆతఁడిసరిక స్తమించు నను ధైర్యము గలవాఁడ వగుట వలన నిక బిట్ట బిగిసినన్నుఁ గూర్చి నీవేమనుకొనిన సరి యే యని గర్వాలాపమాడితివి. రామచంద్రుని యనంతరము నన్నుఁ గట్టకొని నాతోఁ గులుక వలయు నను నాక నీకుఁ గ లగినది. నీవు నన్నంట యత్నించు నఁకిఁ గాదాది శిరః పర్యంత మొక్కమాటుగ భగ్గున మండి పోవుదువు.

లక్ష్మ—(తనలో) రామ రామ రామా! (ఏప్పుడు) ఇఁక జావవలసిన దే. విసఁ దగిన మాటలు పూర్తియైనవి. నిందలకవధి కలిగినది. రామ చంద్ర ప్రభూ! నే నిక్కడ చావనా? నీ యొద్దకు రా నా? రెండును నీ యాజ్ఞా నిర్దేశక క్రియలే. ఏది చేయుదును. మహాప్రభూ! నీయాజ్ఞకు వ్యతిరేకముగ నడువ వలసి నచ్చిన యీ నిర్భాగ్యుని మొగము నీ కగవఱుచుట కంటె నిక్కడనే మరణమందిన మంచిది. (అలోచించి) కాని నేను మరణించిన ని మేషము మొదలు శ్రీరామభద్రుడచ్చటకు వచ్చు లోపుగ మాతల్లి యగు సీతా మహాదేవి కేరాక్షసుల వలన నైన నే మైన ప్రమాదము సంభవించునెడల రామ చంద్రుఁడు వచ్చి మృతుడ నగు నన్నుఁ జూచి సోపద్రవయగు సీతకు గని, లేక, కాన లేక మహా వ్యాకుల పరవశుడై ప్రాణములు త్యజియించు నేమో? ఈ యవ్యక్తుని దుశ్చేష్ట వలన నా యవతారము నక స్తమయము సిద్ధించు నేమో? అట్టిచో నిత్యాకు కుల దీప మార్చిన పాపాత్ముడ నగుదును. ఒక వేళ నా మహానుభావుఁడు ధైర్య సైర్య పాటవమున జీవములు శరీరమున నిలుపు కొనిన

నేకాకియై యెంత శ్రమపడునో? ఆ ప్రభుని యుపచారములకు నే నుండిన గొంత మంచిది కాదా? ఆయనకు లాభము మాట యటించుము. ఆ దివ్యచంగళ విగ్రహారాధనము లేని యీ తనువునకు సఫలత యెక్కడిది? అదిగాక సర్వరాక్షస సంహారము తలపెట్టినాడు. ధనుస్సు నైన మోయుటకు నేనుండవలదా? కాన నాత్మ హత్య కూడదని తోచుచున్నది. ఇంక శ్రీరామ చంద్రుని యొద్దకే పోవలయును. తల్లి చే బలవంత పెట్టబడుటచే నిట్లు వచ్చితి ననుటలో గొంత కారణభాసమైన నున్నది. ఈ యాభాసల కేమి? గుర్వాష్టోల్లంఘన మహా పాపము నా నెత్తిపై బడినది.

హా! రామచంద్రా!

గీ. గొంతుఁ గోసి కొనఁ దగు ♦ సంత చింత

గలుగు కతన నీ యాజ్ఞను ♦ గడచి నాడ

నిదె మొదటిది కడఁగిది ♦ యిదిగో! చెంప

లిట్లు కొట్టుకొంటిని తుమి ♦ యింపుమయ్య!

త—నీకు న్నాపై నింక నాన పో లేదా? నీ విక్కడ నుండి యింకను బోవా? నీవిపుడు పోని యెడల నేను గొంతుకకురి పోసి కొని చచ్చును.

శక్తు—అమ్మా! ఇప్పుడే పోయెదను. మీరేమియుఁ గీడు యత్నింపవలదు. లెక్కణుని మనమెడఁబాయదుమా?, యని మహానురాగమునఁ గొలఁది దినముల క్రిందట మా యన్న గారి తో మీరను సరికి లెక్కణుని నే నెడఁబాయ వచ్చునని యామహాత్ముడనెను. అది నెఱ వేఱెను. లెక్కణుని నీ వెడఁబాయవచ్చునని తిరుగ ననెను. అది యిప్పుడు నెఱవేఱుచున్నది. నిన్ను నే నెడఁబాయ వచ్చునని కూడ నానత్య వాచా ధురీణుడు పలికి

నాఁడు. అది కూడ సుభవింపక తప్పదు. మీరు శ్రీరామ చగ
ద్రుని తో విశ్లేషము నొందు మని దైవము మీఁడు బంతుల
మీ నుడుట లిఖించి యుండ నెవఁడేమి నేయఁ గలఁడు! కాని
తల్లీ! జాగ్రత్తగ నుండుము. ఎవఁడైన దుష్ట రాక్షసుఁడు మీ
మ్ము మోస పుచ్చు దరి జేర నిదిగో! ఈ గీత దాటి రాకుండు-
నీ. నీ యింటి కోడలై ♦ నిర్మల గుణ రాశి

యగు సీతఁ గని పెట్టు ♦ మర్క దేవ!

అల్లుఁడు మారీచ ♦ హరణార్థ మై యేగె

గూతును గాపాడు ♦ కొనుము ధరణి!

చల్లని దీవనల్ ♦ సాధ్యమై గురియ గే

శ్రీ శతావంద వ ♦ సిఘలార!

కప్పముల్ దొలగించి ♦ కావరే దయను నై

దేహిని రఘుకుల ♦ దేవు లార!

పంచభూతము లార! యీ ♦ పరమసాధ్య

పుణ్య మూర్తిని సుకుమారి ♦ బ్రోవ రయ్య!

జనక దుహితకు దశరథా! ♦ పనిపు స్నుషకు

రాక్ష సాంతక! శ్రీరామ ♦ రక్ష యీవె.

తల్లీ! జానకీ!

గీ. ఏమి పాపమో కాని నే ♦ నేగు వెనుక

మీకుపద్రవ మగునని ♦ నాకుఁ దోచు

నైన వినియోగ మేమి? నే ♦ నాగ లేక

యేఱుఁ గర్మము ముకు ద్రాట ♦ నీడ్చు చుండె.

గీ. ఎఱిగి యుండిన ఫలమేమి? ♦ యెఱుంగ కున్న

నష్టమే మగు? మన స్రయ ♦ త్నములు సున్న;

ప్రతిభలెండమావులగు ♦ ప్రారబ్ధ కర్మ

గతిని బట్టి తుదకుఁ గార్య ♦ కలన జరుగు.

అమ్మా! సెలవు తీసికొందును. దయ యుంచుము. (నమస్కరించి) తిరుగ దృష్ట మెన్నటికో? తల్లీ! భద్రము; భద్రము. ఈ యరణ్యము మాయా శీల బహుభుజ పరాక్రమాన్వితాసుర ప్రకాండ మయమై యున్నది. జాగ్రత్త!

(లక్ష్మణుఁడు నిష్క్రమించును.)

సీత—లక్ష్మణుణ్ణి మాటలాడ కేల? మాయా వేష దుష్టరాక్షస కృతోష్ఠద్రవ మగునని యీతనికి నిశ్చయమేమో!

(మాయా సన్యాసి వేషియగు రావణుఁడు ప్రవేశించును.)

రావ—(తనలో) ఆహా!

గీ. పృథు మహేశుల్క సహస్రముల్ ♦ వెలిగి నట్లు

లోక్కమాటు శంపా కోటు ♦ లొలసి నట్లు

సీత కనబడి దృష్టిని ♦ జెదరఁ జేసె

హా! తపస్విని మణి తేజ ♦ మతి తరంబు.

గీ. అర్క వైశ్వానరుల జట్టు ♦ లంది యీస

డించి యొకనితో నొకని డీ ♦ డిక్కి కొట్టఁ

బైకి తేగు నుల్కుల తొప్ప ♦ వ్రాల్చ నట్టి

కనుల కిప్పుడు మిటుమిట్లు ♦ గలిగె నహహా!

ఇట్లుంటకుఁ గారణ మీయశస్విని సౌందర్య మహిమమో, మహా పాతివ్రత్య గరిమమో, నా హానిప్రద దుష్ట ప్రయత్న మాహత్యమో, లేక యీ మూఁడునో! రావణుడాకతె మగనాలి తనమిదివఱకు గణించి నాఁడా? ఇప్పుడేల జంకవలయును!

గీ. పురుషులందు సత్య గుణము ♦ పోలెఁ బడఁతు

లందు మగనాలి తనముండు ♦ నడఁగి; తగిన

యవసరము రాగ రెండు ది ♦ గంత ములకుఁ

బరుగు వారు వెనుకకును ♦ దిరిగి కనక.

ఈ ప్రయత్నము హాని ప్రదమని నా నోటి నుండియే యాద్య
చ్చికముగ బయలు వెడలినది.

గీ. బడలి పై మంద మారుత ♦ మొలయుమనసు

చల్లఁబడి శాంతి నొందును ♦ సంతతోష్ణ

తా సమన్వితానిలము గా ♦ త్రమునఁ దాఁకఁ

జత్తము తపించి బాధను ♦ జెందుఁ గాదె?

గీ. మల్లికా చందనాది సా ♦ మగ్ని తనువు

నంట మెలమెల్ల స్త్రీవాంఛ ♦ యంకురించు

భస్మ రుద్రాక్ష ముఖ వస్తు ♦ పాళి చేత

శివ సమారాధనాసక్తి ♦ చేరుమదిని.

గీ. అసిత వస్త్ర ధారణముచే ♦ నదయ యదయ

మందు; రక్తాంబరాభ్యంచి ♦ తాంగ మందుఁ

దీక్ష కోపంబు జనియించుఁ ♦ దెల్ల నైన

వస్త్రముల సత్వ సామగ్రి ♦ పరిధ విల్లు.

గీ. జనుని పై వేషవిల్లు నై ♦ జమును బ్రాయి

కముగఁ దాత్కాలికముగ భే ♦ దమును జేయు

నిట్టి యష్టికాషాయయు ♦ నీకమండ

లువు గొడుగు నామదిని మార్చె ♦ నపుర యిపుడు.

ఇందుచేతనే కాఁబోలు నీమె మహాపతివ్రత యనియునాప్రయ
త్నము దుష్టమనియుఁ దలంచు చుంటిని. శీఘ్రముగ స్వస్వ
రూపమును ధరింప వలయును గాని యీ మాయావేషమున
న్నఁ గూడ మాయ సేయుచున్నది. అతి శీఘ్రముగ సఫల మ
నోర్థుండనై పోవలయును. (ప్రకాశముగ) బాలికామణి పు

రుషుల కంటే స్త్రీకభ్యాగత పూజాసక్తి యధికముగ నుండుట సహజము. అందులోనలొకకసౌందర్యసమన్వితపు, పరమోత్తమ నాయక వైన నీకట్టి పుణ్యగుణము మఱిత యుండవలయును. బ్రహ్మ బంధుడనై పరివ్రాజకోత్తముడనైన నేను నీ సన్నిధిని నిలువఁబడి యుండ నేమోయిపేక్షగఁ జూచెదవేమి?

సీత—ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! తుమియింపుము. మనసుమిక్కిలి వికలత మొదగఁగొంత పరాకున నుంటిని. ఇదిగో! అర్ఘ్య పాద్యములు గైకొనుడు.

రావ—(తనలో) మనస్సు నైకల్యముగ నుండుటకుఁ గారణమేమో? నేను గపట సన్యాసి నని యూహించుచున్నదా యేమి? కానీ! ప్రమాదమేమి? (ప్రకాశముగ) అతిథులగు తపశ్శాలురను నిర్లక్ష్యముగ జూచిన కాంతలకెట్టి యవస్థలుసిద్ధించెనో యెఱుఁగుదువా?

సీత—ఎఱుఁగుదును. నాకట్లు భర్తృ విశ్లేషమును గటాక్షింపకుండు. సమీపమునకుఁ గారణాంతరమునఁబోయిన భర్తయింక రాకున్న వాడని పరిపరి విధములఁ బరితపించు నన్న నాభర్తతో నెడబాటుమొందు నట్లు చేయకుండు.

రావ—సీభర్త యంటివి. ఆతఁడు దాశరథి రాముడే కదా?

సీత—ఔను మహాత్మా! మీకెట్లు తెలిసెను?

రావ—ఆతని తమ్ముడిక్కడ లేడు. ఆతనితోడనే యున్నాఁడు కాబోలు!

సీత—మీరిక్కడకు వచ్చునటకు నిటనే యుండెను. ఇంతకు ముందే శ్రీరామ సాన్నిధ్యమునకుఁ బంపఁ బడినాఁడు.

రావ—నాకుఁ జెప్పనక్కఱలేదు. నేను మీవృత్తాంతమును బూర్ణముగ నెఱుఁగుదును.

సీత—మహానుభావా! దివ్యదృష్టి నలననా?

రావ—(తనలో) శరార్పనఖి వలన (ప్రకాశముగ) తపస్సంపన్నుల కసా
ధ్యమేమున్నది? (తనలో) అలస్యమగుచున్నది. రాముడింతలో
వచ్చునేమో శీఘ్రముగఁ దెవల్పవలయును.

సీత—పరిచాజక శిఖామణీ! వెనుక జరిగినవే కాకవర్తమానమునదూ
రమున జరుగుచున్నవియు ముందిక జరుగఁబోవు నట్టివార్తలు
గూడ మీరు గ్రహింప శక్తులగుదురు గదా?

రావ—గోల వలె నట్లేల యడుగుచుంటివి?

గీ. జ్ఞాన మీఁత వంటిది ♦ యీఁదఁ జాలు వాఁడు
ముందునకు నిల్పునను వెన్ను ♦ నఁగు నీడు
జ్ఞానము కుదురవలయును ♦ గానికుదురు
పిదపఁ గాల భేదములేదు ♦ ముదితమిన్న!

సీత—(తనలో) జ్ఞానమును గూర్చి యేమో పరిహాసముగ మాటలాడు
టచే సీతఁడు లఘుచిత్తుఁడని తోచుచున్నది. కానియింకఁ జూచె
దను. (ప్రకాశముగ) అయ్యా! నేనెక్క- యంశమడిగెదను. దా
నిని మీఁదివృజ్ఞానమునఁ దెలిసి చెప్పెదరా?

రావ—కాంతా! మమ్ము చేతె యడుగవలయునా? నీ భర్తమారీచునిచే
నేమైన బాధ నొందెనా నుఖముగ నెప్పు డిక్కడకుఁ దమ్ముని
తో వచ్చు నను సంశయము దెలియ నొచితివి. అంతయెకదా!

సీత—పుణ్యాత్మా! నాకు వారిక్షేమము తెలియక పోవుటకంటె విచా
ర మేమున్నది?

రావ—అంతకంటె విచారము లేదని యెట్లుచెప్పఁగలవు? ఉన్ననుండఁ
గూడదా?

సీత—అదేమి యతి శిఖామణీ! అట్లుసలవిచ్చు చున్నారు? నాభర్త
యిప్పుడు నిరుపద్రవుఁడై యుండెను గదా? నుఖముగ నిటకువ

చ్చునా? దయగలిగి యీ పీటపై సావకాశముగఁ గూర్చుండి
సావధానుడవై యాలోచించి చెప్పుము.

రావ—అదియొక్క యుపద్రవమే కాదు.

సీత—అయ్యయ్యో! అయ్యయ్యో! అది యొక్క యుపద్రవమే కాద
నుచున్నాను. అదియేది? ఏమైనఁ గొంత యైవ బాధ గలిగి
యున్నాడా?

రావ—అది యొక లెక్క గాదు. దానిని నీవు పరిగణింప వలదు.

సీత—అయ్యయ్యో! అట్లానలీయకుండు. నా కాంతుని యాపద యణు
మాత్రమైనను నాకుఁ బర్వత సంతాపమైయుండును. నాయనా!
అది యేదియో నెలవిండు.

రావ—(తనలో) అసత్య మాడ వలయును. ఈ దిక్కుమాలిన వేష
మూని యుండుటచే నందును గుఱించి సంకోచించునంతటిచేత
గానితనము సంభవించినది.

గీ. పైకి మాయకూనిన ♦ కావి పాత యిట్లు
సత్య కథనము నకు నన్ను ♦ జంకఁ జేయ
నిద్ధ తాపసులందుల ♦ కెంత యేడ్చె
దరొ? యభాగ్యులై యెటు మనె ♦ దరొ? హర హర!

(ప్రకాశముగ) సీతా! నీకుఁ బ్రస్తుతమందు విచార మక్కఱ
లేదు. మారీచుని గదాఘాతమున నీభర్త యిప్పుడు మూర్ఛా
గతుడై యున్నాడు.

సీత—అయ్యో! రామభద్రా! అయ్యో! నాథా! చతుర్దశ సహస్ర
సుర సమన్వితఖరదూపణుల తొప్పపాటుకాలములోఁ జంపిన
మహావీరుడు, సర్వరాక్షస మారణయజ్ఞదీప్తబద్ధకంఠుడై
న సత్యవాచాఘరీుడు, నేడిట్లు తుచ్చమాయానిశాచర
గదా ఘాతమున మూర్ఛమొందినాడా? అయ్యో! శ్రీరామ
చంద్రా! నన్ను—

రావ—అగుము. వృథగఁ దొందరయేల? (తనలో) దూరదృష్టి శూన్యముగఁ బ్రశంసించితి నేమో? ఇట్లు రోదనము చేయుచు నీమె యిటఁగాలయాపనము నేయు నెడల రాముఁడే వచ్చును. అంత నేజేయునదేది? (ప్రకాశముగ) కాంతామణీ! విచారమువలదు. లక్ష్మణుఁడతనిని నేదఁదేర్చుచున్నాఁడు. కొలది నేపటిలో సంపూర్ణ ప్రజ్ఞఁడగును.

సీత—పోనిండు. మహాత్మా! మీ యాశీర్వాదనము వృథపోదు. ఎట్లయిన శీఘ్రమిటకు వచ్చునా?

రావ—నీవిచ్చట లేనిసమయమున నాతఁడిచ్చటకు వచ్చుచని నానమ్మకము.

సీత—అదియేమో నాకుఁ దెలియ కున్నది. కటాక్షించి యనుజ్ఞయొసఁగుఁడు.

రావ—ఉన్న పుట్టిమునుకే యది. రాదలఁచినయశనిపాతమే యది. అందుకొఱకే నేనిచ్చటకు వచ్చితిని.

సీత—నా కేమియు బోధ పడలేదు. అదియేమోయని నాకుదేహము కంపమెత్తుచున్నది. నాభర్త ింతకంటె నాపద రాదుగద!

రావ—నీకు రాగ నట్టి యాపద నీభర్తకుఁ గాదా? ఇప్పటి వఱకుఁ బుణ్య వశమునఁ గలిసి యుంటిరి కాని యింక ముందఁజ్ఞుండు రని నేను నమ్మను.

సీత—అది యేమి? అదేమి?

రావ—ఏమియో చెప్పుటకే వచ్చితిని గాదా? నీ యందలి మహానురాగమున వచ్చితిని. నీవు మహాపదలలోఁ బడి శ్రమ పడ కుండఁ గాపాడ వచ్చితిని. నిన్నునురూప భర్తృ సమన్వితను జేయ వచ్చితిని. నీకష్టములఁ జూడ లేక నిన్ను నుఖపెట్టఁ దలచి వచ్చితిని.

సీత—మహానుభావా! అనుగ్రహింపఁ బడితిని. ఇటు దిక్కు లేక యే
కాకినినై యుంటిని గటాక్షింపుము.

రావ—నేను రాగ నీకేకాకినిత్యబాధ లేదు. కటాక్షించుటకై వ
చ్చితిని. దేవ గంధర్వ యక్ష పిశాచ మారకుఁడును, బహు
యజ్ఞభంజనుఁడును రాక్షస సార్వభౌముఁడును, పరమమాయా
స్వభావుఁడును నగు రావణు నెఱుఁగుదువు గదా?

సీత—వినికి వలన—

రావ—వినికి వలన వెనుక నాతని నెఱుఁగుదువు కాని యొక్కపది వి
ఘడియలలో దద్దశగ్రీవ వింశతిభుజ సమాక్రాంత ప్రచండ స్వ
రూపమును జూచుటచే నెఱుఁగఁ దలచి యున్నావు.

సీత—అదేమి? ఆతఁడు నాయొద్దకేల రాఁ దలచెను?

రావ—రాదలచినాఁడు కాదు. వచ్చియే యున్నాఁడు. ఈ సమీప
ముననే తగు సమయమునకై పొంచి యున్నాఁడు.

సీత—వచ్చియే యున్నాఁడా? పొంచి యున్నాఁడా? ఏల? మహాత్మా!
ఏల?

రావ—ఎందు కొఱకని చెప్పఁ గలను? నా నోరు రాదు.

సీత—నన్ను వధించునా?

రావ—ఇంత దివ్య మంగళ విగ్రహమైన నవనవప్రాయమునఁ బరమ
శోభాన్వితమైన పరిధవిల్లుచు విరాగులకు నైన రాగ మొదవఁ జే
యఁ జాలి యున్న నిన్ను వృథగ వధించునా?

సీత—అయ్యయ్యా! అపహరించునా?

రావ—మానునా?

సీత—అలాగా? అయ్యయ్యా! పుణ్య పురుషా! తపశ్శీలా! నేను నీకు
సమస్కరించు చున్నాను. నన్నీ మహాపదనుండి యెట్లు దరిఁ
జేర్చెదవో? తండ్రీ! మాయ లేడిని దెప్పుని బలవంతముగ

భర్తను బంపినాను. పరమ సుగుణ రాశి యైన మఱిదిని బహు
దిట్టి గెంటినాను. నాకు దిక్కెవ్వరును లేరు. తపస్సంపన్నుఁ
డవైన నిన్నుఁ జూడ నా తండ్రినిజూచి నల్లున్నది. కటాక్షిం
పుము. దశగ్రీవుని బాధ నాకు లేకుండునట్లునుగ్రహింపుము.

రావ—ఇట్లు నేను నీసన్నిధినుండఁగ నీకు భయములేదు.

నీత—ఇతఁ గావలసినదేమి?

రావ—నాచూపు నాతఁడు మాపునేమో? నాభార్యల నెందఱిలో యీ
తఁడపహరింపఁగ నేను గాంతానక్తిచే నిట్టి విరాగి నైతిని.

నీత—నాకీ రాక్షస బాధ లేకుండ నెట్లు కటాక్షింతురో నెలవిచ్చి
నా యాందోళనమును బాపఁ గోరెదను.

రావ—నీవు దశగ్రీవుని కంటఁ బడిన వెనుక నిన్ను ఫాలాక్షుండు రక్షిం
పలేడు. ఈ లోపుననే నీవు.

నీత—నాయనా! నన్నేమి చేయుచుంటిరి?

రావ—నా సాహాయ్యము లేనిదే నీచైక్రతేవేమి సేయఁ గలవు? నీవు
గట్టిగ మాటలాడకుండఁ బాద విన్యాసమైన గట్టిగఁగానీక నా
వెంట వచ్చిన యెడల—

నీత—నేను నదియేగతి యని యెంచు చున్నాను. నన్నీ చెట్లమాటున
నుండియు నీపొదల చాటున నుండియుఁ దీసి కొనిపోయి భర్త
తోఁ గలిపెదరా?

రావ—నీకు భర్తృసమావేశము చేయుటకేకదా యింత ప్రయ
త్నము?

నీత—అటులైన శీఘ్రముగఁ బోవుదము. (నీత గిరి దాటుచున్నది)

రావ—(తనలో) లక్ష్మణుండు గాఁబోలు గీచిన యీగీత నీమె బుద్ధి
పూర్వకముగ దాటుటకీ పాల్లు పడవలసి వచ్చెను.

గీ. మునులఁ జంపించి తన్మాంసం ♦ ములను వేట
కుక్కలకును బెట్టించు న ♦ కుంఠ తేజఁ
డింక నిర్భాగ్య తాపన ♦ కృపణ వేష
వర్జనము సేసి స్వస్వరూ ♦ యమును దాల్చు.
(ప్రకాశముగ)

సీతా! ఏనైపుచుండి దశకంధరుఁడు వచ్చునో యని నిష్ప్రమాదవై య
టునిటుఁ జూచుచుండుము.

(సీత, వెనుకవైపునఁ జూడఁగ నాత్మ స్వరూపమును దాల్చి యెదుట
నిలువఁబడి సీతను గేళములచే గ్రహించుచున్నాఁడు.)

రావ—(తనలో) ఈమెకసంగీకారముగ నీమె తనువును నే స్పృశింపఁ
గూడదు. కావున శిరోజముల గ్రహించినాఁడు.

సీత—(తనలో) అమ్మయ్యో! అమ్మయ్యో! దశ శిరస్కుండగు రావణ
హతఃకుండు వీఁడే కాఁబోలును. అమ్మయ్యో! ఇక నేమున్నది?
ఇక నాకునాఘండగు శ్రీరామచంద్రుని దివ్యదర్శనమిజన్మమున
నింటేనా? ఎంతపాపాత్మురాలను! ఎంతనిర్భాగ్యురాలను! ఆహా!
ఆహా! నాఘని నేనెడబాయుటయే కాక యీరాక్షసాధమునిచే
తిలోఁ గూడఁ బడితివా? ఎంత యుపద్రవమయ్యెను! హా! రామ
చంద్రా!

(మూర్ఛమెందును.)

రావ—సీతా! ఊఁబడిల్లుము.

సీత—(తెలివిమెంది) రాక్షసేశ్వరా! నీకిదియేటిపని? పవిత్రమైన బ్రహ్మ
వంశమునఁ బుట్టిన వాడవు; గుణసంపన్నుడగు ఈబేరుని సోదరుం
డవు; వేదవేదాంగ విజ్ఞానధురీణుడవు. బాలిశునివలెనధమాధము
నివలె దొంగవలె నానాఘండు లేనిసమయమున నీవిట్లు లాచరిం

చుట యేమిపౌరుషము? ఏమిప్రతాపము? చాలు! చాలు! (అటు నిటుజూచి) ఓపరివ్రాజక శిఖామణీ! ఎక్కడనుంటివి? ఓసన్యాసీ!

రావ—భార్యల నపహరించి యనేకుల సన్యాసులుగఁ జేసిన సర్వలోక సంసారి నగు నేను సరసనుండనింక సన్యాసీ! యని పిలుతు వేల? ఆసన్యాసియే యిప్పుడిట్టి యపూర్వసుందరీ సహిత సంసారి యయ్యెను. తెలిసినదా? కపటసన్యాసము నీ కొఱకు ధరించి రామునకీరీతిగ సన్యాసమిప్పించి యాతని సంసారమును నామీఁదఁ బడవైచుకొంటిని. మారీచుని మృగరూపమును ధరింపఁ జేసి రాముని నినుఁ బాయఁ జేసితిని. ఆతనిచేతనే హా! నీతా! హాలక్ష్మణా! యని యఱపించి లక్ష్మణుని నిన్నెడబాఁయఁ జేసితిని. ఇప్పుడు నిన్నిట్లు మోసపుచ్చితిని.

సీత—హరి హరీ! ఎంతపనిఁ జేసితివి! నన్ను హరింపఁ గలిగితి నని నీకుఁ గుచుంటివా? నేను నీకుఁదక్కను. నీవుపుత్ర సహితముగ నశింతువు.

రావ—నేను నీతో సంసారమునేసి పుత్ర సహితముగ సుఖమున వసించునో లేకనశించునో? ఇంటికిఁబోయిన తరువాతఁ జూచుకొందము. ఆలస్యమగుచున్నది. అదిగో మన పుష్పకము. పోవుదము రమ్ము.

సీత—హా! రామభద్రదా! నమస్కారము. హా! లక్ష్మణా! నీయెడమహా పాపాత్మురాల నైతిని క్షమింపుము. ఓ మునిశ్వరులారా! రామునకీవార్తఁ జెప్పుఁడు. ఓ మృగపక్షులారా! నేనుబోవుచున్న దారిని రామునకుఁ గనుబఱచుఁడు. భగవతీ! గోదావరీ! నమస్కారము. రామభద్రదా! ఇంక నీ దర్శన మెప్పుడయ్యా? (ఏళ్ళుచున్నది.)

(నేపథ్యమున) చీ! దురాత్మా! ఆగు! ఆగు! ఇదిగో! వచ్చుచు
న్నాను.

రావ—ఓహూ! జటాయువా? రావ్రాయి మునలిపక్షి! చత్తువుకాని
రావ్రాయి.

(నేపథ్యమున) ఇదిగో! ఎదురుగ వచ్చుచున్నాను.

రావ—ఇదిగో! వెళ్లుచున్నాను.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

వ న వా స రా ఘ వ ము.

—•••••—

తృతీయాకము.

—•••••—

ప్రదేశము జనస్థానము.

ప్రవేశము. ఆకంఠన ధూమ్రాక్షులు.

అకం—ఓహూ! ధూమ్రాక్షుడా! పునర్దర్శనము!

ధూ—నీకు నాకన్యోన్య పునర్దర్శనమైన విచారము లేదు కాని సీతకు
రామునిపునర్దర్శన మగు నేమో యని —

అకం—కాకేమి?

ధూ—ఎప్పుడు?

అకం—స్వప్నమందు—

ధూ—స్వప్న మగుట కట్టి పతిని భాసి యామె నిదుర నొందునా?

అకం—మన మనేకపర్యాయములు కాంచితమి కదా! అట్టినతిని భాసి
రాముఁ డేల నిద్రించినాఁడు?

ధూ—రామునిది మూర్ఖ.

అకం—దాని పేరే నిద్ర. నుఖముచే గలిగినమైమఱపు నిద్ర యం
దురు. దుఃఖముచే గలిగినది మూర్ఖ యందురు. త్రాగుడె
క్కువగుటచే గలిగినయెడలుదెలియమి మైక మందురు. ఈ
మూడిటితల్వ మేకమే.

ధూ—సీపు త్రాగు డనిన నాకు నోరూరుచున్నది.

అకం—(పీల్చుట నభినయించి) కమ్మని వాసన గొట్టుచున్నట్లు లేదా?
అదియేదో యెఱుఁగుదువా?

ధూ—పంతువైతఁ జచ్చి కుప్పినదేమో?

అకం—కాదు. రావణహతుడగు జటాయువును రాముఁడు దహనము చేయుచున్నాఁడు.

ధూ—(ప్రీతితో నభినయించి) జేను నుమా? మేలైన వాసన కొట్టుచున్నది. కమరు మఱిత కమ్మననముగ నున్నదేమి? కాని రాముఁడీపక్షిని దహింపనేలే?

అకం—ఉత్తరగతి కొఱకు—చూడు! అగ్ని పాకరుని మనకుఁ దెలియక పోవుటచే మునుల పచ్చి మాంసము నిదివఱకారగించితిమి; కాని యింక ముందునూఁది జడలతోను గడ్డములతోను నమూలముగ నీ మునిముండకొడుకులను బట్టి బ్రదికి యుండఁగనే లేత మునుకు పాక మెఱిగి యడుగు మాడకుండ నటు నీటు ద్రిప్పుచు గమ గమ లాడు పరిమళము పైకిఁ బ్రాణము లేచి వచ్చు నట్లు కొట్టు వఱకేరుపిడకల నిష్పై దోరగ వేయించి కబళించినయెడల మరకు రుచికా మంచి మేలుగ నుండును. మనచే దహింపఁబడుటలేత నానిర్భాగ్యుల యుత్తరగతికా లోప ముండను. ఉభయ తారకమును నీ మహాకార్యమేల చేయఁగూడదు?

ధూ—కాని రామలక్ష్మణులీ యడవిరుండఁగ మరకు ఋషి మాంస మెట్లు సంభవించును?

అకం—నిల్లప్పుడిక్కడఁ గూరుదుందు రనుకొంటివా? రావణుఁడు సీతను హరించి దక్షిణముగఁ బోయినాడని జటాయువు చెప్పిన మాటలవలననుండియు, నాశ్రమ మృగములేమి యాటవిక జుతువులేమి కనుల నీరు పెట్టకొని రామునిముందు దక్షిణ దిక్కులు ములైపోవుచు గనుబటుచు సొజ్జల వలన నుండియు రామ

లక్ష్మణులు వేగ దక్షిణాదిశోన్ముఖులై తరలెదరు. వీరి శాధ
మనకక నుండదు.

(నేపథ్యమున) హా! లక్ష్మణా! లక్ష్మణా! ఎచ్చటనున్నావు?
అకం—అడుగో. రాముడు ఎల్లమతిలేక తిరుగుచున్నాడో! రాముని
మొగముచప్పబడినది కాని లక్ష్మణమొగ మింక భయంకిరము
గనే యున్నది. పద! పద!

(ఇద్దఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది విష్కంభము.

రాము—తమ్ముడా! ఏల?

లక్ష్మ—నైదేహి మాటలను విని మీ సన్నిధికి నేను రాక యుగిన
యెడల—

రాము—అట్టి సంకోచము నీవు మనసునందుంచుకొనిన నాతోడ.

నీ. దాసిమాట వినిన ♦ తల్లిని దూఱినే?

తల్లిమాట వినిన ♦ తండ్రి గారి

సననె? వారి పలుకు ♦ వినిన సక దూషించు

కొననె? మారుని యాజ్ఞ ♦ వినిన శూర్ప

ణఖచు దిట్టనె? శూర్ప ♦ ణఖ మాట వినిన రా

వణుని దిట్టుదునె? రా ♦ వణుని మాట

వినిన మారీచు దూ ♦ ఆనె? వాని పల్కు న

మృకమున వినిన నా ♦ మగువ సననె?

ఆమె మాటను వినిన ని ♦ న్ననినె? తండ్రి!

బారుమనుచు నేడ్చుచునె లో ♦ పలనె కుమిలి

కుళ్ళుచునె ప్రాక్కతి ఫలంబు ♦ గుడువ వలయు

నుకని ననిన బాపమె కాని ♦ యొండు లేదు.

హా! జానకీ!

గీ. పిల్లి నోటను బడు చిల్క ♦ పిల్ల వ్రాలె

వ్యాఘ్రు నఖ ముఖ గత మృగ ♦ బాల వలెను

మర్కటము చేతఁ బడు పూల ♦ మాల వలెను

రావణుని బారి నుంటివా? ♦ ప్రాణ కాంత!

గీ. సరస నేనుండ మఱిది మ్రో ♦ సలను నిల్వ

రాక్షసాంగన మీఁదికి ♦ రాగ పాహి

యనుచు నామీఁద వ్రాలిన ♦ యట్టి దాన

వసుర వరుడు గొంపోవ నే ♦ మైతి? వకట!

లక్ష్మ—మహాపురుషా! విచారించిన లాభమేమున్నది? ఆశ్వాసి
ల్లుడు.

రామ—లాభమేమి యనుచుంటివా?

గీ. కుక్షేలో వేడియావిరి ♦ గుండె గ్రమ్మి
యట ఘనీభవించుచు బరు ♦ వగుచు దలకు
నెక్కి గ్రుడ్లు మండగ నేడ్వ ♦ నేగు దుఃఖ
మబ్బముజిమి కురిసి మాయ ♦ మైన యట్లు.
గీ. కడుపులోని మంటలు పొగ ♦ గాలి తాతి
నీరు, లో నిముడగ లేక ♦ నోరు వెంట
నెగసినను గాని శాంతించు ♦ నెప్పు లగ్ని
పర్వత ములులేడ్చుచు జింత ♦ బాయ నరుడు.

గీ. అంటుకొనిన శతఘ్ని ధా ♦ మృతక యాగు
నెల్లు? కడల బారిన వాధి ♦ యెగసి యాచి
పొంగినను గాని శాంతత ♦ బొందుకెప్పు?
లూరటకు రోదనమె యొక ♦ కారణంబు.

హాబాసకీ! అవిగో! పర్ణశాలలో నీవు పెంచిన మృగములు మా
యూరములు నన్ను వదలకుండఁ గూడ వచ్చుచున్నవి.

గీ. నిన్నుఁ జూపితు నని నమ్మి ♦ నన్ను వెంట
డించె నమ్మా యనుచు విల ♦ పించు చకట!
ఎల్లు భరియింతు వానికి ♦ నేమి చెప్పు
చుంటి? వేమి చెప్పెదనై నా ♦ కయ్యో? సీత!

గీ. ప్రతిభ తేని తిర్యగ్గంతు ♦ పక్షులల్లు
పరిచయంబున నినుఁ బాసి ♦ బాధ పడగ
పప్త పాదాల మొదలు నికా ♦ క్షణము నైన
వదలి యుండని నన్నెట్లు ♦ బ్రదుకు ముంటి?

లక్ష్మ—రామచంద్రా! తమియింపుము. సమీపముననుండు పర్వతము
లట్లు మాటు మ్రోయుచున్నవి.

రాము—పర్వతముల ప్రతిధ్వనియా? కాదు సుమా?

లక్ష్మ—మహాత్మా! ఔను.

రాము—నాయభాగ్యవై ఖరీ జూచి యవి నన్ను వెక్కిరించుచున్నవి.

లక్ష్మ—అటులెంచదగదు.

రాము—ఎంచవచ్చును.

OSMANIA UNIVERSITY
COLLEGE LIBRARY.

గీ. ఉన్నిత దశనుండి మనుజుఁ ♦ డూడిపడఁగ

చానిఁ బరిహసించుట నరు ♦ ప్రకృతి సుమ్ము;

వ్రాలు భానునిఁ గాంచి య ♦ వస్తువైన

భాయయును బృథ్వియుం ద్రిప్ప ♦ నవిత వైపు.

గీ. అట్లుకాఁగఁ గఠిన హృద ♦ యములు నిశ్చ

లములు దుశ్చేద్యములు విష ♦ మములు పైన

పర్వతంబులు ననుఁగాంచి ♦ పరిహసింపఁ

జితమే? యైనఁ దగదని ♦ చెప్పవయ్య!

లక్ష్మ—(తనలో) ఈమహానుభావునికతివ్యాకులతచే మనస్సు చెదఁ
చున్నదేమో కదా! (ప్రకాశముగ) రామచంద్రా! రఘువీర
కటాక్షింపుము. శోకముపసంహరించుకొనుఁడు. అవి నిర్జీవ పద
ర్థములు.

రాము—అట్లుకాదు.

గీ. అగముఖాదుల కొకరీతిఁ ♦ బ్రాణవ

దెడములేకుండ జీవులీ ♦ సృష్టి

వెలయుదురు; జీవనిర్జీవ ♦ విభ

సృష్టసర్వజగత్తీతిఁ ♦ గృత్రివ

అత్తు—అటులైన నవియన్నియు మీదుఃఖమును సహింపలేక కూడ
విలపించుచున్న వేమో?

రాము—అలాగా?

సీ. కలసి యాడిన మమ ♦ కారంబుచే లేళ్లు

లమ్మ యమ్మా యని ♦ యెఱచి యేడ్చు

భయద జంతువులైన ♦ వైదేహి ప్రియైన

దారి జూపెను నేత్ర ♦ వారి గురిసి

జీర్ణ పురాణ ప ♦ క్షీణశ్రేష్ఠమభిమాన

పరిమచే ననువులే ♦ వదల్చినెచె

జన్మమాత్రమున రా ♦ జను బహిష్కృతుడనా

ననుగూర్చి యామహా ♦ వనము నందు

గీ. ౧ బాణులిట్లు నిష్కేతునం ♦ భవ కటాక్ష

పాటుచుఁ బ్రకృతియె యేడ్చు ♦ నట్టి చింత

నాకుఁ గలిగెను; గనిపెట్టి ♦ నావై లేదా?

అపరిమిత చింత వింత సా ♦ ఖ్యంబు నిచ్చు.

అత్తు—చిత్తము.

రాము—చిత్తమనెదవేమి? దుఃఖముచే నెడలు తెలియక నన్నభిక్షము
గ బహుమానించుకొనుచున్నాను. నాకొఱకేమియు నేడ్చుట
లేదు. ఏ జానకీ!

మె. ధరణి జాతేవీపు; ♦ ధరణిజాతములివ్వి;

నోదరత్న జాత ♦ భేద గరిమ

నాపిడ్చుచుండ ♦ సీత! నీబాధకై;

చి యేడ్చు ♦ నిన్నుఁ బట్టి.

!

గాశన ♦ మాచరించి

నంటి ♦ నాధర్మ పత్ని

న్దిబులనురుఁడు గొంపోవ ♦ నేడ్చు చున్న
యేను శపథము నెట్లు చె ♦ ల్లించు కొందు?

లక్ష్మ—మీరెప్పుడు మిథ్యాప్రతిజ్ఞలరు కారు. రావణ హరణము మ
రింత శీఘ్రముగ నగుటకు నీతాపహరణ మొకకారణమైనది.
మీరుమనసు శాంతివలదుకొని లెందు. పోవుదము.

రాము—ఎట్లు?

లక్ష్మ—దక్షిణాశక్తి—

రాము—బాహ్య ప్రపంచమందలి యాశకు నాంతరప్రపంచమందలి
యాశకు మేరగలదా? ఎంతవలకుని పోవుదము.

లక్ష్మ—ఇంతవలకుని యిప్పుడు నిర్ధారణ పలుచుట కవకాశ లేదు.
పోగఁ బోగఁ మఱికొన్ని నిదర్శనములు దొలుక్కఱ. రావ
ణ స్థానమేదియో గూడఁ చెలియఁగలము.

రాము—సరే. రమ్మ.

లక్ష్మ—ఇదిగో! వచ్చుచున్నాను.

రాము—నీవైక్కడవే వచ్చెదవ్వు? నానీతయో! హానీతా!

గీ. అడవి కేతెంచు - లుగా ♦ ననవరతము
చేరియుండుట మ ♦ చ్చిక యయోధ్య
యందు ను. యప్పటికంటె ♦ నధికతరము
గాఁగనరా ను బ్రదుకంగఁ ♦ గలమె యిట్లు.

గీ. కలిసి దావరీన్నాన ♦ ములను జేసి
కో. భుజియించి నిద్రించి ♦ కలిసి యాడి
కలిసి మునులను నేవించి ♦ కలిసియుండ
భ్రాతతోఁగూడ నావెంట ♦ రావదేమి?

త్వచ్చరణ పద్మ కింకరా ♦ ధముడఁ గాన!

ననుఁ గటాక్షింపు నేముందు ♦ నడతునయ్య!

రాము — నీయిష్టానుసారమే కానిమ్ము. సీమాటలు నాయుండలిమహా
నురాగమును సూచించుచున్నవి. కాని,

సీ. మకుట కేయూరసం ♦ పదను రాజైన శై

లూషుని కంటె వి ♦ శేష మేమి?

సరసంఘ పరివేష్ట ♦ సమ భూపుఁ జేయుచో

మతిలేని ద్రిమ్మరి ♦ గతియు నదియె

కరినెక్కి యూరేగ ♦ కయెరాజుగాడన్న

మాపట్టినికి నట్టి ♦ మహిమగలదు

ప్రభుడను వాద్యాళిచేఁ ♦ బరిభవిల్లుననంగ

మృత శైవుడట్టు లూ ♦ రేగఁజొక్కా?

ప్రాభవాంకములివికాపు ♦ పరసతీప

రాజ్యఖిత సత్య మాశ్రిత ♦ రక్షణబు

సర్వభూతసమత్వంబు ♦ శాంతత పర

మాతృ చింతయు రాజచి ♦ హ్నంబులగును.

లక్ష్మ — చిత్తము. అట్టి సమస్త సద్గుణసంపత్తి మీయొద్దనుండుటచేత

రాష్ట్రమునలేక కాననున్నను మీరేప్రభువులరు. ఆశ్రిత పరిర

క్షణము ప్రభుగుణమని చెప్పితిరి. సీతమిమ్మాశ్రయించుచీపులలో

సర్వోత్తమ. తత్పరిరక్షణము తమకు శీఘ్రమవశ్యకర్తవ్యము.

రాము — సీత యెటులున్నదో యామెజాడలింకఁదెలియనిమ్ము. అట్లే

మో నిశ్చలముగఁజూచెదవేమి?

లక్ష్మ — అదిగో! అచ్చటసమభూమియంతయు విషమమై కర్కశతను

వదలి మృదుపాంసులమైయున్నది. ఏలయో? (సమీపించి)

మహాత్మా! ఇచ్చట బెద్దయదుగులజాడలు కొన్నికనఁబడుచున్నవి.

రాము—(సమీపించి) ఇది జూరాయువు రావణునితో బోలినస్థలము.
కాబోలు! ఆపృథుల చరణాంకములు రావణునివి. అదిగోజూర
యువుచే విరుగఁ గొట్టఁబడిన రావణ పుష్పకముయొక్క తునక
లు. హా! జూరాయూ!

గీ. తియ్యనగు మాటలనె ప్రేమఁ ♦ తెలుపునతఁడ
ధముఁడు; ధనమిచ్చి తెలుపమ ♦ ధ్యముఁడు; కాయ
కష్టమునెసంగి తెలుపును ♦ త్కృష్టుఁ; డిట్టె
ప్రాణములనిచ్చునాఁ డెట్టి ♦ వాడొ యహహా!

గీ. మాపయిని గల్గు నభిమాన ♦ మహిమమునను
ప్రాణమిచ్చితివనుకొన్న ♦ నద్దికాదు
కాలగతుఁడైన మాతండ్రి ♦ గారి పైని
ప్రేమముననిచ్చితివి యింత ♦ వింత కలదె?

లక్ష్మణా!

గీ. స్వసరతఁ బరావకృతిసేయు ♦ బ్రహ్మబంధుఁ
డైన దుర్మాన భోజియకా ♦ స్వాసదలను
దలఁపక పరోపకారకృ ♦ త్యమునకుఁ దలఁ
పడుకుణపభుక్కుయిన బ్రహ్మ ♦ బంధుఁడగును.

చూచితివా? తమ్ముడా?

గీ. తాను నశియించుచును శాంధ ♦ తతికి ముందు
పథముఁ జూపించు వీధి దీ ♦ పాబు కరణి
ముక్కు తుదనుండు నూపిరి ♦ పోవుచుండ
ముందు దారి మనకుఁ జూపెఁ ♦ బుణ్య తముఁడు.

లక్ష్మ—మహాత్మా! ఖండింపఁబడిన యావుణ్యాత్ముని టెక్కల తుదలు
నేలఁ బడి యున్నవి.

రాము—ఆహా! మిగుల కరుణముగనున్నవి.

గీ. యో పతిత గరుడంచల ♦ ఖండములను
గాంచి విలపింతు తన్ముగ్ధి ♦ జ్ఞప్తి రాగఁ
దండ్రు మరణింపఁ దద్వస్త్రు ♦ తతిమె పాదు
కలమె తలపోసి కొనియెడ్చు ♦ కొడుకు వలెను.

గీ. పెద్దకొడుకు చేమిఁదుగా ♦ వెడలవలయు
ననుచు నెంచుచు వార్ధక్ ♦ మునను బోవు
పితరుఁ బసికిరానైతి; మున్ ♦ బేరునైన
విసని యితనికిఁ గొడుకినై ♦ తిని వనమున.

ఆ. వె. ఎవనికెప్పుడెమి ♦ యవును? యెవ్వనికెప్పుడెమి
యగును? యెప్పు ♦ పది యెచట
నెల్లు జరుగఁ దగును? ♦ యెవ్వఁడెఱుంగును?
మనుజు తొత్తపాళి ♦ పనికి రాదు.

లక్ష్మ—రామచంద్రా! అమ్మవారి పాదచిహ్నములిచ్చట నగపడుచు
న్నవి. ఇట్లు దయచేయుదును గాక!

రామ—ఆ. వె. సీత నాకు బంధు ♦ వీతఁడో మనతొడి
ప్రాణబంధు వందు ♦ పైని మనకుఁ
బ్రాణ మిచ్చినట్టి ♦ పరమబంధుఁ డయ్యె
గాన నితని వెనుకఁ ♦ గాదె సీత.

లక్ష్మ—(తనలో) ఆహా! రామభద్రునిపూర్వబాధ్యదరణవైఖరి!
రామ—

ఆ. వె. తండ్రిహితముకొఱకుఁ ♦ దల్లుల బంధులఁ
దలఁప కిటకు వచ్చి ♦ తండ్రిహితుని
దృష్టి నేసి పితకు ♦ హితము సేయుటయందు
భార్యచింత యీతము ♦ నాయవలదె?

కాని తమ్ముడా! బాగుగఁ గనిపెట్టితివా? అవి సీతాచరణవి
హ్నములే కద! ఏమో! అనాలోచనముగ నడిగితిని. అవి భక్తుఁ
డవగునీకే తెలియకుండునా?

గీ. నిర్గుణధ్యాననిష్ఠను ♦ నిలుచువాని
దృష్టి తననాసిక్కాగ్రంబు ♦ నెనసియుండు
సగుణపూజాపరుని దృష్టి ♦ స్వపరదైవ
లలితచరణాబ్జములయందె ♦ నిలుచుఁగాదె?

లక్ష్మణా! జానకీచరణాంకము లేవి?

లక్ష్మ—ఇవిగో!

రామ—జటాయూ! నమస్కారము. (సమీపించి) హా! జానకీ!

గీ. పరమమంగళరేఖలు ♦ పదములందు
వెలుగుచున్న నీదుర్గతి ♦ గలిగె నెప్పు?
తెట్టులన నేల పతి భాగ్య ♦ హీనుడైన
కాలమున నవ్వి ఫలమీయఁ ♦ గలవె యకట!

జానకీ!

గీ. సార్వభౌమప్రథమపుత్రు ♦ చానవైనఁ
బలియభాగ్యత నిన్మాడఁ ♦ బాడు నేసె
నెంతయంకెగా నేమీ గు ♦ ణించు నద్ది
నున్నయైనప్పు డింక నే ♦ మున్న దకట!

తమ్ముడా! చూచితివా? రావణనిపదములు దక్షిణాగ్రములై
యున్నవి. జానకీచరణాంకము లుత్తరాంచలములై యున్నవి.
చాపము!

గీ. అసురుతో జటాయువు పోరు ♦ నంతలోనె
మనము వచ్చి కాపాడుదు ♦ మనుచుఁ బ్రబల

సాధమోద్ధతి మనమున్న ధి చాయనైపు

, కన్యలుకులఁ బ్రాణములతోఁ ధి గాంచియుండు.

లక్ష్మి — రావణుని మీరు యమనదనమున కౌపురురు కాన నాతఁడు ద
క్షిణాభిముఖుడై యున్నాఁడు. సీతాదేవి నుద్ధరించి యమోధ్య
కు మీరు గొనిపోయి యధికోన్నతస్థితి నుంతురు గాన నామె
యుత్తిరముఁజూయె యున్నది.

రాము — అహ! ఆమె మనకై మహాందోళనమున న్నెల్లు చూచియుం
డునో!

గీ. సత్తు మనునాశి, రామను ధి తత్తరంబు,

నత్తుమో రామె యనుశోచ, ధి వచ్చియుండ

మనసుచింత, రామనుకోప ధి మెనయుచూపు

దలఁచుకొనఁ జింత బ్రహ్మరం ధి భ్రంబు వ్రుణిచె.

హా! సీతా! హా! సీతా! (అణచుచు)

గీ. గుండె లప్పుడు సీతెల్లు ధి కొట్టుకొనెను?

యొడలు సీతెల్లు నడఁకెను? ధి కడుపుతోన

మంట లెల్లుగ మండెను? ధి కంటికాల్పు

లెల్లు ప్రవహించెనో చెప్పు ధి వేమృగాక్షి!.

గీ. శిబి కలటు తిన్ననయి యు ధి చ్చింతపండ్ల

వలెఁ దుదలు గల్గి నన్ననై ధి నడుమ నెడము

లేనివేళిలఁ దగి భూమి ధి పైని పరిగ

మోయునెడములఁ దల ధి పోసి యేడ్చు.

లక్ష్మి — ఈచరణాంకము రెండవదానివలె భూమిపై బాగుగ మోసి
విస్పష్టముగ నుండలేదు. అచ్చటిప్రదేశ మల్పపాంనుల మగుట
చేఁ గారణము!

రాము—తమ్ముడా! అట్లు కాదు.

అ. వె. నడచునపుడు తప్ప ♦ నిలుచుండి కూర్చుండు
నపు డొకయడుగు తట ♦ చు పనిసేయుఁ
బీల్చునపుడు తప్ప ♦ వేటువేళలఁ బని
కొక్కముక్కరంబె ♦ యొప్పునట్లు.

హా! సీతా!

అ. వె. అపుడు సన్నెకంటి ♦ యందు నీవేళ్ళతో
జుట్టు లూన్పబోవఁ ♦ జుట్టున గిలి
గింతచేత నుంచ ♦ నీయక వెన్నకు
నిట్టె పెట్టినడుగు ♦ లివియ కానె?

హా! విధి! ఎంతగతిపట్టించితివి! హా! సీతా! హా! సుగుణాఖినీ!

హా! జనకనందనీ! (వచ్చుచు.)

అత్ము—రాఘవేంద్రా! దుఃఖ ముపసంహరించుకొనుము. ఇకముందు
పోవుదము దయ సేయుడు.

రాము—అనాటిరాత్రి—

సీ. అన్యోన్య మెదురుగా ♦ నాసీసతను జెంది
అత్తుక నీకాళు ♦ లకును బెట్టు
నపు డొక్కకాలికే ♦ యలది పరావన
హస్త మార్జనము నే ♦ నాచరింప
నవ్వినపుణ్యంగ ♦ నలఁజూచి గ్రహించి
సహజరక్తిమ గల ♦ చరణములను
బెట్టినకా లేదో ♦ వేగ నెఱుంగ లేక
పెట్టినకాలికే ♦ పెట్టుచుండ
నతివలు మఱితహసియించి ♦ రపుడు నీవు
విన్నబోయి పెట్టినకాలు ♦ వెనుక పెట్టి

శౌడవదిముందుఁబెట్టి సన్ ♦ బ్రేమఁజూచి
ప్రేమ మీటితి వట్టివా ♦ నాలె యిచ్చి?
ఓసీతాపదములారా!

గీ. ఆమెపుణ్యసన్నిధిఁబొయ్య ♦ నార్తివలన
మాంసలతఁ దక్కి రక్తసా ♦ మర్త్య మెడసి
ఓడవలె చూపమాత్రంబు ♦ తోడ నుంటి
రికట! యిట్లు నుఁఖించునా ♦ యట్లు మీరు.

లక్ష్మ — మహాత్మా! మనసును గుదుటఁబఱచుకొనుఁడు. అవి జానకీ
చరణములు కావు. తన్నుఁజాంకములు. వట్టిప్రతిబింబములు.

రాము —

గీ. ప్రకృతిలోపలఁ బరమాత్మ ♦ ప్రతిఫలింప
నయినజీవులు సత్యంబు ♦ లనుట లేదె?
అన్ని ప్రతిబింబములె; మాయ ♦ నున్నవఱకు
సన్ని సత్యంబులే యగు; ♦ నట్లే యివియు.

అది గాక, నాయనా!

గీ. ప్రతినరుఁడు ధరామండల ♦ ప్రతిమమైన
ఁగంగ, యిది యని గీతను ♦ గానఁబఱచు;
సర్వశాస్త్రాని సంకేత ♦ సంప్రభుఁడత
మక్షరము లంకెలును సంజ్ఞ ♦ లగునుగాదె?

గీ. వస్తుయాథార్థ్య మెఱుంగక ♦ వస్తునెఱుగు
నేదొ సంజ్ఞను మన ముంచి ♦ యెఱిఁగిపట్ట
లల్లలాడుదు మిది యంత ♦ యోద్రజాల
మందు దుముకులాడెను బొమ్మ ♦ లాటగాదె?

గీ. స్వప్నమునకంటె స్వప్నమై ♦ సత్యముగను
మాయకును మాయయగుచు న ♦ మృకముగాఁగ

శూన్యములకంటె శూన్యమై ♦ సుస్థిగముగ
గనబడెనుదీని నేమని ♦ యనగవచ్చు.

లక్ష్మణా! ఏమో చెప్పితినిగాబోలు! ఈయనవనరమైన యు
పన్యాసమిప్పుడేనందర్శమున సంభవించెను? జ్ఞప్తిలేదు. మన
సత్యతమైన యారాట మొందుచున్నది. తనువునందు దాప
మధిక మగుచున్నది. గాలి బాగుగ వీచకున్నది.

లక్ష్మ—మహాత్మా! పనవాగమనమునకు గుఱుముగ బెరిగినయీనృత్య
మధ్యంతరముగ నున్నది. దక్షిణమునుండి మనకు సీతావార్త
లేవియు లేవు సరేకదా! కొంచెముగాలి బాగుగ రాకుండజే
యుచు నీనృత్యముగూడ రావలసికే సాహాయ్యము నేయుచు
న్నట్లున్నది.

రామ—అదేమి నృత్యము?

లక్ష్మ—మధూకము.

రామ—కాదేమోనుమా!

లక్ష్మ—రామభద్రదా! సందేహము లేదు.

రామ—అట్లయిన మధూకమునుండి దివ్యవైశాఖమలవరిమళ మేలకొట్ట
చున్నది? నీకుఁగూడ గొట్టట లేదా?

లక్ష్మ—నాకుఁగూడ సట్టివాసనయే కొట్టచున్నది. కాని మేమో
చూచెదను. (పోయిమధూకనృత్యమును గలయజ్ఞాభి) రామ
భద్రదా! సరోజమాలికయొకటి యీచెట్టదిగువ కొమ్మను వ్రే
లాడు చున్నది.

రామ—అహా!

గీ. రక్తమిత్రితేజలన ♦ రత్నమును గలిగి

వెగటుతీపియుమదగంధ ♦ విశదతయును

గలిగినమధూకముననుండు ♦ కమలమాల

రావణాంకస్థజనకజా ♦ రమణిబోలె.

అమాలిక నిట్లుజేయు.

లక్ష్మ—(తీసికొనివచ్చి)

గీ. రావణవిజంపి యిట్లె నీ ♦ తావధూతి

మీరు గైకొంద్రుగాక! యా ♦ మీద విగిత

రాజ్యలక్ష్మివిగూడి స్థి ♦ రంబుగాఁగ

సురుసుఖాన్వితులై వెల ♦ యుదురుగాక.

రాము—అన్నగారి కాశీర్వాదములా?

లక్ష్మ—(నమస్కరించి) తమింపుండు.

రాము—(మాలికను గ్రహించి) ఆహా! తమ్ముడా! ఇది జానకీధరింబ

నకమలమాలయే సుమా? నీకుఁగూడ నట్లేశ్వరుచున్నదా?

లక్ష్మ—అసంగతి నేనెట్లుచెప్పఁగలుగుదును?

రాము—సరే! నీయననిజావనజమాలికా!

గీ. నిన్ను వాసనఁగెన నవ ♦ నీజముఖము

మూర్ఖో-విసయట్లు లుండె నిన్ ♦ ముట్టకొనఁగ

జెలి కరిస్పర్శమెసల్లు ♦ తలఁతు నినుధ

రింప నతిఁ గాఁగిలించిన ♦ కీతినుండు.

ప్రీతమాలికాసుచుములారా!

గీ. ముద్దుకరముల మిమ్ముఁ దా ♦ పుణి ముద్దు

లాడి తనమంచుగుణ మిచ్చి ♦ యైకమత్య

గీతి మిముఁగూర్చి యెప్పుడు భ ♦ రించియుండు

నననిజాతనుబోలితి ♦ రహహ! మీరు.

లక్ష్మ—

గీ. సీత నెడఁబాసి చింతచేఁ ♦ జివుకునేను

యాజలజమాలఁ గని భరి ♦ యింపలేను

లలనఁబాసి యేడ్చుచుఁ బిల్ల ♦ లను గడుపున

దాపుకొని మఱింతగ నేఱ్ఱు ♦ తండ్రిబోలె.

లక్ష్మ—రామచంద్రమూర్తి! కటాక్షించి యాశ్వాసిల్లుడు.

రామ—హా! నీరిజహరమా!

గీ. జానకిని బాసి చింతచేఁ ♦ జాల నీవు

నావలెనె వాడియుంటివే ♦ నాతి నిను భ

రింప లేక నా కిటు లప్పు ♦ గించి మఱి వి

డాకు లిచ్చి పోయెనె? దిక్కు ♦ హా! యిక్కే?

హా! పద్మమాలికా!

గీ. నన్నుపుడెటులు తలఁచుకొ ♦ న్నదియె? ముందు

తనదుగతి యేమి యగునని ♦ తలఁచుకొనెనె?

ఆమెహృదయస్థ వగుటచే ♦ నడుగుకొంటి

నెఱుఁగుదువు నీవు చెప్పవే ♦ యేల తడవు?

గీ. బ్రదికియున్నదా? లేక ప ♦ రమపదంబుఁ

జేరియున్నదా? యిక ముందు ♦ జేరదలంచి

యున్నదియె? నాకు నెదియైన ♦ నిన్నుఁ జెప్పు

మన్నదియె? దాచ కిక్కఁ జెప్పు ♦ మబ్బమాల!

హా! నీతా! హా! నీతా!

లక్ష్మ—(తనలో) ఈమహానుభావుఁ డతికరుణముగ దుఃఖించుచున్నాఁ

డు. మూర్ఖు నెందునేమో కదా! హా! దైవమా!

రామ—

గీ. కను లదరఁజొచ్చె; గాత్రంబు ♦ కంప మొందె;

మునిగి కెక్కురుమనువాని ♦ బోలె నుంటి;

నది రహస్యమైనను జెవి ♦ ననుము మెల్ల,

సరగుననుజెప్పవేల హా! ♦ జలజమాల!

హా! నీతా! హా! నీతా! (కనులు మూసికొని నేల శయనించును)

లక్ష్మ—మహాత్మా! రామభద్రదా! రామచంద్రదా! రఘువీర! రాజీవ
లోచనా!

రాము—ఏల పిల్చుచుంటివి?

లక్ష్మ—అయ్యో! కిన్నులు మూసికొన నేల? విష్ణుడు.

రాము—ఏల?

లక్ష్మ—మీ కాయాసపడుచుంటి కేమో యని నే నాంగోళన మందు
చుంటిని.

రాము—బాధలేదు కాని యది యేమి?

లక్ష్మ—అది?

రాము—అదిగో! అదియే.

లక్ష్మ—పర్యతములబారు.

రాము—అది కాదోయి! దానిపై నుడుచుడి.

లక్ష్మ—ధరణీజాత—

రాము—లే—లే! పోయి 'తీసికొనివత్తము. హానీతా! నీతా! ఇది
గో! నచ్చుచుంటిమి.

లక్ష్మ—వృక్షసమూహ మని చెప్పబోయితిని.

రాము—దానిమాట కాదోయి! దానిపై నున్నదాని నడిగితిని.

లక్ష్మ—దానిపై నున్న దేమున్నది? ఇక నాకాశమే—

రాము—అలాగా! ఈయాకాశము మనమై బడకుండు నేమియాధార
మున్నదని యెంచితివి?

లక్ష్మ—(తనలో) అయ్యో! ఇట్లు మాట లాడుచున్నాఁ జేమి? (ప్రకా
శముగ) మహాత్మా! ఆధారమున కేమున్నది?

రాము—అలాగా! మనవలె నిరాధారస్థితి నున్నదా?

లక్ష్మ—రామభద్రదా! లేనిదాని కాధార మేల?

రామ—లేనిదికావుననే యాధార ముండవలయును. కాని యిదివఱకు
న్నది యిప్పుడు లేకపోవు తేల? రావణుడు హరించినాడా?
అదియు సీతయును తావుననే యున్నదా?

లక్ష్మ—మహాత్మా! మనస్సు వికలము మన్నుట్లున్నది. కటాక్షించి కుదు
టబలుకుకొనుడు.

రాము—సలేకాని యున్నదాని లేదనెద వేల?

లక్ష్మ—రామభద్రదా! ఉండుటయే యసత్యము.

రాము—ఉండుని జేలకానబడుచున్నది?

లక్ష్మ—మహాత్మా! కనబడుట నప్రీతిమము.

రాము—కనబడుట నప్రీతిమమేనా? హాసీతా! హాసీతా! నీవింక గ
నబడవా? నీమఱది నిరాశుడై విలపించుచున్నాడు.

లక్ష్మ—మహానుభావా! మనసు మెల్లుచేసినవిజనలె నుండి సందర్భ
మగునాద మీయకున్నది. కటాక్షించి సర్దుకొనుడు.

రాము—తలపై మేరువున్నను మెడలో నానపకాయగట్టకొనినయాతం
డెవడు?

లక్ష్మ—(తనలో) వీణాప్రశంసఃసాదర్శమున నాతనిమన సావంక కట్టి
పర్యెత్తి నది. మనసు హేతున క్తినిరుద్ధము గాక యూరకేకప్పగం
తులు వెచ్చుచున్నట్లున్నది. (ప్రకాశముగ) కరతలగతమహావై
భవనమృద్ధి నుండియు నై హికలంఘటత్వశూన్యతచే మహావిజ్ఞాన
పటిమచే యథార్థవిరాగశిఖామణి యగునట్టిపుణ్యపురుషులు
మీరు తప్ప మఱెవరున్నారు?

రాము—అబ్బ! నామాట నేల చెప్పెదమ్రోయి? నాకు మహారాజ్య
సంపన్నతయు లేదు. మహావిరాగతయు లేదు.

లక్ష్మ—అటులైన నట్టివాడు కపటసన్యాసియై—

రాము — ధనుస్సేదీ? ఏదీ?

లక్ష్మ — రామమూర్తి! శాంతిలుండు. ఇప్పుడు డబ్బేయుపద్రవ వేమియులేదు. (తనలో) సీతవలన వినిసజటాయు వీతనితోఁ జెప్పినవృత్తాంత మట్టేస్వస్థునికి రాగ నిట్లు లాందోళన మొందినాఁడు. (ప్రకాశముగ రామభద్రదా! రామచంద్రదా!

రాము — (పలుకకుండును.)

లక్ష్మ — మహాత్మా! రాఘవా! రఘువీరా! పలుకఁదేమి?

రామ — లక్ష్మణా! పిలుచు చుంటివా? కొంచెము నిదుర వచ్చుచున్నట్లున్నది. నీవిచ్చటనే యుండువు కాదా?

లక్ష్మ — య్యయ్యా! ఎప్పుడు సనిమాట యిప్పుడు చనుచున్నాఁదేమి?

రామ — ఎప్పుడువంటిది కాదిప్పుడు. నిన్నిచ్చట నుండవల దని చెప్పుచున్నాను.

లక్ష్మ — ఉండక? —

రామ — అయోధ్యకు బామ్మ.

లక్ష్మ — హరిహరీ! ఎంతమాట నాడితి? రామచంద్రదా! రామచంద్రదా!

రామచంద్రదా! (తనలో) నైదేహించే నన్నిమాటలఁ బడితిని గాని యవి యన్నియు నీమాటవలనఁ గలుగుబాధలో సగముబాధ నైన నీయలేదు. (ప్రకాశముగ) మహాత్మా! అంత కఠినమైన యాజ్ఞ నేలయొసంగితిరి?

రామ — నీ విచ్చట నున్నంతకాలము నన్ను రక్షించుచు నే యుండువు. నా కొకనిరక్షణ మనావశ్యకము. నన్నుఁగూడనేరాక్షసుడైన హరించుకొనిపోవ నాకుఁ గష్టములు నడలి సుఖమార్గము దొరుకఁగలదు. నీవికఁ బామ్మ.

లక్ష్మ — నన్ను మీరు పొమ్మచునెడల నేను మీసన్నిధిని బ్రాణత్యాగము సేయుదును.

రామ—నరే. ఉండుము. (నిద్రించును.)

లక్ష్మ—నీ. బంగారుపట్టెలు ♦ పవడంపుఁగోళులు

పట్టపట్టెడయును ♦ వజ్రపాళి

నమఁసపందిరి ♦ హంసతూలికతల్పు

మునుగలమంచంబు ♦ న నిటులటులు

జాళువాబొమ్మలు ♦ చామరంబులు వీవఁ

బన్నీరుతుంపరల్ ♦ మైని జిలుక

జానకి తనపాద ♦ జలజంబు లొత్తఁగఁ

బవళింపఁ దగుసార్వ ♦ భౌమవరుఁడు

కాటడవిలోన ముండ్రలోఁ ♦ గఱకునేలఁ

జాన నెడఁబాయుచింతచేఁ ♦ జాలసాలసి

నక్క లఱవఁగఁ గన్గొట్టె ♦ నక్కటకట!

యంతవానికి నెందుల ♦ కింతయయ్యె?

నీ. చక్రవర్తులు సర్వ ♦ సంపదలంబాసి

పరితపించుచుఘోర ♦ వనములందో?

తత్పాదుకల నైసఁ ♦ దలమోయఁదగనట్టి

యధము లీశులయి రా ♦ జ్యంబులందో?

మగనాండ్రహృదయముల్ ♦ మంఛిపో నేడ్చుచు

నసురులకారాగృ ♦ హంబులందో?

సుతులఁ గాటికిఁ బంపి ♦ పతులగొంతులఁ గోయు

భూర్తులు బంగారు ♦ తొట్టెలందో?

శమదమాఘృతౌమునులు రా ♦ క్షుణులనోళు

లందో? పరమచండాలు రౌ ♦ నసురహతకు

లామునులమగువలప్రక్క ♦ లందో? యకట?

దైవమా! మంచిచెడ్డలు ♦ లేవె నీకు?

నీ. నత్యసంధులు కష్ట ధి చయముల మునుగుటా?

దొంగ లుప్పొంగుచుఁ ధి ద్రుల్లివడుటా?

తల గొరిగించుకో ధి దాతకు లేకుంటా?

కృషణుడు లక్ష్మీన ధి మృద్ధిఁ గనుటా?

విద్వాంసు లుదరముల్ ధి వెన్నంటి యేడ్చుటా?

మూఢులపొట్టలు ధి పాణకలగుటా?

కాను గల్గినవాని ధి బెస పేదం బాటా?

బువ్వలేనతనివి ధి బూతులగుటా?

త్వత్పదారాధకులు ముష్టి ధి దాసరయ్య

లగుటా? నాస్తికుల్ వారల ధి మొగములందు

నుమియుటయె? యేమి యిది? కన్ను లున్నవె? మతి

యున్నదే? యుంటివే? చేయు ధి చున్న దిదియె?

గీ. కనఁబడవై హూ! యనుచుఁ బిల్వ ధి వినుచు వినవు

కాననే యంతకాలంబుఁ ధి గడపినావు

కాక నాకిప్పు డొకసారి ధి కానఁబడిన

నీదుపనఁ జూతుఁ జూపింతు ధి నాదుపనను.

గీ. నన్నుఁ జంపుటకంటెను ధి సరకమునకు

నీడ్చి నన్ దహించుటకంటె ధి నెక్కు వేమి

సేయఁగల వీవు సేయునే ధి చేతలైన

నిట్టిబాధలో సగమైన ధి నీయలేవు.

ఇట్టిసితో నా కేమియుఁ బని లేదు. నీవు లోకము

మవేకావచ్చును. నాకుమాత్ర మీమహానుభావుఁడే దైవము.

ఈతఁడు యథార్థముగనే నిట్టిబాధలఁ బడుచున్నవాఁడో విలా

సార్థమే పడుచున్నాఁడో యెట్లులైన నగుఁగాక—ఈతనిని గొ

ల్పదను. అట్లుపోయి యీమహాత్ముని కొకపూలనురటిని నిర్మిం

చి వినరెదను. (కొంచెముదూరము పోయి) ఓయనురాధమా!
ఎంతపని చేసితివిరా! నేనచ్చట లేకుంటచే నీ వట్లు చేయఁగలిగి
గితివి. (పూలఁగోయును.)

(కబాధుఁడు ప్రవేశించును.)

కబం—(రాము నెత్తికొని) అంతకంటె నెక్కువజని నీవిచటనుండఁ
గనే చేసితివి. చూచుకో! (రామునితోనిష్క్రమించును.)

లక్ష్మ—ఆహా! ఆహా! అదేమి! అదేమి? ఓరామప్రభూ! వచ్చుచున్నా
ను. (పోబోవును)

(నేపథ్యమున) రావలదు. ఆగుము. అచ్చటనే సీతాచరణసాన్నిధ్య
మున నుండుము. వెనుకటివలెనే తత్సన్నిధి వదలకుము. ఈ
రాక్షసునివధించి నే నిష్పడ వచ్చెదను.

లక్ష్మ—చిత్తము. విజయులై త్వరగ దయచేయఁ బ్రార్థింతును. (తన
లో) అన్నగా రిట్ట లాజ్ఞాపించుచుండ నింకఁ జేయున దేమి? హా!
ఇది యేమి?

గీ. ఎదుటఁ బడునెడి నేవునే ♦ యీశ్చి యొకటి

గొట్టెను నటంచు రజ్జులు ♦ గొట్టినాఁడ

నెదుటఁ బడి యింత సేసిన ♦ యిట్టియసుర

హతకునింతైన నాపలే ♦ నైతి నకట!

కాని, యిచ్చటకు వచ్చి పూలు కోయక యచ్చటనే యుండిన
నెట్లుగ నుండునో? మాయన్న గారు మేలుకొనియుండఁగనే నే
నీదైవదూషణమును జేసియుండినయెడలఁ దల వాచునట్లు నన్ను
జీవాట్లుపెట్టియుండును. అటులజరుగక పోవుటచేత మంచిపనియే
జరిగినది. చీవాట్లుపెట్టినందువలనఁ దప్పలేదు. సీతిబోధన మ
గును. శ్రీరామభద్రుఁడు నా కీతప్పుచుగూర్చి తిరిగి బోధింపవ

లయునా? నేనుమాత్రము దైవదూషణ తప్పని యెఱుంగనా? అయిన నేమి? తెలివివేటు. ఆచరణమువేటు. (తొందరతో) ఇప్పుడు వృథా యోజనయేల? ఆహా! ఈసటికి రామభద్రుడూ రక్కసుని హింసించెనో లేదో? ఆహా! అదిగో! ఆమహానుభావుడూ తనొకరచరణములు ఖండించినాడు.

(నేపథ్యమున). మహాత్మా! రామభద్రా! నేను సీబాణఘాతమునఁ బవిత్రుడైనైతిని. నాకు శాపశమున రాక్షసజన్మముకలిగెను. దీనినుండి నన్ను విముక్తునిఁ జేసితివి. నాప్రాణాపసాదమున నీ తోగోగొన్నిమంటలు చెప్పినలయును. వినుము.

లక్ష్మ—విచ్చిన్న పాపుడగురాక్షసుఁ డిట్లు పలికినాడు. ఇకముందేమి చెప్పనో?

(నేపథ్యమున) మహానుభావా! రామచంద్రా! మీరు ఋశ్యమూకిమున నున్న సుగ్రీవుని గలసి యుత్తనితో సఖ్యమొనర్పుడు. ఆతనివలన సీతా స్వేషణకార్యము జరుగును. వానరసైన్యపురస్సరుఁ డగు సుగ్రీవునితోఁ జేరి మీరు రావణుని వధించి జానకిని గ్రహింపఁగలరు.

లక్ష్మ—ఆహా! వినఁదగినమాటలు వినవచ్చినవి. ఈరాక్షసుడు శత్రురూపమున మాకు మహిమకార మొనర్చెను.

(నేపథ్యమున) నేనింకఁ బరలోకమున కేగెదను. నమస్కారము.

(నేపథ్యమున) మతియొకధ్వనితో సరే.

లక్ష్మ—అడుగో! రామభద్రుడు వచ్చుచున్నాడు!

(రాముడు ప్రవేశించును.)

రామ—లక్ష్మణా! వింటివా?

లక్ష్మ—కర్ణవర్షముగ —మహాత్మా! ఆరాక్షసుఁ డెవ్వడు?

రామ—క బంధుడు. ఆతనిఁగూర్చి సావకాశముగఁ దరువాత ప్రశంసింతును. రమ్మ. ఋశ్యమూకమునకై పోవుదము. ఓసీతాచరణాంకములారా! మిమ్ము విడిచి పోవలేక పోవుచున్నాను. దయ యుంచుడు.

లక్ష్మ—ఓజానకీచరణాంకములారా! నమస్కారము. రామభద్రా! ఋశ్యమూకమునకు దారిఁ గనుగొంటిరా?

రామ—మహారణ్యమున మహావిపత్తున దారి యేమి? నడువ నడువ నడియేదొఱకును; పద—

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీ

ప న వా స రా ఘ వ ము.

—•••••—

చతుర్థాంకము.

—•••••—

ప్రదేశము—కిష్కింధానగరసమీపస్థానము.

ప్రవేశము—శరభుఁడు, సంశుమాలియుననువాసరులు.

శర—(విచారము నటించుచు,) ఓహూ! అంశుమాలీ!

అంశు—ఓహూ! శరభా! దాదాపుగ నారైదుమాసములనుండి కనఁ
బడుట లేదేమి?

శర—హిమాలయప్రాంత దేశమున కేగినాను.

అంశు—ఏల?

శర—ప్రారబ్ధవశముచేత! నాబ్రతు కేమని యడుగుదువు? (ఏడ్చును.)

అంశు—విచార మేల?

శర—విచారము నామఁగాక నీకేమి? గొంతుకకోతవలె నున్నది.

అంశు—దూరపుఁ జూపానకపోవుటచేఁ గనిపెట్టలేకపోయితిని. అబ్బో!

చాలఁ జిక్కితివే? కొండచిలువవలె నిండుగ నుండువాఁడవు

వానపామువలె నున్నావు! దున్నపోతువలె నుండువాఁడవు

దూడవలెనుంటి వేల?

శర—నాకర్కము! నాప్రారబ్ధము! నాపాపము! నాదుర్గతి! నానిర్భా

గ్యత! నా—

అంశు—ఆగు! ఆగు! అట్లేల దూషించుకొందువు? క్షయవ్యాధికలిగె
నా యేమి?

శర—లేదోయి! నావ్యాధి యక్షయమైన దయ్యా! (ఏడ్చును.)

అంశు—నాకుఁ దెలియలేదు.

శర—అనుభవించువాడనునేనైనప్పుడు నీ కెట్లు తెలియును? (ఏడ్చును)

అంశు—అంతయేమిపునకు నీ కిప్పుడు కలిగిన ప్రమాద మేమి?

శర—అది ప్రమాదము కాదయ్యా! బుద్ధిపూర్వకముగ—కాదు—
బుద్ధి లేక—దూరదృష్టి లేక—ఇప్పుడు కాదయ్యా! మూఁడు
పరాసములక్రిందటనే మెడకుఁ దగిలించుకొంటిని.

అంశు—ఎవని?

శర—ఎవని గాదోయి! ఆదిక్కు-మాలిన మామగారుముండకొడుకు
మాటవిని—

అంశు—మామగారనుచున్నావు. పెండ్లి యెవడా?

శర—జరిగినయుషద్రవ మదేనోయి బాబూ! (ఏడ్చును)

అంశు—ఓరి సీపెండ్లి కాలిపోను. ఇందుకొకకా యేడ్చి యేడ్చి సగమై
చావునకు సిద్ధముగ నున్నావు? ఇంత యేడ్పువాడవు ఏలవివా
హ మాడవలయును?

శర—సుఖపడుదు సేమో యనునానచే జేసికొంటిని.

అంశు—సుఖపడుతుండ నీ కిప్పుడు కలిగినలోప మేమి? సింధూర్య బాగుగ
నున్నదా?

శర—అన్యథా జరిగిరయెడల నాకింత యాందోళన మొందులకోయి
నాయనా! (ఏడ్చును)

అంశు—ఆలాగా? పరాపేక్ష కలిగిన దయ్యెనా యేమి?

శర—ఆలాగే యైనయెడల నా కంతకంటె గావలసిన దేమి?

అంశు—చీ! చీ! భార్య చావలే దయ్యెను. యోగ్యురా లయ్యెను. ఏ
డు పెండులకురా? నీవంటిని ర్భాగ్యునకు భార్యయేలరా?

శర—నాయనా! నాకొంటకు నేను వివాహము చేసికొనలే దయ్యా?
(వచ్చును)

అంశు—ఓరి తుచ్చుడా! మతెవనికొంటకు నీవు చేసికొంటివి?

శర—దానినిబట్టి నముద్ర మీదవలయు నని, దానినిబట్టి కొండ యె
క్కవలయు నని పెన్దయాన పెట్టుకొని తుద కుభయభ్రష్టుడనై
పోయితిని. (వచ్చును.)

అంశు—నీవు చెప్పినమాటలు నాకు బోధపడలేదు. దానినిబట్టి నము
ద్ర మీదకుంటకు గాని కొండయెక్కుటకు గాని యిప్పుడు గలి
గిన యువరోధ మేమి?

శర—ఇంతకంట నేమి కావలయును? మాస్రభుడు వారి పరలోకగతు
డయ్యెను!

అంశు—అదే! నీ భార్యను వారికి నమర్పించ దలచితివా?

శర—నమర్పించుటలో బ్రతిఫలములేదు లే దేమో! అమ్మ దలచితిని.
పెన్ద జేరము ధ్వంసమైనది. నోటిలో మాన్సు పడినది. రేఖ
తుడుచుకొనిపోయినది. పాము పుడినది. (వచ్చును.)

అంశు—ఓరి దుర్మార్గుడా! వారికి నీవు నీ భార్య నిచ్చి యేమి బ్రతిఫల
ము పొంద నెంచితివి?

శర—శరవము—భ్యాసీ—

అంశు—ఇట్టి యశరవమైనవని జేసినను శరవ మెట్లు కలుగును?

శర—అయ్యో! వెట్టిపాడా! బ్రదుకుచేరు వెఱుంగక యేమి చెప్పితివి?
రాజగారిపడ్డకు డనిపించుకొనుట శరవము కాదా? రాజగా
రి చెవిలో గునగునలాడుట శరవము కాదా? మనభార్య కిష్కిం

ధారాజ్యమునకు రాణి యనిపించుకొనుటకంటె మహారాజయోగమున్నదా?

అంశు—నీమహారాజయోగము మంజినల్లే యున్నది. కాని మనధార్యయనెడ వేమి? సిగ్గులేనివాడా?

శర—అదివదలినగాని ధనాకర్షణ మెట్లు? ఐశ్వర్యమునకున్నప్రతిబుధమదే. అహహ! నిజేషమువంటిమహారాజు. ఎందఱువానరకాంతలను బరిగ్రహించి తద్భర్తలను బాగుచేసినాడు! అహహ! అట్టిమహావ్రతుడు!—అట్టిచారశిఖామణి—

అంశు—వాలిచేసినతప్పు ధాత్మిభార్యను బరిగ్రహించుట—నీ విప్పుడు బాహులునుగఁ జెప్పుచున్నంతబారుఁ డని వాడుక లేదు.

శర—ఒకచోటఁ దప్పగఁ దిగినవాడు మఱియొకచోట మానునా? అట్టిసవరసరసిరుఁడు నానోట మౌమదేవతయుండ, నాభార్యప్రక్కలో నభాగ్యదేవత యుండ, మా కల్లు దక్కును?

అంశు—నీకంటె నభాగ్యదేవత యెవఁడు? పురుషజన్మ మెత్తి, దేహదార్ధ్యము గలిగి, పెండ్లాడి, దానికొఱకు ముందు నీవు సంకల్పించుకొనియిష్టభర్త చచ్చెనని సిగ్గు లేక—మొండిముండకొడుక!—పై కేప్పుచుంటివా? ఎడ్చినయెడలనోటిమీఁదఁ దన్నుదును.

శర—పైకేచ్చితి నని యథితేపింతువా? నా కొక్కయుపకారిముఁదేసిన నేను బైకి లోపలఁ గూడ నేడువను. చేసినదవా?

అంశు—ఏదది?

శర—రాముఁ డట. అతనిని నీ వెఱుఁగుదువా?

అంశు—అ.

శర—మనకు వాలియేయన్నమాట యేమి? అతఁ డేమి నెత్తిమీఁదవాడా? మనబ్రతుకు గౌరవముగఁ జరుపఁదగురా జెవఁడైనఁ

జాలురు. ఈతడు—అనగనేను—రాజుగారికి విధముగ రక్త సంబాధి యని లోకులనుకొనుచుండగ నాకు దినములు దొరలీపోయిన బాలు.

అంశు—ఓరి నిర్భాగ్యుడా! రామునికి సతి వంటింపఁదలఁచుచుంటివా?
శర—నాయనా! రాముని నే నెఱుంగను. ఈ బేరము నీవు పొసాయించి పొత్తుపడువలయును.

అంశు—ఓరి పరిమనీచుడా! నన్ను గూడ నీయధమాధమ ప్రయత్నమునఁ దోడుపడు మఱివా?

శర—ఊరకే తోడుపడునా? ఏదో అంతకుఁ దగినపొసఁగుడు—

అంశు—నీవింక నోరు మూసికొనుము. పరమతుచ్చ మైవప్రసంగము చే గాలమువృత్తి ఘోరజేసితివి. విను. రాముడు పరసతీదూరుడు.

శర—ఇప్పుడు స్వసతీదూరుఁ డగుటచే నానపడితిని. పోనీ—నాకర్మ మేదోనేను జూచుకొందును. చూడు! వాలిని నుగ్గీప్రజేచంపెనని కొందఱు, రాముడు చంపెననుకొందఱు, నాత్మహత్య చేసికొనె నని కొందఱు చెప్పుదురు. దీవియథార్థ మేదియో నాకుఁ జెప్పుము.

అంశు—నీ నీగ్రామమున కెప్పుడు వచ్చితివి?

శర—ఎప్పుడు? ఏదయ్యా! అరగడియ కాలేదు. నాభాగ్య నావంక నింటిలోఁ బృథ్వుముఁ ద్రిప్పుటయు నే నీమొగము చూచుటయు నెక్కసారి సంభవించెను.

అంశు—ఏడ్చినట్లే యున్నది. వాలిమరణమునుగూర్చి యడిగితివా? కాదా?

శర—ఔను. ఆమూఁటిలో నేది సత్యము?

అంశు—మూఁడును సత్యములే—

శర—అట్లెట్లు?

అంశు—నుగ్రహిస్తానో యుద్ధము నేయుచుండగ, రానుచుండ్రునిచేత,
స్వకృత ఘోరచాపిఫలముగ నాత్మను మరణింపెను.

శర—అట్లులైన రాముడుకూడ వాలిని దాడినాడె?

అంశు—లేదు.

శర—విషము పెట్టి చంపెనా?

అంశు—లేదు. చ్చోచాటున నుండి బాణమొకటి మొచ్చి—

శర—నాకీగాఢ నడుమ నానంభించుటచే దల యెటో, తోక యెటో
తెలియకున్నది. నాయనా! దయ యుచి మొదటినుండియు
జెప్పుము.

అంశు—నీకొకకు రామాయణము తిరిగి యారంభించవలయునా? రా
ము నెఱుంగుదువా?

శర—వినికీవలన—

అంశు—దశరథుడు దని యొక రాజుండెను.

శర—అతని నెఱుంగుదును.

అంశు—ఎటు నెఱుంగుచున్న?

శర—చూచుటవలన. ఆతనిపై నాకు బూర్వ నైసర్గికభావము కూ
డను.

అంశు—ఎల?

శర—ఆతనిమొగము మూడుచూపుల నామొగముజూలి యుండును.

అంశు—ఎట్లు చూచితి?

శర—కన్నులతో—

అంశు—ఎందుచేత వారీదర్శనము నీకయ్యెను?

శర—దశరథుడు భార్యాసహితముగ విగుల దుఃఖించుచు బుత్ర
కామేష్టి నేయుచుండగ హవిర్భక్షణార్థమై పోయితిని. రాము
దప్పటికి జేయెత్తుపాదప్రసన్నుడై యుండె నట.

అంశు—రాముడు పుట్టినతరువాతఁ గుత్తికామేష్టి యేమిటిరా నీమొగము! అప్పుడు రాముని నీవు చూచితివా?

శర—నారచీటలు ధరించుటకు రామలక్ష్మణులు విజృంభలమునకుఁ బోయిరని వింటిని. బానకిని జూచినట్లే ద్భిష్టి యున్నది. ఏదోయిత్సవ హాసనని, కడుపు చల్లఁబడు నని వెల్లఁగ నేడుపులు, పెడబొబ్బలు, కడుపునుండికొనబోవుటలు తప్ప నేమియు లేకపోవుట చేతఁ బరదేశమున నేడుపుటకంటె స్వదేశమున నేడుపుట కొంత లాభకర మని యెంచి లిరిగి వచ్చితిని.

అంశు—అట్లులైన నీవు చూచినది పుత్తికామేష్టి కాదు. రామపట్టాభిషేకధంగము నరినది! అంతవఱకుఁ బూర్వాగాధ నీవెఱిగినట్లే కద!

శర—అహ!

అంశు—అట్లు రాముఁడు పితృవార్యచరిపాలపదీక్షచే దండకాటవికి వచ్చి యనేకమును సేవించి, విరాధాదుల వధించి, పంచవటియందు నివసించి, తన్ను మోహించినశూర్పణఖకుఁ గర్ణనాసికాచ్ఛేదనము కావించి, ఆమెచే రణరంగమునకుఁ బ్రేరితులగుఖరదూషణాదుల వధించి, రావణప్రోత్సాహముచే మాయలేడిరూపమును ధరించినమారీచుని వధించి, రావణునిచే నీతను గోలుపోయి, సీతాశ్వేషణార్థమై దక్షిణమునకుఁ బోవుచుఁ గిష్కింధకు వచ్చెను.

శర—నీవు చెప్పినసంగ్రహ మిదివఱకుఁ గథతెలిసినవానికి జ్ఞాపకార్థమై యుపయోగము గాని నాకది నట్టడవివలెనే యున్నది.

అంశు—మనకు నట్టడపులు స్వగృహములే కద! తరువాతఁ జెప్పెదను వినుము.

శర—చెప్పిదే.

అంశు — మతంగశాపముచే వారికి నాల్గవచరులను దరిజేర సనకాశ, ములేనియుగ్యమూకపర్వతమున సుగ్రీవుడు హనుమదాచిముఖ్యులనుగుఱితో నుండి దూరముననుండి వచ్చురామలక్ష్మణులఁ గాంచి వారెవరో తెలియఁగోరుట కాంజనేయుని వారి సన్నిధికిఁ బంపెను.

శర — అన్నిటి కాంజనేయుడు సిద్ధమే. పెండ్లి కాకపోవుటచే బెట పెట లాడుచున్నాడు. అయియుండినయెడల సాగి చప్పుబడి నావలెఁ జచ్చినట్లుండవలసినవాడు.

అంశు — ఊరికుంచుము. పూజ్య నేల దూషితువు? ఆకేసరిపుష్టుఁడు దాశరథులను సన్యాసివేషమున సమీపించి —

శర — జన్మసన్యాసి కిఁక వేష మేల?

అంశు — వారలయోగక్షేమ మడిగి వారివలన రాజ్యభ్రష్టతయు, నరణ్యవాసమును, సీతాస్వప్నమును, సుగ్రీవసఖ్యాభిసాధియుఁ దెలిసికొని —

శర — అయ్యో! వీరికొకనితో న్నేహ మేల?

అంశు — తత్సాహాయ్యమున సీతాస్వేషణము నేయుటకు —

శర — చేసి?

అంశు — తదపహర్తృ యగురావణుని నధిగతుటకు —

శర — రావణవధమే ప్రధాన మగునెడల నాతనిని సత్తసముద్రములఁ గడుమంచుచుకొని ముంచినవానితో సఖ్యమొనర్పవలసి యుండ — కేవలముబుద్ధిమాలినతనము గాని — ఊరు పేరులేక, నిర్భాగ్యుఁడగుసుగ్రీవునితో సఖ్యము నేయుతలఁ కేమి?

అంశు — నీబుద్ధి లేనితనము నీనిర్భాగ్యత్వమును మహానుభావులయెడల నారోపించెద వేల? సుగ్రీవుని జేష్ఠుటలో రామచంద్రుడగక జీచినది దీనబాధుప్రసాదము.

శర—అహోహా! ఈముప్పైలో వైష్ణవసాంప్రదాయమా? ఈనకిమా
లిసతనముగో భాగవతాప్రదక్షణమర్యాదయా? ఈబానిసతన
ముగో—ఈభార్యవిలాపములలో—

అంశు—అంతటితో గట్టిపెట్టెను. వృధావాగాడంబర మేల?

శర—కాదయ్యా! నాకుం చెలియక యశుగుచున్న దప్పేమి? సుగ్రీ
వుడు దీనుడా? రాముడు దీనబాధుడా? సుగ్రీవుడు భ్రష్ట
రాజ్యం దయ్యుడు రాజ్యముననే యున్నాడు. పేరుసుకైన
మంత్రి యొకఁ జాలని కున్నాడు. ముఁకొంద అనుచులు వి
ధేయై యున్నారు. ఇక రాముడో భ్రష్టరాజ్యంజై రాజ్య
మును పదిలి యడపులలో బడి దిక్కులేక, అడవిమృగముల
కంటె సహీనుడై యొక్కతమ్మునితో నిత్యరోదనము నేయు
చు సొచరించుచున్నాడు. రామసుగ్రీవులలో దీనుఁడెవ్వడో
దీనతరుఁ డెవ్వడో చెప్పవలయునా? సుగ్రీవునిభార్య తనకుం
గావలసినవాడై రక్తబాధుడై భర్తచచ్చినపిమ్మట నాచార
ముననుసరించి భర్తకావలసినయాన్నచే హరింపఁబడినది. ఇక
రామునిభార్యయో? ఏజన్మమున నేనంబాధము లేనట్టియు మ
హావైరి యైనట్టియు నసురాగ్రణించే హరింపఁబడినది. సుగ్రీవుని
భార్య యెచ్చట నున్నదో యెటు లున్నదో సుగ్రీవునకుం జూచి
యును. రామున కట్లుతెలియదు కద! రుమ యెన్నటికైన ద
న్ను జేరఁగల దనునాశ సుగ్రీవున కున్నది. రామునకట్టియాస
లేదుకద! అది గాక—తనభార్యను వాలి హరింపఁగ వాలికి
మాత్ర మట్టిపరాభవము నేను జేయలేదా యనుమనస్సంతుష్టి
యైన సుగ్రీవునకున్నది. కాని రామున కేమున్నది?

అంశు—ఏడిచినట్లేయున్నది. అది యొకసంతృప్తికారణమా? అట్టిచో
రావణునిచెల్లె లగుశూర్పనఖను బరాధవిచితిమికదా యను
సంతృప్తి రామునకు మాత్రము లేదా?

శర—సరే నయ్యా! పోనీ! రామసుగ్రీవులలో సుగ్రీవుడు దీనుడు.
రాముడు దీనతనముగ గనబడుచుండెదా! అనురూపదుఃఖ
ప్రాబల్యమున, నీరత్యహానయౌర్భాగ్యప్రారబ్ధమున, నెకనిని
బాధి యొక యెప్పుడు నెకనిగతినిబట్టి యొకడు తన్నోదాస్తు
కొనునట్టిచో దీనతరుణగురాముడు దీనుడగుసుగ్రీవుని నాయ
నా! నాశోపాటునాడవు నీవుంటివా? యని కఠిలించుకొని
కూచురాగముల దీయుచు దత్సహాయ్యమునకై యాదించు
ట యూర్పరిరక్షణ మయ్యెనా? అనాథనాథత్వ మయ్యెనా?
పేపేపే!

అంశు—కాలేదా? ఊరిక యేల నదరెదవు? రామచంద్రునిచర్య
యాపన్నరక్షణము కాలేదా? అనాథనాథత్వము కాలేదా?

శర—ఏలంగయ్యా?

అంశు—అనవరత మణిచేతిలో బ్రాణము లుంచుకొని కాలక్షేపము
సేయుసుగ్రీవుడు రామునిచే రక్షింపబడి యాపన్నమున్నట్లే
మహాసందమున నున్నాడు కాదా? రామచంద్రునిచర్య
యాపన్నరక్షణము కాలేదా? ఇదివఱకు నాథుడు గాకయుం
డుసుగ్రీవు డిప్పుడు కిష్కింధానాథుడయ్యెను గాదా? ఇదివ
ఱ కనాథగ విలపించుచును నిప్పుడు సనాథయై సుఖముగ ను
న్నది కాదా? రామమూర్తి యీపని యనాథనాథత్వము కా
లేదా?

శర—అ! అయినది. అనాథయైనతార—అశుచిదినములలోనే—సనా
థగజేయబడుటచే నతని కనాథనాథత్వము సిద్ధించినది. అనా

ధలకుఁదానే నాకుఁడైనచో ననాథనాథత్వము సంపూర్ణముగ
సీద్ధించును. ఏమోదాటికొనిపోవుమాటలఁ జెప్పితివి! నా
కంత నచ్చలేదు.

అంశు—నీకు నచ్చుటకే లోకమందుఁ గార్యములు చేయఁబడునా?

శర—లోకమునకు నచ్చనలయునా లేదా? నావంటివాండు కలసియే
లోక మగునుగాదా? అయినను గథ వినవలసిననాకు వ్యాఖ్యా
నముతోఁ బని యేమి? ఏది? కానీ! సుగ్రీవునితో సఖ్యమునకై
రామలక్ష్మణు లాంజనేయునిచే సుగ్రీవునియొద్దకుఁ దీసి కొని
రాఁబడిరి. తరువాత—

అంశు—నాలిచే దనకుఁగలిగినసర్వకష్టములను సుగ్రీవుఁడు నివేదించఁగ
దగూర్చుకొనఁగలఁడు. డగూరామభద్రుఁడు వాలిని జంపుటకు శప
థము చేసెను. సీతాశ్వేషణము నేయించి రావణవధకార్య
మున సతనికి సాహాయ్యమొనర్తు నని సుగ్రీవుఁడు ప్రతిశపథము
చేసెను. ఇట్లగ్నిసన్నిధి నిర్దయసఖ్యముఁ గావించుకొనిరి.

శర—పానరుఁ డేమి? సరుఁ డేమి? అగ్నిసాక్షికముగ సఖ్య మేమి?
రాముఁడు వర్ణసాంకర్య మారంభించినాఁడా? ఇతఁ జాతులు
భ్రష్టములై పోవలసినదేనా?

అంశు—ఇటు లేచ్చునాఁడ వగునీవు రామచంద్రునకు నీధార్య నేల
యర్పింపఁదలఁచితివి?

శర—అది వేటయ్యా! అది వైదికకాండలోనిది కాదు. లౌకికపుఁ దంతు,
అవసరోచితలఘుక్రియ. దానివలన మతమునకుఁ బ్రతిబంధము
లేదు. పరమునకుఁ బ్రత్యవాయము లేదు.

అంశు—ఏడ్చినట్లే యున్నది. ఇతఁ జాలు!

శర—సరే! చాలినయెడలఁ బైకథఁ జెప్పుము.

అంశు—శ్రీరామమూర్తిని స్వబాహుపాటవమును ధన్వద్విద్యాపాండి
తిని జూపింపు మని సుగ్రీవుడు కోరెను—

శర—వాల్మీకిని జంపగలఁడో లేఁడో యనుసందేహముచేత నని చెప్పు
వేమి?

అంశు—వాల్మీకిని జంపగలదును లేదనియును రామచంద్రుడు
పాదాంగుష్ఠమున సంతరిక్షమున కెగయమీటెను. అది
గాక వాల్మీకిని కసాధ్యుడుకార్యము నెకబాణమున మఱియొక
దానిని జేసినాడు.

శర—దేనిని?

అంశు—నవ్వుతాళవిచ్చేదమును—

శర—నవ్వుతాళవిచ్చేదమా? గాన మారంభించునెడల నామాత్రపు
బనిని నేనును జేయగలను. ఈరెండుమహాకార్యముల జూచి
రాముడు వాల్మీకిని వధింపగలఁడనువిశ్వాసము సుగ్రీవునకుఁ గలి
గెను గాఁబోలు! అట్లులైన సుగ్రీవుడు వాల్మీకిని ద్వంద్వయుద్ధము
నకై యాహ్వానము సేసెనా?

అంశు—చేసెను.

శర—సరి. అప్పుడు దొంగపోటున వాల్మీకిని రాముడు కూల్చెను
గాఁబోలు!

అంశు—అప్పుడు వాల్మీకిని జరుగలేదు.

శర—గుడ్డికొక్కెర చేడను మ్రింగునట్లైన మ్రింగక చెప్పిచాటునఁగూడ
చుండికూడఁ జంపుట కీభయ మేల?

అంశు—భయము కాదు.

శర—పరమాధీనిత కాఁబోలు!

అంశు—అవును సర్వవిధములచే సారూప్యమొందిన వాల్మీకిని

లోఁ బరమాత్మముగ వాలి యెవఁడో గ్రహించుట కవకాశము లేక—

శర—అవకాశము లేక యేమి? బుద్ధిలేక—తీర్ణవృత్తి లేక—

అంశు—అట్లు ప్రేలుచున్నావు. ఉదాస నస్లందువా?

శర—బుద్ధి యున్నవాడవు. దూరదృష్టి యున్నవాడవు. రాముఁడు దీనబంధుఁ డని నమ్మినవాడవు. వాలి పరమమర్మాదుఁ డని తలచినవాడవు. సుగ్రీవుఁడు పరమప్రపన్ను డని నమ్మినవాడవు. నీవు చెప్పురాదా? ఏదీ! అటుపిమ్మట నాలిచేతఁ జెప్పు వెబ్బలు చావుతన్నులు తిని—భాగవతోత్తముఁ డగు సుగ్రీవుఁడు—బడలు మాడ—నోరెండ—కంట నీరొలుక—ముక్కుల రక్త మొలుక—తనువునఁ దట్టులుదేర—చెమ్మట వెల్లువలై పాట—దీనబంధుఁ డగుశ్రీరామమూర్తితిరువడితొ మరలకైంకర్యము సాయించుటకు, ముకుళితహస్తంజైభక్తివిస మ్రుంజై వేంచేసెను గాఁబోలు!

అంశు—నీనోటి కడ్డ లేకున్న జేమి?

శర—గొప్పవాఁచేప్పలకువలె—

అంశు—ఇప్పుడుమహారాజెవఁడో యెఱుఁగుదువా?

శర—నాభార్యకుఁ—దన్ములకముగ నాకు—నుపయోగించనివాఁడుసార్వ భౌముడైన మాకేమి? సన్యాసి యైన మాకేమి? మహాపురుషుఁడైన నేమి? నపుఁసకుఁడైన నేమి? సింహాసనమున నున్న నేమి? చితి నున్న నేమి?

అంశు—ముందు మీ కుపయోగించుటమాట యటించుము. నీ విట్లు దూషించితివని మహారాజునకుఁ దెలిసిన నీపండ్లాడఁ గొట్టును.

శర—నామట్టునకు నాకఁ బండ్లాడఁగొట్టిన విచారము లేదు. శేషకాలము మీసుగ్రీవమహారాజుగారిత్తాద్రీగావలఁ గాలక్షేపము

చేయలేక పోవునునా? చూడు! “ముందు మీ కుపయోగించు
టమాట,, యని నీవంటివే? నాయనా! అట్టియాస యేమైన
నున్న యెడల—

అంశు—ఓరి నీయాశ కాలిపోను?

శర—మనము కాలిపోవువఱకు విడువకుండ నాశ్రయించుకొని యుం
డున దదియొక్కటే. సుగ్రీవునియెముకలు పొడియగునట్లు వాలి
మోడుచుండఁగా రాముఁడు తటస్థుడై చూచుచుండెను
గదా? అట్టిచో దిక్కుమాలినయా శాపాశమాహాత్మ్యముచే
గాకపోయినయెడల సుగ్రీవుఁడు రామునెద్దకు సిగ్గును విడిచి,
బుద్ధిని విడిచి, యేల తిరిగిపోవలయును? చూడు! నీ విడివఱకు
రామునెద్దకు సుగ్రీవుఁడు పోయినట్లు చెప్పియుండ లేదు
కాఁబోలు! నే నట్లు తలచుకొని యంగుపై వ్యాఖ్యానము సే
యుచున్నాను. వెళ్లినాఁడా? ఇన్నిదెబ్బలు పడి, లజ్జాడి, దైవ్య
పడి, వెళ్లినట్లే కద!

అంశు—ఆ.

శర—చూచితివా? రాముని యాశ్రితవాత్సల్యము! ఆపదక్షణపాట
వము!

అంశు—రామునకున్న దాపదక్షణమేకాదు. అపరాధిశిక్షణము కూ
డను.

శర—ఇది యొకటియా? చెప్పవైతివి! సుగ్రీవుఁ డాతనియెడల సపరాధ
ముకూడఁ జేసినాఁడా?

అంశు—ఆ. స్వల్పముగ—

శర—దయ్యా! అగ్నిసాక్షికసఖ్యమునకుఁబూర్వమా యనంతరమా?

అంశు—పూర్వమందే—సుగ్రీవాంజనేయులు రామలక్ష్మణులఁ బ్రథమ
దర్శనమునకై యెదుర్కొనువేళ నొకచిత్రము జరిగినది.

శర—భూతలనాథులు క్రోతులనాథు లగుటకంటె జిత్రమేమున్నది?
కానీ—

అంశు—సుగ్రీవుడు రామలక్ష్మణుల సమీపించి యొకవృక్షశాఖను విఠించిరాముని కాస్తరణముగ నిచ్చి యొకవృక్షశాఖను విఠించి తనకాసనముగఁ జేసికొని యూరకుండెను. లక్ష్మణునెడల నిల్లు సూక్ష్మీభావమున నుండ నంతలో మహాబుద్ధిశాలి యగునంజ నానుతుడు తటాలున నెకకొమ్మను విఠించి లక్ష్మణుని దానిపైఁ గూర్చుండఁజెట్టి మఱియొకశాఖను విఠించి తానుదానిపైఁ గూర్చుండెను. తన్ను శౌరవించినప్పటికిఁ దనదానుడగు లక్ష్మణుని నిల్ల క్ష్యముగఁ జూచినసుగ్రీవుఁ డపరాధియని రామభద్రుఁ డెంచి యాతనికిఁ దగుప్రాయశ్చిత్త మొనర్చి బుద్ధిఁ జెప్పనిశ్చయించు కొని ద్వంద్వయుద్ధమున నాతని నుపేక్షించి వాలించే దాడన మొనర్పఁ జేసెను. భగవంతుని నిందించిన నాతఁడు సహించును గానితద్దాసుల నశౌరవపఱచిన నాతఁడు సహింపఁడు. ఆతఁడు దాసవత్సలుఁడు. భక్తదయాసుఁడు.

శర—హా. హాహా! ఇదివైష్ణవసాంప్రదాయము కాబోలు! కాని యీ క్రొత్తసోదని నీ వెక్కడ వింటివి. పండుక్రోతు లన్ని యింకఁ బంగనామాలు ధరించిభాగవతోత్తములై పాడైపోవలసినప్రార్థము పట్టినది కాబోలు! చూడు! నే నేమైన నంటి నని నీ వి బృదిపడవలదు. నీకథను నీవు కానిచ్చుచుండుము. తరువాత?

అంశు—శ్రీరామమూర్తి సుగ్రీవుని జూచి యోదాన్తి లక్ష్మణునిచే నభిజ్ఞానార్థమై గజపుష్పలత నాతనిమెడఁ గీలింపఁ జేసెను. లక్ష్మణునిచే నీవనిచేయుచుట యేల యనఁగ—తనచే వెనుక పరాభవింపఁబడినయాలక్ష్మణుండే తనకుఁ గన్బడశోత్తాగణార్థ మైన సాధన మీరీతిగ నగుటవలన సుగ్రీవునిమనస్సు పరిపాకదశ నొం

దు నని కరుణాసముద్రుడై నరామభద్రుడై స్థితిచేసెను. మహాత్ములకార్యములకు గంభీరము లగుచుద్వేషము లుండును. లఘుబుద్ధుల మైనవనము వానిని గ్రహింపలేక గురుజననిరసన మొనరింతుము. అది మహాదోషము. ఏమహాపాపముననో యిట్టిదురవస్థల నుంటిమి. ఇంక నిష్కారణముగ మహాజనపరిహాస మొనర్చి యేల మతంతపాపము కట్టుకొనవలయును?

శర—మరదురవస్థలకు మనపాపములు కారణము లై నట్లే యీమహాజనులదురవస్థలకు వారిపాపములే కారణములు. వారిదురవస్థలు మనవానికంటె భువములుకావున వాగు మనకంటె నెక్కువపాపాత్ములనుట స్పష్టము. పాపులను బాపు లనిచెప్పిన బాపమేమున్నది?

అంశు—ఓరీ నిర్భాగ్యుడా! నీనాలుక గోయ! ఊరక మహారాజునిదనేల చేసెదవు?

శర—మహారాజు లగువారు నాకంటె యోగ్యు లగునెడల నేను గౌరవింపవలసినదే!

అంశు—ఓరీ వినిమానినవాడా! శ్రీరామభద్రుడు నీమాత్రపు యోగ్యుడైనవాడా?

శర—కాదు.

అంశు—ఎందుచేత?

శర—నేను మహారాజునిదమాత్రమే చేసితిని. ఆతడు—మహారాజును బొంచి డబ్బాటుగ వధించినాడు. ఏమి? మాటలాడవేమి?

అంశు—వాలి, నీకు, నాకునితరవానరులకు మహారాజు గాని రామచంద్రునకేమి మహారాజు? సకలార్యావర్తదేశమునకు రామభద్రుడే సార్వభౌముడుడద!

శర—అసత్యము.

అంశు—ఆతనితమ్ముడు భరతుఁ డెవనిపాదుకలను బ్రభుస్థానమున నుంచుకొని పరిపాలించుచున్నాఁడు?

శర—ఎట్లులైనఁ బరిపాలించుచున్నవాఁడు భరతుఁడు.

అంశు—నశే. ఆతనియధికారమును ధరించి యాతనిసందేశమును నిర్వర్తించుటకై రామచంద్రుఁడు వచ్చె ననుకొందము. అట్లులైన రాజప్రతినిధి యగురామభద్రున కీక్రిందఁగాఁగి యగువారి సామాన్యసేవకునివంటివాఁడు కాఁడా?

శర—సామాన్యసేవకుని జంటననుండి చొప్పుకుఁ జట్టమున్నదికాబోలు సేమి?

అంశు—ఆధిపత్యముచే వారి సామాన్యఁ డయ్యెను బాపములచే మహానాశ్వభముఁడు. చక్రవర్తినిధి యగుటచే రామునకు దుస్సవానినిగ్రహమునఁ బూర్ణమైనయధికార ముండెను. మహాపాపభూస్మితచే నాతనివలన నధమొందుటకు వారికి సంపూర్ణగుణహీని యుండెను. ఇక దోషమేమున్నది?

శర—శిక్షణమునకుగ్రమ మిదియేనా? అన్నకుఁడమ్మనకుఁగలహముకల్పించి, వారుద్రక్షమునఁ బోరాడుచుండఁగ నదివఱకుఁజేసికొనరహస్యము లగునన్యాయసమయముల ననుసరించి, పుట్టచాటునఁ గూర్చుండి, బట్టి పురుగును మ్రుంగిసల్లు పిల్లియెలుకను బట్టునట్లు పరాజ్ఞుఁడైనయన్నగారిని జంపుట శిక్షాసాధనమైనదా? సేరము చేసినాఁ డనుకొనిన వానియింటిసమీపమునకు వచ్చి గోడచాటుననో దొడ్డిలోనో దాఁగి సేరగాని బంటునో భార్యనో వశపఱుచుకొని యర్థరాత్రమున వానికిఁ బ్రక్కలోఁ బామును బెట్టించికొని యాహారములో విషముపెట్టించికొని యాతనిని గిక్కురుమునకుండఁ జంపించుట యధికారి యొసర్పవలసిన శిక్షావిధియేనా? సేర మేదో వానికిఁ చెలియపఱుపనక్క

అ లేదా? దానికి సాక్ష్య మక్కఱలేదా? విచారణ మక్కఱలేదా?

అంశు—ఏవియు నక్కఱలేదు. తననేరము లేవు లోకప్రఖ్యాతములైనప్పుడు తానుమాత్ర మేల యెఱుంగడు? తనతోఁ జెప్ప నేల? సాక్ష్యముకూడ నక్కఱలేదు. మునిమండలికి మహాకంటకమై తానున్నట్లు మతంగమహర్షి యే సాక్షి! నీవంటినిర్భాగ్యులభార్యలను హరించుననుటకు నీవేసాక్షివి. తమ్మునిభార్యను బలాత్కారముగఁ బట్టినందులకు సుగ్రీవుడే సాక్షి. తమ్ముని ననాదరించునైఖరి కాలసినిపద్దశయే సాక్షి. ఇన్నిప్రబలనిదిర్భనములు వారి మహాదోషుఁ డని ఘోషించుచుండ విచారణ మక్కఱలేదా యని మతిలేక యటచెద వేల? తప్పునుగూర్చి సంశయమున్నప్పుడు విచారణము గాని జగద్విఖ్యాతములై మహాజనాపకారము లగునేరములు సహస్రముఖముల మొఱవెట్టించుండఁగోవు నేరముచేసినట్లున్నది. నీవు దీనికేమి చెప్పుదు, వనికారవపూర్వకముగ నడుగు మంటివా? వారి బంధుఘాతుకుఁడు. బహుచలితేంద్రియుఁడు. పరిమలకూరుఁడు. పరమతాపనబాధాకరుఁడు. భ్రాతృభార్యాపహర్త.

శర—సుగ్రీవుఁడుమాత్రమో? తారాపహర్తకాఁడా?

అంశు—అదివేఱు. మాయావిని శిక్షించుటకై యాతనితో గిరిగహ్వరము సొచ్చినవారి యొకవత్సరమువఱకుఁ బైకి రాకుండుటఁ గాంచి యాతఁడు మృతుడై యుండెనని దుఃఖముతో నిశ్చయపఱచుకొని యాచారము ననుసరించి మృతభ్రాతృభార్యను స్వీకరించెను. అది ప్రమాదము. వాలినేర మట్లున్నదా? నేను సుగ్రీవునివాడ నని వాల్చిపై లేనినింద మోపను. నీవు వాలివాడ వని నీవు లేనిపోనిసర్దుబాటులు నీయకు.

శర—నేను వాలివాడను మణింతకాడలచి పెట్టుకొనినకొండంతయా
సయిట్లుపిండి యైనను నేను వాలివాడ నని నీవుమాటకైన
నంటివి!

అంశు—వెనుకటియేడుపేనా? తిరిగి సతిఁగూర్చి వంతయేనా?

శర—కాకేమి? సతియున్నంతకాలము వంత తప్పనా? సతిచింతచేతనే
కదా రాముఁ డిక్కఁడిక్రోతులతో గుటగుటలాడుచున్నాఁడు!
సతిచింతనేకదా నుగ్రీవుఁడన్న గాఁని మ్రింగినాఁడు!

అంశు—వారిచింత బలాత్కృతముగఁ బరాధీన లగునతులను దిరిగి
గ్రహించుట కైయుండ నీచింత యున్నదానిని బుద్ధిపూర్వకము
గఁ బరాధీనను జేయఁ బ్రయత్నించుటకుఁ గాదా?

శర—హుం! చేయఁబ్రయత్నించుటయో చేసిచూపించుటయో
వాలిబ్రతికియుండిన సగపడును. ఈదిక్కుమాలిన చోరవధము
వచ్చునని నా కెట్లు తెలియును. రాముఁ డేమి శూరుఁడు కాఁ
డా? అస్త్రప్రయోగ మెఱుంగఁడా? తన కీదొంగతన మేల?
ముడుచుకొని మూల దాఁగియుండు తేల? యెదుటఁబడి యుద్ధ
మొనర్చిన వాలిపన యెట్టిదో తనపన యెట్టిదో లోకమునకుఁ
దెలియునుగాదా?

అంశు—అభిముఖుడై యాహవమొనర్చుటకు రామచంద్రునకు వాలి
పైఁ బగయేమున్నది?

శర—పగ లేదు కాని ప్రాణము లెగురఁగొట్టవచ్చును. శత్రుత్వము
లేదుకాని చావఁగొట్టవచ్చును. ఏమి?

అంశు—రామునకు వాలి చేసినయపకార మేమియు లేదు. అయినను
రామునిచేఁ బరిపాలింపఁబడులోకమున కీతఁడు మహాపకారి.
అందుచే శివోపాత్రుఁడయ్యెను.

శర—ఆశివయైన నెదుటఁబడి చేయరాదా?

ము కట్టకొనవలయును? పనవ్రచేతములలోని శీతబాధ సహించ
పలేక చర్మమునకై యైననాసపజనేమోయనుకొన్న నది ధార
ణయోగ్యమునుగాదే? పోసి! తానేలలోఁ దలమోపి శయనిం
పలేక బాధపడుచుండుతాను దానివెండ్రుకలైనఁ దీసినారసంచి
లో నుంచి దానిని దలాడక్రిందనుపయోగపఱుచుకొనుట కెంచి
నాఁడనుకొన్న నామహారాజునకు వార్ధకమునఁ దనువుననుండు
రోమము లన్నియునూడిపోయెనే? ఎంతయున్మత్తుఁడైన నట్టిజర
నప్తప్రదస్వలాభశూన్య మగుహింసను జేయునా?

అంశు—భక్ష్యములైసమృగములనుమాత్రమే వేటాడవలయునా? జన
జంతునాశకము లగుశార్దూలదులను వేటలో మహారాజులు
హింసించి లోకోపకారమును జేయరా?

శర—శార్దూలచర్మము నాసనముగ నుపయోగించుకొనవచ్చును. తన్ను
ఖములను స్వర్ణమునఁ గూర్చి పదకములుగ నుపయోగించు
కొందురు. కాని—

అంశు—చర్మనఖగ్రహణాశచే శార్దూలమును జంపుట, జూలునకై
సింహమును జంపుట యెన్నఁడును జరుగలేదు. చంపఁబడినతరు
వాత నక్కఱకువచ్చినదానిని జాగ్రత్తపెట్టకొందురు. కాని
యీఁకెలకొఱకు, నెముకముక్కలకొఱకు వేటకుఁబోవుదురా?
లోకహానికరము లగుమహాజంతువులను వేటలో వధించినట్లే
జగదపకారకచర్మ గలవాలిమృగమును రాముఁడువధించెను.

శర—నోటికి వచ్చిన స్లెల్ల సమర్థించుచున్నావు. కాని, శిక్షయొక్క
యద్దేశ మేమి? నేరగానిప్రాణములు హరించి పగఁ దీర్చుకొను
ట కాదుగదా?

అంశు—కాదు.

శర—కానియెవల శిక్ష యన నేమి?

అంశు—పాపప్రాయశ్చిత్తము.

శర—అదిగో! ఈపాడుమాటలఁ జెప్పకుము. ప్రాయశ్చిత్తఫల మేమి?

అంశు—పశ్చాత్తాపము.

శర—అనఁగ—స్పష్టముగఁ జెప్పుము.

అంశు—దోషియగువాఁడు మున్నుఁ దా నెనర్చిపదోషములకై మిగుల
వ్యసనమొందుట.

శర—అంతయేనా?

అంశు—ముందట్టిపాపములు సేయకుండునట్లు బుద్ధి తెచ్చుకొనుట.

శర—రా! అటులు దారిలోనికి రా! కావున శిక్షయుద్దేశము తప్పిన
ర్చివవానికి మంచిబుద్ధి నిచ్చుట. అంతయేకాదా?

అంశు—అవును.

శర—చచ్చినవాని కేమిబుద్ధి వచ్చు నని రాముఁడు బుద్ధిహీనుడై వా
నిని జంపెను?

అంశు—వచ్చినదా? వచ్చి తీరినదా? బాణవీడితుండై మొదట నాతఁ
డు గొన్నియనందర్భపుమాట లాడినను శ్రీరామచంద్రుని మహా
నీయకళ్యాణగుణపరిపూర్ణ సరమపవిత్రస్వరూపసేవచే నజ్ఞానకృత
మగుతనయగౌరవపూర్వకసంభాషణమునకుఁ బరితాపము నొం
ది తనపూర్వపాపములకై మహాచింతఁ బడి తదలొకికవిగ్రహ
మునకు ననుస్కార మొనర్చి జ్ఞానదీప్రశోభిత మనఃకుహరుఁ
డై తద్వదనపుండరీకవినియీ పద్మప్రిప్రసారుడై మహానందమున
దేహత్యాగ మొనర్చెను.

శర—బుద్ధి వచ్చినతరువాతఁ గొంతకాలమైన జీవింపకుండినయెడల బుద్ధి
వలనఁ బ్రయోజన మేమి?

అంశు—ఎంతపామరుడవు! జ్ఞానోదయ మైనవిమ్మట లుచ్చట నుండ
వలసివనియేమి?

శర—అట్లులైన జ్ఞానోదయ మగునీవుకూడ నడువ లేకపోయితివా? ఇన్ని
కాక యిక నిన్ని నీవు చెప్పిన సరే కాని రాముడు చేసినపని
యన్యాయ మని నాకుదోచక మానదు.

అంశు—రామభద్రుడు తనకు మహిమకార మొనర్చినాడని యా
మహామహుని వాలి యనేకవిధముల సంస్తుతులు సేసియుండెగ
నీ విట్లేదేదవేల?

శర—మించినదాని కంతకంటె నేమి సేయును? కాని వాలి కిది
మహిమకార మెట్లు?

అంశు—పాపపరిశాంతి కాకుండనే వాలి మరచించునెడల నాతడు నర
కలోకమున నెన్ని మహాయుగములు తపింపవలసియుండునో?

శర—అదేపనిగఁ బాపము లందు వేల? పాపము లేమి యాతడు
సేసెను?

అంశు—అతనిమహాపాపముల నాతడే యొప్పుకొనఁగ నీవు లేదందు
వేల? అట్టిసరకలోకాభీలమహాశిక్షకు శాశ్వతముగఁ బాలుకా
కుండనిట మహారాజదండనము నొంది. పశ్చాత్తాప మొంది,
జ్ఞానప్రదీప్తుడై పుణ్యగతి నొందెను. ఇంతకంటె మహిమ
కార మేమున్నది?

శర—కొఱగాని కుమ్ముసుద్దలతో రెండుగడియలు వృథయై పోయినవి
కదా?

అంశు—మహాపురుషగుణానుసంధానమున నీరెండుగడియ లే పవిత్రము
లైన వనుకొనుము.

శర—నీకు వైష్ణవము ముదిరినది.

అంశు—నీయజ్ఞానమువలె—

శర—రాముడు తనశపథ మీరీతిగ నెఱవేర్చుకొనియెఁ గదా? స్మగ్గీ
వుడు తనశపథమైన సీతాస్వేషణప్రయత్న మేల యారంభింప
లేదు?

అంశు — ఏదీ? అపరిమితవర్షములు! మింటికి మంటి కొకటేధార! చెఱువులు తెగినవి. నదులు పొంగినవి. అనేక గ్రామము లుడకమగ్నము లైనవి. జీవనాశన మపరిమితముగ నైనది.

శర — రామలక్ష్మణులు జీవించియున్నారు కాదా? ఎచ్చటనున్నారయ్యా?

అంశు — ప్రప్రపంచపర్వతమున —

శర — వర్షము లిప్పుడు వెనుకపట్టినవి కదా యింక దడ వేల?

అంశు — సీతా స్వేషణముఁగూర్చి నీకు దొందర యేల?

శర — అది నాప్రయత్నమునకు మిక్కిలి సాహాయ్యకారిగ నుండునులే?

అంశు — నీప్రయత్న మేమి?

శర — రావణా స్వేషణము — సీతాసామీప్యముననే రావణుఁ డుండును గాన వారిప్రయత్నము సఫల మగుట యనఁగ నాప్రయత్నము సఫల మగుటయే.

అంశు — నీ కిప్పుడు రావణునితో బని యేమి?

శర — వీరికి సీతతో బనియేమి?

అంశు — ఆమెను రావణునిబారి నుండి విడిపించి తీసికొని వచ్చుటకు —

శర — అందువలన రావణునికి గలుగులోపమును నేఁ దీర్చుటకు —

అంశు — చీ! చీ! నీకాంతను రావణునకుఁ గానుకగ నిచ్చెదవా? నీభార్యనునీవు వాలి కప్పింప నెంచినతోడనే వాలి కడతేరెను. ఇత రావణునిగూడఁ జంపదలఁచితివా యేమి?

(నేపథ్యమున) చంపదలఁచియే వచ్చితిని. ఇంత పొగరా? ఇంత పరాకా? ఇంత కృతఘ్నుతయా? ఏడి? ఇటు తావచ్చునో, నే నంతఃపురము ప్రవేశింపవలయునో కనుఁగొనుము. మమ్మింతలో మఱచినాఁడా?

అంశు—అయ్యయ్యో! లక్ష్మణుడు మహారాద్రమూర్తియై సుగ్రీవ
హరణార్థమై కాబోలు వచ్చుచున్నాడు.

శర—అయ్యా! సమానులతోఁ జెలిమి కాని నరులతో వానరులకు
న్నేహ మేమి? పుణ్యాత్ముడైనలక్ష్మణుడు సుగ్రీవుని గడ
తేస్తుచు భాగవత్కౌముడు పండ్లిగిలించును పదపద!

(నేపథ్యమున) అటులెన్నఁడైన జరుగునా?

శర—(తనలో) ఈమరుప్రశుతివలన సుగ్రీవుఁడింతటఁ జావఁడు.

అంశు—(తనలో) “మమ్మింతలో మఱచినాఁడా?,, యని సుగ్రీవుని
గూర్చి లక్ష్మణుఁ డహంకారమున ననగ “అటులెన్నఁడైన జ
రుగునా?,, యని యంజనాసుతుం డాతనికిఁ గోపాపశమనము
సేయుచున్నాడు. ఐననేమిజరుగునో పోయెదను. శరభా! నేను
బోయెదను.

(అంశుమాలి నిష్క్రమించును.)

శర—నరే. ఇక నే నీసుగ్రీవరాజ్యమున సీతావార్త తెలియువఱకుం
డి పిమ్మట రావణస్థానమునకై పోయెదను.

(నిష్క్రమించును.)

ఇది విష్ణుంభము.

ప్రవేశము—సుగ్రీవునిసభాశాల.

—అంకిభాషా—

ప్రవేశము—లక్ష్మణుడు, ఆంజనేయుడు.

ఆంజ—అటు లెన్నఁడైన జరుగునా?

లక్ష్మ—ఎన్నఁదో యన నేల? ఇప్పుడు జరుగుచుండుట లేదా?

ఆంజ—రామానుజా! ఇప్పుడుమాత్ర మేమి జరుగుచున్నది?

లక్ష్మ—సుగ్రీవసచివఁ డట్లనెడ నేల? ఇప్పుడేమి జరుగుచున్నదా?
 వర్షకాలము పోయి శరత్కాలము జరుగుచున్నది. రామమూర్తికి తుణ మొక్క సంవత్సరముగ జరుగుచున్నది. ఆమహానుభావుఁ డిమి నానుగ్రీవున కొనఁబెను హేమావకారికృత్యమువలనిఫల మానుగ్రీవునకు నిరంకుశముగ జరుగుచున్నది. అతనికి నిరంతర గ్రామ్యసుఖాస్తిచే గాలము జరుగుచున్నది. సీతాశ్వేదము నుఁగూర్చి జరుగఁదగనియుపేక్ష జరుగుచున్నది. ఈయాలస్యముచే నాప్రాణముస్థానమునుండి జరుగుచున్నది. ఇంతకుఁజే నేమి జరుగవలయును?

ఆ. వె. ఇదిగో! శత్రుమారకచాప ధ మిదిగో! బాణ

మిదిగో! కూరు పాకర్షణ ధ మిదిగో! బాణ

రవమునునఁజెవి బడమండఁ ధ బ్రాణ మెగుర

వలయుఁ బిడుగుచేఁ జచ్చిన ధ వానికట్లు.

ఆంజ—

గీ. శత్రుమారణ పారీణ ధ శరము మిత్ర

పోషణమునకుఁ గాక సం ధ శోషణమున

కగున? యబ్బాళిఁ దూల్చును ధ హానిలుండు

పహ్నికీలావళిని నృద్ధి ధ పఱచుఁ గాదె?

లక్ష్మ—మీరాజు నిశ్చయముగ వహ్నియే. పవిత్రతామలచేఁ గాదు.
ఆశ్రయుల మైనమమ్ముదహించుటచే నాతని కౌశయాశత్వము
సిద్ధించినది. అనిలస్త్రుండ వగుటచేనాతనిని వెనుకనైచుకొనుచు
న్నావు. ఈతఁడుమిత్రుఁడని నమ్మి మేము మోసపడితిమి.

గీ. తనహహాకృష్ణములఁ దీర్చి ♦ దయను బ్రోచి

సట్టిమే మిట్లు త్యాగ్యుల ♦ మైతి మహాహ!

గాఢశీతార్తిఁ దొలఁగించు ♦ కంబళము, హ

సంతికయా, వసంతమున వ ♦ ర్జ్యములు, గావె?

నీ. కరములు జోడించి, ♦ గాత్రంబు గుదియించి,

బొటబొట మనుకనుల్ ♦ పులికరించి,

వాలంబు దిగువకు ♦ వంచి, పండుల నిగి

లించి, పెదపుల న్నా ♦ డించి, నంగి

నంగిమాటలతోడ ♦ నాయనా! వాలిని

జుపుము నక్షత్రబ్రోవు ♦ శరణు,టుంచు

రామపాదములందు ♦ బ్రాకులాడిననాటి

స్మృత్వ మెచట న ♦ గుంగిపోయె?

దైన్యమెచ్చటఁ బడి చచ్చె? ♦ దాసవృత్తి

యెల్లు దగ్ధమయ్యెను? బుద్ధి ♦ యెల్లు బుగ్గి

యయ్యె? మాట లేయేటిలో ♦ సంతరించె?

మారుతి! రూప మెచ్చట ♦ మాసిపోయె?

అంజ—రామానుజా! క్షమింపుము. కఠినవాక్యములతోఁ బనియేమి?

లక్ష్మ—సరే! పనిలేదు కద! ఇక నాతనియొద్దకు నన్నుఁ దీసికొనిపో
మ్ము. ఊ. ఊ. రా! వేగఁ దీసికొని పోమ్ము.

గీ. ఎట్టిపలుకైన లేక, కా ♦ లైట్టుజాడ

యైసఁ గనరాక, యూపిరి ♦ యైన విసగ.

రాక యుండ, నే నతని నూ ధ రణమొనర్తు
సరగ మద్రాభత తద్రాభతఁ ధ జంపినట్లు.

అంజ —

గీ. అలమహా తేజావంశంబు ధ నందుఁ బుట్టి
యలమహావీరుతమ్ముండ ధ వై నసీకు
బలపరాక్రమ తేజఃప్ర ధ భావములకు
లోపమే? యెందులకును జా ధ టుదువు సీపు.

గీ. పరధనుశ్శాస్త్రపాండిత్య ధ పారగతుఁడ
వై ననీ విట్టికపిరాజు ధ ననంగ నేమి?
జగతి నే భస్మమును జేయఁ ధ దగుదు వయ్య!
ప్రళయకాలభైరవసమ ధ వర్తియట్లు.

ఐన,

గీ. ప్రాభవమునకు, శస్త్రాస్త్ర ధ పాండితికిని,
ప్రబలతనుదార్థ్యమునకు, గొ ధ పుతనమునకు
జరుపఁదగినది వధయేనా? ధ శక్తిసార
హీనరక్ష; దోషిక్షమ, ధ యేనానుగాక.

గీ. ప్రాణినాశమునకింత ధ ప్రతిభ నేల?
యింతరణశాస్త్రవైదగ్య ధ మేల? యింత
యంగబల మేల? మఱి యింత ధ యాభిజాత్య
సంపదయు నేల? వైభవ ధ సరణి యేల?

గీ. ఒంటిపూసతే ల్చుంపలే ధ కుండునా? పురి
కోస చంపదె? లోతుగా ధ గ్రుచ్చుకొనిన
కంటకంబైనఁ జంపఁగాఁ ధ గనమే? యెంత
పనికిమాలినదైన నీ ధ పనికి దగదె?

- గీ. సన్నిపాతాదిరోగముల్ ♦ చంప వైక్యా-?
 తూనుములు చంపఘో? త్రాగు ♦ కాలమందు
 వేలునాళంబుదరి జేరు ♦ నీరబిందు
 వైన ప్రాణాల సత్వై త్రో⁶ ♦ యంగ జేదో?
- గీ. ఒక్కయుద్ధిణెను విన ♦ మొక్కబాతి
 నంత నెకినూలు చూపునూ ♦ యంగజేయ
 దగదె? ప్రాణ మనంగ నెంత? ♦ దాని కింత
 యేల? యూరకున్న మృత్యుయె ♦ యీడ్చుకొనదె?
- గీ. సంతతాపాయనంతాప ♦ సంగ్రహుతి
 తానునాశనమునకు సా ♦ హయ్యపనుట
 వై విభులు సేయబడిరె? త ♦ జ్వరగాధ
 నోపుకొలది శమింపజే ♦ యుటకు గాక!
- గీ. పైకి గనబడుమానిసి ♦ ప్రభుడు గాఁడు
 తఱుకు మనునది భూషణ ♦ తతియు గాదా
 వక్రవేణుదండంబు చా ♦ పంబు గాదా
 ప్రాణనాశోధ్ధరితయె ధై ♦ ర్యంబు కాదా.
- గీ. అంతరాత్మ ప్రభుడు; దాన ♦ మతనిమకుట
 ము; దయ, ధర్మముకేయూర ♦ ము లగు; సత్వ
 గుణమె చాపము; ప్రాణర ♦ తుణవిచక్షు
 ణత మహావీర్యసంపద ♦ యతని కగును.
- గీ. ఏత దళలమంగళగుణ ♦ స్థితఁ డైన
 రామచంద్రమహావీరు ♦ భ్రాత పీఠ
 తత్పదాంబుజసేవన ♦ తత్పరుడవు
 పుణ్యమూర్తివి యేమి సె ♦ ప్పూరు మహాత్మా.

లక్ష్యము—చెప్పనలసిన వన్నియుఁ జెప్పనే చెప్పితివి. ఇక నేమి చెప్పదు
ననెద వేల? అయిన మొక్కటి చెప్పనలసినదియే యున్నది.
నీ ధైర్యవ్రతమున న్యాయమున కొక్కముఖ్యతోప ముంటుచే నది
యుపపన్నముగ లేదు. దానధర్మవయోర్ధ్వక్షణాదులు రాజనీ
తికావశ్యకము లయ్యును వాసికంటెఁ బ్రధానమగునది శిక్ష.

సీ. జలధిఁ జేవలు తిమిం ♦ గిలమున కిడఁబొందుఁ

బైని జేగకుం బక్షి ♦ పాశి. జడియు

వనిసిహమానరు జా ♦ తునచయ మల్లాడు

వసుధాపణికి జనుల్ ♦ వడఁకుచుగ్రహ

ప్రబలబీవాబు దు ♦ నృపతీవకోటికి

హాసినేయు సనుభ ♦ యంబునైజ

మగుగుణం బగు బహు ♦ ప్రాణిపానమా

క్రాంతస్పృష్టి యరాజ ♦ కంబుగాక

నయగిరిని ద్రవ్వనది మొక్క ♦ భయమె నుమ్ము

భక్తి నైజగుణము గా దు ♦ వగుణమిది

భయముతోఁ గూడినను గాని ♦ పనికిరాదు

కాని భయ మొక్కటియె మొంత ♦ కై నఁ జాలు.

గీ. అట్టిభయము శిక్షను వృద్ధి ♦ నంది శిక్ష

చే ఫలముగాంచుఁ గాన్తన ♦ శిక్ష లేక

యున్న రాష్ట్రము లన్నియు ♦ మన్నుఁ గలియు

సృష్టియంతి యిట్టే తల ♦ క్రిందుపడును.

ఆ. వె. కలఁకుఁదనము లేని ♦ గుగుని శిష్యులు గాంచి

వెక్కిటించు చుంటు ♦ వింతి యగుచు?

కుక్క మంజులొన ♦ గురుపెట్టి నెదురింప

గొట్టెచ్చునచ్చు ♦ కొలది పోవె?

ఆ. వె. వాడిముంటి పోలు ♦ భయమునఁ గాకున్నఁ
దేనెపట్టులోని ♦ తేనె నంత
క్షుద్రకీటుకములె ♦ క్షుద్బాధ శాంతింపఁ
ద్రాగిపోవె తేనె ♦ టీగ ద్రోసి.

ఆ. వె దంతనఖరశూన్య ♦ తాహేయసింహంబు
కరణి, వాయిలేని ♦ ఖడ్గమట్లు
లనుపయోగతాతి ♦ హాస్యాస్పదము దండ
రహిత మైనయట్టి ♦ రాజసీతి.

అంజ—శిక్షావిధి యార్తరక్షణకార్యమున నిమిషి యుంటచే దానిని
బ్రత్యేకముగఁ జెప్పలేదు.

గీ. చలినశించినఁ గాని యు ♦ స్తత్వ మెట్లు?
పాప మెడలినఁ గాని యే ♦ పగిది పుణ్య
వృద్ధి యగుఁ? గస్తపాశి న ♦ శింషకున్న
సౌఖ్యసంపత్తి యేదారి ♦ సంభవించు.

గీ. మూఢతానప్తిచేఁ గదా ♦ బుద్ధిప్రబలు
ధరణిలో ద్వంద్వములు తుల్య ♦ భరము గలవి
యొకటి లఘుత మొందినఁగాని ♦ యొకటి బరువు
చేఁ బ్రకాశ మొందదు త్రాసు ♦ చిప్పలట్లు.

గీ. ధూర్తదండంబు గాకున్న ♦ నార్తరక్ష
జరుగ దని నేను మనవిని ♦ జలుపుకొనెద
వాలి నిరయనిర్దూతజీ ♦ వాలిగాక
యున్న నుగ్రీవరక్షణ ♦ మున్నె యిట్లు?

అక్క—అహాహా! ఇట్లుండునా యని సంతోషించు చుంటివా? ఆహా!
అతనికిఁ జేసినమహిమకార మెంతగాఱోలించు చున్నది. తన

కొనర్పఁబడినమహాకార్యమునకుఁ దా నెంతస్మృతిగలిగి ప్రకాశించుచున్నాఁడు.

గీ. కడుపు నిండఁగ వైచిన ♦ గడ్డి నంత
మెక్కి పాల్వకై దరిఁజేరు ♦ మేపని గృ
పారహితముగఁ బూడిచిన ♦ పశువుభంగి
మెఱయుచుండె మీరాజు న ♦ మీరతనయ!

రాజు — రామానుజా! గురువిధేయుఁ డగుచుగ్రీవుఁడు మీ కపకార మొనర్చువాఁడా?

లక్ష్మ — అపకారము సేయక పోవుటయే మహాపకారమా? మమ్మింకఁ జూపలేదని మహానాద మొందుచుంటినా? ఈయడనినుండి తనిమి వేయక యింకనిక్కడనుండనిచ్చినాదుల కుప్పుగునుంటినా? సీతా స్వేషణమును గూర్చి తాను జేయుచున్న యుపేక్షకంటె మా కధికమైనయపకార మేమిచేయగలఁడు? అదిచేయుచున్నాఁడు చాలదా?

గీ. ఎట్టులుంటిమో? యెచట వసించినామో!
యేమి తినుచుంటిమో? కాల ♦ మెట్లు గడపు
చుంటిమో? యుంటిమో? లేమో ♦ కంటఁజూడ
లేదు సరికదా విననైన ♦ లేదుకాచె?

గీ. భటునివలె నిట మోగసాలఁ ♦ బడి యహూయ
టాచు నఱచినన్ దిక్కులే ♦ దయ్యె; నేమి
చెప్పవలయును? మమ్మిత ♦ సిగ్గుపఱచి
బ్రదుకఁగలఁ డని తలఁచెనే ♦ వాయుపుత్ర!

రాజు — రఘువీరసోదరా! తలఁచుట కాలనికి మన సెక్కఁగిడి? కుమితము.

లక్ష్మ—అద్యయసిద్ధి నొందెనా? ఏమి?

అంజ—భార్యద్యయసిద్ధి నట్లున్నాఁడు. ఆతఁడు మీయాజ్ఞలను నిర్వర్తింపలేదని యాగ్రహింపకుము. అది మీయెడల నిర్లక్ష్యత్వముచే గాదు. ఆతనిమన మన్యథా సక్తమై యుండుటవలన నట్లున్నాఁడు. ఎటులైన తమింపఁదగును.

గీ. బభిరుఁ డగువాఁడు మనమాట ♦ పరిగఁజింప

కున్నఁ బ్రబలగర్వాత్మఁడు ♦ చెన్నఁ దగునె?

అశ్రీమోన్యఁడు మము భక్తి ♦ నాదరింప

కున్న చాప్యభూయిష్ఠుఁడు ♦ చెన్న నగునె?

గీ. అశ్లే నూతననానితావి ♦ హారలోల

తా త్తదిత్తుఁడై మల్లిఖి ♦ యలసియున్న

యతఁడు మిముఁ దలంపకయున్న ♦ నది యటంచు

దలఁప నగునె? తమింపఁగ ♦ వలయుఁ గాని.

లక్ష్మ—ఆ! కన్నులు కనఁబడఁచె? చెవులు వినఁబడఁచె?

నీ. కఱకురాలను ముండ్ల ♦ కంచెల దొరలెడు

వానికి మృదుతల్ప ♦ నాన మయ్యె

భ్రష్టుఁడై దెబ్బలఁ ♦ బడి యేడ్చు వానికిఁ

గపిరాజనైభవ ♦ గరిమ యయ్యెఁ

బ్రక్కదాఁపునకైన ♦ దిక్కులేనతనికి

రాణులిద్దఱవరీ ♦ రంభ మయ్యెఁ

గాలిముల్లును దీయు ♦ గతిలేనతనికి వెం

డ్రుక కొక్కవినియసే ♦ వకుఁడు నయ్యె

నింకఁ జెవుల లిద్దెలు దూర ♦ వే? కనులను

బారలు గ్రమ్మవే? యింకఁ గొప్ప ♦ పూలవాడు

జలుగుటవికలవారు త ధి చ్చిత్తమును హ

రింపజేసే? మఱి కానున్న ధింక నేమొ?

ఇతఁ డతిసతీహీనుఁ డైనమహాపాపాత్ముఁడు. ఈతని వధింపవల
సినదే. అందుకొఱకే వాలికూడ వధింపఁబడెను గదా?

అంజ—వాలి భ్రాతృభార్యాహారణమహాపాపయుక్తుఁడు గావున సతనికి
శిక్షవిధింపఁబడినది కాని స్వభార్యసక్తుడై యుత్సాహమున
నున్నవానికి శిక్ష దగునా?

లక్ష్మ—స్వభార్యలంఛన సతిచారము దోషము.

అంజ—అయిన సగును గాని యందులకు రాజదండనము విరుద్ధము
కాదా? ఐనను,

గీ. వ్యాధి నశియింపఁ బశ్యంబు ధి నారగించు

జీవునకుఁ గొంతకాలంబు ధి పోవుదనుక

నాడలి ద్విగుణమై భుక్తి ధి యధిక మగును

దిండిపై దృష్టి యెప్పుడు ధి నుండుఁ గాదె?

గీ. జరుగుబడి లేక కొన్నివ ధి త్సరములు చదు

వు వదలి తిరిగి పుస్తకం ధి బులు గ్రహించు

క్రాంతిశిష్యుఁ డిరుగుచెరు ధి గుల వసించు

జనులచెవులు దిబ్బడులుగాఁ ధి జదువఁ డొక్కొ!

గీ. అల్లె సతిదూరుడై చాల ధి నార్తి బడిన

యాతఁ డిప్పుడు నూత్నాంగ ధి నానవరతి

భోగపరతచే నుంట త ధి ప్పగ గణింపఁ

దగదు కొన్ని నాల్గిటు లుంట ధి తప్పజేము?

గీ. అతను శాస్త్ర మనభ్యస్త ధి మగును నాకు

విస్మృతము నీకు నేనువ ధి ద్విషయమందు

నిట్లు నీదేశమండనై ♦ యింతకంటె

నేమి బోధింపఁ గలనయ్య ♦ రామభక్త

లక్ష్మ—నా కింక నేమియుఁ జెప్పనక్కఱ లేదు. నాకుఁ గోపము వ్రో
యి నవ్వు వచ్చుచున్నది. నన్ను లోనికిఁ దీసికొనిపోమ్ము.

అంజ—గోపము పోవ నీకే యానంద మగునపుడు నా కెంతయూనంద
ముగ నుండునో? అందఱకంటె సుగ్రీవున కెంతమహానందముం
డునో? యోచించుకొనుము. ఏజీవులవైచ సంతోషపెట్టెట కష్ట
ముగాని కష్టపెట్టెట సులభము గాన నాతని క్షమింపవల
యును.

లక్ష్మ—ముందు పీసికొని వెళ్లవయ్యా!

అంజ—ఆప్రక్కనే సుగ్రీవాంతఃపురము. అచ్చటికి సమయ మరసి
పోవుదము రమ్ము.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమించుచుండఁగ సుగ్రీవుఁడు తార ప్రవేశించుచున్నారు.)

తార—నాథా! వలదువలదు. చెప్పినమాట వినుము.

సుగ్రీ—ఇక నెక్కమాటుకంటె నెక్కువ త్రాగను. నీచేతిలోనిమధు
పాత్ర నీమ్ము.

తార—ఇదివఱ కెన్నిమాటులో త్రాగితివి. చాలు. అతిపాన మపా
యకరము.

సుగ్రీ—వీపాన యధికముగ నున్నది. ఈమాటు కడుపునిండ మధుపా
న మొనర్చి యింక నెన్నడును దాని స్మృతింపవైన స్మృతింపను
నిశ్చయముగ నమ్ముము. •

తార—ఈసారి మధుపాన మొనర్చి యింక మానివేసెదవు కద!

సుగ్రీ—అ!

తార—అట్టిమనోదార్థము నీకున్నది కద!

సుగ్రీ—అ! సందేహము కూడనా?

తార—అట్టిసైన్యమున్నది కాన నీనిముసమునుండియే మానివేయుము.

సుగ్రీ—ఈనిముసమునుండియూ? చీ! ఒకగడియతరువాత—

తార—ఇప్పుటినుండి మానివేయఁ జిత్తద్రుక్తిను లేనివాని కొక్కగడియ
విదశమాత్ర మట్టిస్థిరత్వ మొనఁగుచు వచ్చును?

సుగ్రీ—ఎటనుండి వచ్చునో చూతువు. నాచమత్కారము! నాశబ్దదల!

తార—అది యిప్పుడే చూపింపుము.

సుగ్రీ—హేహే! చూపింతునో మానుదునో? మధుపాన మొకలెక్క
యూ? మాంసభక్షణము, మానినీసభోగముకూడమానగలను.

తార—ఇప్పుడుమాత్ర మేల మానలేవు?

సుగ్రీ—నాకు మితిలేనిదగ యగుచున్నది. బూడిద మ్రొగుచున్నట్లు
న్నది. ఒక్కసారి తనివితీయఁ ద్రాగినిమ్మ. ఏదీ పాత్రము?

తార—నీకుఁ దెలియదు.

ఆ. వె. బలుకుకొనినకొలఁది ♦ పామ భూమం బగుఁ
గప్పుకొనినకొలఁది ♦ ఘన మగుఁ జలి
కాసు గల్లుకొలఁది ♦ నాస మోసర మగు
ద్రాగుకొలఁది దప్పి ♦ ప్రబల మగును.

ఆ. వె. వ్యసనమునకు శాంతి ♦ నాచరించుకొలఁది
వ్యసన మింక వృద్ధి ♦ యగుదు నుడు
సంటుకొనిన స్నేహ ♦ మార్పంగ గనమును
జల్లుకొలఁదిమంట ♦ లల్లుకొనవె.

సుగ్రీ—నీవు మిగుల జ్ఞానిని వని నేనెఱుంగుదును. లోక మెఱుంగును.

కాని సీజ్ఞానబోధన మిప్పు డనర్హమై యున్నది.

గీ. పాతశాలలందు శృశాన ♦ వాటియుదు.

దేవశములందు జ్ఞానోప ♦ దేశసరణి

జరుగఁదగును గర్భాధాన ♦ శాలలంగు
నేల? కుచనీమశ్రీమూర్తి ♦ మాల యేల?

ఆ. వె. జ్ఞాన మెంతమంచి ♦ దైన సకాలంబు
నందు దూష్య మగుట ♦ సందియంబె?
సంతసమునఁ బెండ్లి ♦ జరుగంగ హరహరా
యనెడుపలు కవాచ్య ♦ మగును గాదె?

ఆ. వె. గుల్లలోన వేద ♦ ఘోషంబు దగుగాని
సురతశాస్త్రచర్చ ♦ జరుగఁ దగునె?
మృతగృహంబులోన ♦ నేమపు లోదాక్ష్మ
లర్హమగును బోగ ♦ మాట లగునె?

గీ. అర్హతయె మంచిగాన ర ♦ త్యాలయముల
ముద్దులును శౌఁగిలింతలు ♦ ముఁదియుటలును
త్రాగుటలు జోగుటలు పైట ♦ లాగుటలు న
వశ్యకర్తవ్యములు పాన ♦ పాత్ర నిమ్మ.

తార—పాత్ర నిచ్చుటమాట యసత్యము.

సుగ్రీ—అటులైన నిష్టమే. (మీఁదికిఁ బోయి ముద్దు పెట్టకొనఁబో
వును.)

తార—ఆ! ఆ! (చేయి యడ్డుపెట్టెను.)

సుగ్రీ—పాత్రనీయకుండఁ జేయఁదగినపాన మధరమధుపానమే కదా?

గీ. తప్పుతేనియొగిలి ముద్దు; ♦ తనువుబాధ
లేనిపీడ సమాశ్లేష ♦ మాను; మత్తు
లేనిపాన మధర ♦ మధుపానమగును;
సతతదయఁ బుట్టుపోరాట ♦ మతెనురణము.

అధరపానమైన నిమ్మ. లేనియెడల రుతుయొద్దకుఁ బోయెదను.

తార—వలదు. ఆఘయొద్దకుఁ బోయియైనఁ బ్రధాగుటయేకద!

సుగ్రీ—అదియొకటియే కాదు.

తార—ఇంతజాలు!

గీ. మొదలెకపులము; చంచల ♦ బుద్ధివార;

మందుపైఁ ద్రాగు డుండగ ♦ ననవలయునె?

అది యమితమైన బ్రదుకేల? ♦ యకటవినుము

వ్యసనసంసక్తి తగదయ్య ♦ వాన శేంద్ర!

గీ. మిన్నకుండక కొనితెచ్చు ♦ కొన్న సన్ని

పాత; మాంతరపైత్యప్ర ♦ బలత లేక

పుట్టునున్నాద;మాత్మోగ ♦ ములదహించు

గరిళి పానము; మధుసేవ ♦ గాదె? నాఫ!

ఆ. వె. అంటుకొన్న జలగ ♦ యస్రంబు పీల్చిన

పిదప విడుచు వ్యసన ♦ విసర మశ్టై

రక్తమాంసములను ♦ బ్రథితబుద్ధ్యాత్మలఁ

బీల్చి పిప్పిఁ జేసి ♦ విడువకుండు.

ఆ. వె. వ్యసన మింత దేహ ♦ మశ్టై తాళంగనె

బుద్ధి లోననుండి ♦ పోవునెగిసి

మందుకాయ వల్లి ♦ మంట నంటినపెంట

లోనిమందు మాయ ♦ మైనయల్లు.

సుగ్రీ—వెట్టిదానా?

గీ. అశ్టై తినఁగూడ దనుచుమం ♦ దాగ్నిరోగి

యనును; దరుణులు తోల్చిత్తు ♦ లని నపున

కుండు సెలవిచ్చు; బైత్యాధి ♦ కుండు గుఱుకఁ

బట్టి నిద్రించువానిని ♦ బందియనును.

గీ. త్రాగఁ దప్పని యత్యుష్ణ ♦ రోగి ప్రేలు

సఖలరోగసమాక్రాంతుఁ ♦ డగుటచేత

జ్ఞాని యివియన్ని తగదను; ♦ సౌఖ్యమునకుఁ
దగిగయుండిన సౌఖ్యసా ♦ ధనములేల?

సేను నీజ్ఞానోపదేశము విని సుఖము పరిత్యజింపను.

తార—ఇందున సేమంతజ్ఞానబోధన మున్నది? సుఖముచు వదలు
మని సేనునుజెప్పెను.

గీ. అపరిమితము, నధావంబు ♦ ననెనురౌఘ

కన్యదశ లెప్పు సుఖమువ్ర ♦ క్కలనె యుండు

నశుమను సుఖాన్తి యూగక ♦ నశువలయుం

ద్రాటిబద్ధపై నేటిని ♦ దాటునట్లు.

సుగ్రీవా! బలాన్యూ డగువారి యతిచార దోషముననేకదా
రూపుమాసెను? ఆతనియంతమును జూచియైన నీవు జాగరూ
కుడవై యుండవలదా?

సుగ్రీ—(అట్టై తెల్లపోయి తేటిపాఱఁజూచి) ఆ! ఆ!

తార—ఆ! యనెనవేల? ఎటుగఁనివాఁడునలె నట్లు చూచెదవేల?
అతఁ డతివ్యసనాసక్తుడని దోషమెంచియేకదా నీవు రామునిచే
నతనిఁ జూపించితివి! అట్టిసీవు మితిమీరినవేల? అందులో వారి
ప్రాణహరణకూరుం డైన యాతఁడూర్తిబైట నింకనుండఁగనే—

సుగ్రీ—ఆహాహా! ఎంతద్రమాదము!

తార—(తనలో) భయముచే నీతఁ డిట్టై వ్యసనబాధవలన నిర్ముక్తుఁ డ
య్యెను. ఆహా! భయముయొక్క మహిమము.

గీ. భీతిచేత నున్నత్తుని ♦ బూతులకగు

భయముచేతఁ గామోదక ♦ భరము మాయు

భయముచే బాహుకృత్యముల్ ♦ భంగ మగును

భయముచే బ్రహ్మరాక్షసుఁ ♦ డయినలొంగు.

- గీ. సకలనేదాంతసచ్చాత్రు ధ సారబోధ
సంబుకంటెను దుష్టుగు ధ ణంబు మార్చి
ప్రభతబుద్ధి నెసంగఁగ ధ భయమె మిగులఁ
బ్రబలతర మగుఁగాదె యీ ధ వసుధలోన?
- గీ. కాను వెచ్చింప భయము, రో ధ గముల భీతి,
యరివిటులు గొంతుఁ గోయుదు ధ ర నెఱుఁభయము,
తనుఁ గని సజ్జయుఁ బైయాడు ధ న నెఱుఁభయము
చేత నెందఱో యొకభార్య ధ జేరియుగ్రు.
- గీ. జనుల విశ్వాసము నశించు ధ న నెఱుఁభీతి
యందువలన లాభము పోయి ధ న నెఱుఁభీతి
యనినాధదంశన మగు ధ న నెఱుఁభయము
చేత నెందఱో సత్యవా ధ శ్వాసోగ్గరి.
- గీ. అవనిపతులనుహంజేవ ధ తాలయములు,
సత్కిశాశాలలును, ధర్మ ధ సత్రములును,
మొదలుగాఁగలఘనకార్య ధ ములును జాల
వట్టనకు భీతిచే జేయఁ ధ బడెనుగాదె.
- గీ. భయము నింద్యం బనెఱుమాట ధ పాడి గాదు
భయమె లోకలాభకరము ధ భక్తికంటె
భయముచేతఁ గ్రమంబుగా ధ భక్తియొదవుఁ
గర్వమున జ్ఞాన మొదవెడు ధ కరఁజెందుదకు.

సుగ్రీ—తారా! ఊరికుంటివే! నామన సాందోళన మొందుచున్నది.
రామకార్యమునందుఁ బ్రమత్తుడ నైతిని. వాలిని వధించిన ట్లా
తఁడు చపలేంద్రియుడనై, గురుజనద్రోహి సగు నన్ను వధించు
నని తలఁచెదవా?

తార—అగుపర్యంతము మహావీరులకృత్యము లెట్లు తెలియఁగలము?

సుగ్రీ—అయినపిమ్మట నిఁకఁ దెలియవలసిన దేమున్నది? కాని నే నిప్పుడేమి చేయుదును?

తార—రుమ యొద్దకుఁబోయి కల్లుదాగి కోఁగిలింఁచుకొని గంతులు వేయుము.

సుగ్రీ—అధిక్షేపింతు వేల? నీవు బుద్ధిమంతురాలవు. న న్నాదయాఘోషుడు వధించునా?

తార—

గీ. ఎట్టిమృదులహృదయమేని ♦ పట్టు రాఁగఁ
బరమకఠినతఁ జెందు గే ♦ సగము లెడల
కుండఁ దేనఁ ద్రావెనునలి ♦ గుండ్రకై నఁ
జెదరరాని కఱ్ఱలఁ దూట్లు ♦ జేయుఁ గాదె?

సుగ్రీ—పట్టు వచ్చిరప్పుడుకదా కాశిన్యము. నాపై నామహానుభావుని కట్టిపట్టె?

తార—నాలిహారణ మొరచ్చి యాతనిపంత మాతఁడు చెల్లించుకొనెను. నీపంతమును చెల్లించుకొనఁ గలిగితివా? భవదుపేక్షాతిరస్కృత మైనయాతనిహృదయమునకుఁ బట్టకలిగినఁ గలుగవచ్చును.

సుగ్రీ—నన్ను నీవు బెడరించుచున్నావు. శ్రీరామభద్రుఁ డేమి నన్ను వధించు ననుటయేమి?

తార—రాముఁడు కాకుండిన రామానుజుడైన జాలఁడా?

(నేపథ్యమున) రామానుజా! దయయుంచి యొక్కక్షణ మిట నీవు విశ్రమింపుము. అదియే మారాజగారు శయనించుగది. నేనుబోయి యాతనితోఁజెప్పెదను.

సుగ్రీ—అదేమి? అదేమి? ఆంజనేయుఁ డిప్పుడు లక్ష్మణునితోఁగూడ వచ్చుచున్నాఁడు.

తార — అట్లుకాదని నాకుఁ దోచుచున్నది. లక్ష్మణుఁడేయాంజనేయుని తోవచ్చుచున్నాడని నే ననుకొందును.

సుగ్రీ — ఎట్లును నేమి?

తార — భేద మున్నది. ప్రథానముగ రాదలఁచినవాడు లక్ష్మణుడు. అతనికి దాఁచూపుటకుమాత్రమే మీమాంత్రి వచ్చుచున్నాడని నాయభిప్రాయము.

(సేవ్యమున) రాజేంద్రా! రాజేంద్రా!

సుగ్రీ — మాచుతి? ఇప్పుడేల వచ్చితివి? ఇంత తొందర కేమికారణము? రా!

(అంజనేయుడు ప్రవేశించును.)

అంజ — మస్కారము.

సుగ్రీ — అందోళనసమయముం దీయాచారములేల? శీఘ్రముగఁజెప్పుము.

అంజ — లక్ష్మణుడు మీమ్ము —

సుగ్రీ — సందేహమేల? చంపుటకే వచ్చియున్నాడా?

అంజ — అటులే తీవ్రకోపుఁడై చెప్పుచున్నాడు.

సుగ్రీ — ఇప్పుడు నాపై సంతరుషకుఁ గారణ మేమని చెప్పెను.

అంజ — ఒకఁడు చెప్పినేల?

సుగ్రీ — ఔను. మహాప్రమాదము సంభవించినది. ఇప్పుడేమి సేయవలయును?

అంజ — సామిత్రిని లోనికి రానియవలయును.

సుగ్రీ — చంపుటకా? నీవేమైన నాతని శాంతిపఱిచితివా?

అంజ — కొంతవఱకుమాత్రమే.

సుగ్రీ — నా కొక్కయాలోచనము తోచుచున్నది. అడువారి సంభాషణమున మార్దవమును, బరహృదయస్వాధీనకరణ దక్షతయు, నున్నది. తారజ్ఞానసంపన్ను రాలు. సరసవాణీమనోహరయగునది

గావున నామె యాతనికోపోపశమనమును జేసి నాయెడలఁ బ్రసన్నుఁడుగాఁ జేయసమర్థురాలు. ఇందులకుఁ దార యేమనునో?

తార—మహాబలశాలియై యన్నయైనవాలిని నీవు రామునితోఁ గుట్ర చేసి బుద్ధిపూర్వకముగ నాకుఁ జేసినమహాపాపకారమునకు నేను నీ కెట్టియుపకారమును జేయవలసియున్నది? కృతఘ్నుఁ డగునిన్నుఁ జంపచ్చినలక్ష్మణుని వలదని నీపక్షమునఁ బ్రాశ్నాపనా? సరే. అటులే కావించును. మగవాని కున్న రోషాసూయాగ్రహములు సతులకే యుండునెడల బ్రదుకులుండునా? లక్ష్మణునిఁగఁ బిలిపిపుము.

సుగ్రీ—తారా! వెనుకటిమాట లేలతడవెదపు? క్షమింపుము. మారుతీ! లక్ష్మణుని దీసికొని రమ్ము. నే నాస్తంభముచాటున నుండెదను. మారుతీ! కోపము తుపానువంటిది. ఒకటిరెండువిసకులతోఁ జప్ప బడును. నీపైఁ గొంత వినరినాడుకదా? కొంతవినరుత్తామై బడినయెడలఁ దరువాత నాపైకివచ్చిన వినరును గాచి కొంగును. మహాకోపశాలికిఁ గోపభాజన మగువస్తువు మొదట నే కానఁబడినయెడలఁ దద్వస్తువునకు విశేషనష్టమున్నది. అందుచే నిట్లు చేయఁదలచితిని. నీకు సమ్మత మగునెడల సౌమిత్రిని బిలుపుము.

అంజ—చిత్తము. (పోయి సౌమిత్రితో వచ్చును. సుగ్రీవుఁడు కొంత కసంబడకుండ దాఁగి యుండును.)

తార—రాఘవానుజా! సమస్కారము.

లక్ష్మణ—దీర్ఘాయుష్య మగుఁగాక! మారుతీ! సుగ్రీవుఁడేడి?

అంజ—ఇచ్చటనే యున్నాఁడు. కాని మిమ్ము జూచుటకు లజ్జపడుచున్నాఁడు.

తార—రామానుజా! ఈసంస్థానమున వాలివధ వైనప్పటి నుండియు బురుషు లవవరత మంతిపురమున నివసించియుంటుచే స్త్రీలకు భూషణము లగులజ్జాసాధ్యసాదులు పురుషులఁ జేసవి. పురుషులధైర్యసాహసములు కుండమాన్సుగ మమ్ముఁ జేరినవి. కావున నేను నీతో మాటలాడుచుంటిని. ఆతని పదులకు నన్నిందులకు క్షమియిపుము.

లక్ష్మ—ఆతనిని క్షమింపుట జరుగఁను.

తార—అలాగా? సంతోషమే. శిక్ష యుక్తియైనయెడల జరుగనే వచ్చును.

సుగ్రీ—(తనలో) అయ్యో! నావధ కీమె సాహాయ్యముకూడఁ జేయుచున్నట్లున్నదే? వాలినిజూపించితి ననుకోవ మంగదానికి రాజ్యము రా లేదనుకోవ మీమె కెంతయైన నున్నదికాబోలు!

లక్ష్మ—శిక్ష యుక్తముకావుననే శిక్షింప వచ్చినది.

తార—ఏశిక్షవిధించుటకు వచ్చితిరి?

లక్ష్మ—వధించుటకే వచ్చితిని.

తార—సెబాస్! సామిత్రి! నీయన్నకంటె నీవనేకగుణముల బుద్ధిమంతుడవు. ధైర్యవంతుడవు. గుణవంతుడవు. చెప్పకుండఁ జెల్లుచాటునఁ గూర్చూచి చిటుగుమని ధ్వనియైరంగలుగకుండ మహాచోరుఁడై రాముఁడు వాలిని వధించెను. ఇత నీపూ యింటికి వచ్చి యెదుటబడదలంచి చెప్పి చేయుచుంటివి. సెబాస్! నీపౌరుషము! అడుగో! అక్కడ నున్నాఁడు. పోయిచంపుము. కాని యొక్కమనవి—చంపును నని ధారాళముగఁ జెప్పితివి కాన నడుగుచుంటిని. వధశిక్షకుఁ గారణ మేదియో దయచేసి చెప్పవలయును. చెప్పకుండినయెడలఁగూడ సంతోషమే.

లక్ష్మ—ఏమున్నది? మమ్ము సుగ్రీవుఁడు తిరిగిరించినాఁడు.

తార—కాంతలకుచకుంభములననుమను గల్లుకుండలనడుమను గాలతే
 పముఁ జేయుచుమూలలఁ గూర్చుండు సుగ్రీవుఁడు ప్రసవణావర్ష
 తమున నున్నమిమ్మెల్లు తిరస్కరించెనయ్యా! తెలియనివితనలే
 నుంటచే నడుగుచున్నాను. చెప్పకపోయిన విచారము లేదు.
 మీరేమి? మహాబాలులు! మహాధనుశ్శాస్త్రప్రపీఠులు! శూరా
 గ్రేసరులు! మేమోత? మాప్రాణము లెంత? మీయట్టిమహా
 రాజులపొత్తుమాకు సర్వమోక్షకారణమునకై వచ్చియున్నది
 కాని—

లక్ష్మ—నిర్దోషునెన్నఁడు శిక్షింపము. దోషియైనవానిని బోధ్యజంపము.
 సుగ్రీవుఁ డతివ్యవసానకుండై తనసమయమును మఱచినాఁడు.

తార—సమయ మేదయ్యా? సీతా స్వేషణమేనా?

లక్ష్మ—కాదా?

తార—కపియై, కల్లుద్రావి, కాంతాస క్షినుంకి, గాత్రమేమఱచి కాలము
 ద్రోచుసుగ్రీవుఁడు తనసమయమును మఱచిన మఱచుఁగాక!
 ఇదియేమి? మహాత్మా! మహాబుద్ధిసుతులరై మహాసీయప్రజ్ఞా
 నిధులరై మదవిదూనులై మానినిపరాబ్దుఖులై మహాసత్యనిధు
 లగు మీరతనితో సన్ని సాక్షీకమాగఁ జేసినసఖ్యమేలమఱచితో?

లక్ష్మ—సమయమును మఱచి, సఖ్యభావము వదలుకొనినసుగ్రీవుఁడో
 మాకింక సఖ్య మెట్లు? సఖ్యచుస్వోవ్యముండదగినది కాదా?

తార—సఖ్యమును వదలుకొనుట యాతనిదోషమే. అందులో సామా
 న్యసఖ్యమా? వైశ్వానరమూర్తిసన్నిధిని జేయఁబడినది. ఆతఁడు
 వదలుకొనినాఁడని మీరువదలుకొంటిరి కాబోలు!

లక్ష్మ—ఔను.

తార—ఒకఁడు వదలుకొనిన మిగిలినవాఁడు వదలుకొనఁదగుననెను నే
 రా తమమైననున్నదాయేమి?

లక్ష్మ—లేకు. సఖ్యస్వభావ మదియే.

తార—అదిసామాన్యసఖ్యమునకులెండి! ఇదియట్టిదికాదు. ఇది భర్తృ భార్యాసంబంధమునంటి దైనది. భార్యభర్త నుపేక్షింప భర్త దానిని బోషింపవలదా? చంద్రునెవరి మహాపాపము గాదా? అట్టియనుబంధమున నెక్కడు వదలిన దోష మైనప్పుడు మిగిలిన వారి కేకారణముచేత వదలినను దోషముకాకుండునా? సరే. ను గ్రీవుఁ డొనర్చినదోషమునకాతని జంపఁదలఁచినాడు. సంశోషమే. కాని మీరొనర్చినదోషమునకు మీరెవనిచేజంపఁబడ నిశ్చయిం చుకొనినారయ్యా! ప్రత్యుత్తర మీయకపోయిన బాధలేదు. కారణము గనఁబడకుండు జంపఁదలఁచినవానికిబ్రత్యుత్తరమునకు మాత్రము కారణ మేమికానఁబడును? సఖ్యమనుచది యెప్పు డుజరిగిననెందులకు జరిగినను మొన్న గానిన్నిటివార్త. ఈసఖ్య మనునదిమనము క్రొత్తగాఁ దెచ్చుకొనినది. రక్తసంబంధమునే నిర్దాక్షిణ్యముగ నిరాకరింపసాహసించితే!

లక్ష్మ—మాకు సతనికి రక్తసంబంధమెట్లు?

తార—సంబంధము లేనినేను జెప్పవలసినదినములు సిద్ధించినవి. ఆయిన నేమి? మీరు సూర్యనంశపురాజులు. అతఁడు సూర్యపుత్రుఁడు. అందుచే నాతఁడుమీకు వృద్ధప్రవితామహాతుల్యుఁడు. తాతయు నవ్వయుఁ బంచపాళిలో గునగునలాడుకొనుచుఁ దన్నుఁ జూచి సిగ్గుపడి దాఁగుడుమూతలాడలేదని తాతతలఁ బగులఁగొట్టఁ దలఁపడుమనుమఁ డెంత మహనీయుఁడో యాలోచించుకొ నుము.

లక్ష్మ—అబ్బ! అంజనాసుతా! నుగ్రీవునియొద్దకుఁ దీసికొని పచ్చెదనని చెప్పి యిట్లు చేసితి వేల? నాకీమెతో నీబాధయేల?

తార—అఁడువానిన్యాయుగుమాటను నహింపలేవుగదా? అన్యాయ మగునీ బాణపువేటు సుగ్రీవుఁ డెట్లునహింపఁగలఁడో యెఱుఁ గవలదా? అందఱునహన మొకటికాదా? అందులో నంతఃపుర మున నంగనాలోలుండుగువానిని—

అంజ—అమ్మా! దయయుంచి క్షమింపుము.

తార—అతఁడెఱి సుగ్రీవుని తోడనే మాటలాడవచ్చును, కాని నే నె క్కమాట చెప్పెదను. సుగ్రీవుఁడు కపిసేనతో రావణవధకార్య ముఁ జేయఁగలఁడని వాలినాతో వెనుకఁ జెప్పెను. సుగ్రీవుని కిప్పుడు హానిజేసిన స్వకార్యనష్టమగును. రాజకార్యములు కోఁస ట్లెల్ల నిముసములమీఁద నగునా? కొంతకాలము క్రిందటనే వా నరవీరులందఱకు సందేశమును సుగ్రీవుఁడంపెను. వర్షాధిక్యము చే వారింక రాలేదు. ఇంత తొందరపడుదురా? ఎంతశాంతి నహించి కార్య నిర్వహణము చేసికొన వలయును? ఆలస్య మగునప్పుడెల్లప్రాణములు తీయుచుండినయెడలఁ గపిజాతినంత యును మారణము సేయవలయునే? దేశకాలజ్ఞానములు నరు లై ప్రతిభావంతులైన వారలకే సందేహింపవలసినప్పుడు కవుల కింకఁ జెప్పవలె? సౌమిత్రి! నేను పోయెదను. సుగ్రీవసాహాయ్య మున సీతాన్వేషణ మగును. రావణ నిర్మూల మగును. తొంద ర పడకుము. నేనింకఁ బోయెదను. సమస్కారము, (పోవుచు జ నాంతికముగ) సుగ్రీవా! నీకింక భయములేదు. ఇన్ని మాటలాడు వాఁ డెట్లు చంపఁగలఁడు? నీవాతనికి విధేయుడవై రక్షింపుమని ప్రార్థింపుము. మనప్రాణము లతనియరచేతిలోనున్నవి. జాగ్రత్త! నీవుపొమ్ము. నీవు లక్ష్మణుని గలసికొనుము. (నిష్క్రమించును.)

సుగ్రీ—(లక్ష్మణునియొద్దకు వచ్చి) అయ్యా! రఘువీరానుజా! నమ స్కారము.

లక్ష్మ—ఇప్పుడు రఘునీరునినామము స్మరించుచుంటివా? ఇప్పుడు తదనుజుఁ డగపడెనా? ఆ! ఎంతపరాకు! ఎంతరాజ్యమదోస్మృతత! ఎంతమహాగర్వభూయిష్ఠత! ఎంతసేచ సుఖలాపటత! ఎంతమహిమపకారోస్మృతీ!

ఆ. వె. ఉండ గృహము లేక ♦ పండ శయ్యయు లేక
పదమనుచు బ్రహ్మ ♦ నుదుట వ్రాయు
వ్రాలుఁ దుడిచి నిన్ను ♦ రాజుఁ జేసెనరాము
నకును దగినయల్ల ♦ నచ్చనావు.

గీ. అన్నరాజ్యంబు రామువు ♦ ణ్యంబువలనఁ
గరగతంబయ్యె గాంతలు ♦ గల్గి రెల్ల
ప్రియము లయ్యెను మనకేమి ♦ భీతి యనుచు
నిక్కుచుంటివ్రా? బాగ్రత్త! ♦ నిను నధింతు.

గీ భ్రష్టరాజ్యంబు హృతదారుఁ ♦ డిష్టదూరుఁ
జైసయపవిద్రుక్తుచేయు ♦ నద్దినేది
యనుచు మిడినెదవ్రా? వాలి ♦ నడచినట్టి
బాణమును జ్ఞప్తిదెచ్చకో ♦ బ్రదుకఁ నలచి.

గీ. దుష్టుడగువాలి పోయిన ♦ శ్రోవ యింక
సంకుచితము గాలేదు త ♦ త్పత్నీకమును
జెంది దేవరవారు వేం ♦ చేయవచ్చు
ద్వరగఁ గానిమ్ము శ్రీచూర్ణ ♦ పాలనంబు.

సుగ్రీ—మహాత్మా! ఇది న్యాయమా? మీరు నాటిసమైక్య యిది.
మీచేతితో మీగుడుంతురా?

లక్ష్మ—చేతితోఁ గాదు. బాణముతో—తులసిమొక్క యనుకొని
నాటితిమి. కుక్కపొగాకుమొక్క యయ్యెను. త్రుంచిన దప్పు
లేదు. బ్రహ్మఘ్నుఁడైనను, గోఘ్నుఁడైనను గురుతల్పగమము

దైనను, జచ్చినవిమ్మటఁ దన్నాసములు సక్కలుస్పృశించును
గాని కృతఘ్నునిమాంసము నట్లు స్పృశింపవు. సమస్తపాపము
లలోఁ గృతఘ్నుత మహాపాపము! అట్టిమహాపాపాత్ముడవు.
నిన్ను వధించిన దోషము లేదు.

అంజ—రామానుజా! తుమింపుము.

సుగ్రీ—రాఘవానుజా!

గీ వాలిబాధను దొలఁగింపఁ ♦ బరమదయను

మధ్యశంబున గజపుష్ప ♦ మాల వ్రేచి

కాచుఘనపుణ్యమూర్తి పీ ♦ కంఠసీమఁ

గఱకుటమ్ము సన్నెట్టులు ♦ కాల్తువిపుడు.

అంగనామధుపాసలోలతయే నాపాతకము. కృతఘ్నుత యెంత
మాత్రమును గాదు. తుమింపుము. ఇదివఱకే రామకార్యనిర్వహ
ణప్రయత్నమునకై కపివీరుల రావింపహిమవన్నగముమొదలు
కొని దక్షిణాగ్రమునఱకుండు సమస్తదేశములలోనికి సందేశ
ముల సంపిఱిసి.

(నేపథ్యమునఁ గవులమహాకోలాహలము, సింహనాదము.)

అంజనేయా! అది యేమియో కనుఁగొనుము.

(అంజనేయుఁడు నిష్క్రమించును.)

లక్ష్మ—ఆకోలాహల మెందులకో నేనెఱుఁగుదును.

సుగ్రీ—ఎందులకు?

లక్ష్మ—నిన్ను వధించుటకై నేను వచ్చితి నని గ్రహించి కవులు నన్ను
ముట్టడించి చంపుటకై మహాట్టహాసములు చేయుచున్నారు. నే
నెఱుఁగుదును. కానీ!

సుగ్రీ—(చెవులుమూసికొని) పాపమా శాతించును గాక!

లక్ష్మ—ఒక్కపాపమే కాదు. సర్వ మిష్టాడు శాతించును.

ఆ. వె. రాఘవేంద్రబాణ ధ రాజేంద్ర మొకవారి
వధముఁ జేసెఁగాని ధ భ్రాతృభక్తి
గలుగునాచునాశు ధ గము సర్వవాసర
వధము నిపును జేసి ధ వఱలునయ్య!

(ధనుస్సున బాణము సంధించును.) ఏమనుకొంటివి?

సుగ్రీ—అటులే కావింపవచ్చును. ఆంజనేయుని రానిమ్మ.

(నేపథ్యమున) అయ్యా! వచ్చుచున్నాను.

ఆంజ—(ప్రవేశించి) సర్వదేశములనుండి స్లవగనాథులు వచ్చినారు.

సీతాన్వేషణమహాకూటాపాలత గల్గి రామకార్యధురంధరులై,
మహాసాహసమున సింహనాదములు జేయుచున్నారు.

సుగ్రీ—రామానుజా! వింటివా?

లక్ష్మ—(తలవంచుకొని లజ్జను నటించును.)

సుగ్రీ—గోడచాటున జరుగు కార్యము మన చెవిఁబడిన నదేకారణమువలన
జరుగుచుండునో మనకుఁ దెలియనపు డొకనిహృదయమున భ
క్తియే యున్నదో వైరమున్నదో యుపకారస్మృతియే యున్న
దో విస్మృతియే యున్నదో తెలియనగునా? (కొంగిలించుకొని)
మహాత్మా! కలఁగింపుము. నాచపలేంద్రియతయే మీ రిక్క
డగువచ్చునంతటినుహాశ్రమమునకుఁ గారణ మైనది. మన్నిం
పవలయును. ఆంజనేయా! వినుము. నాల్గుదిక్కులందుగూడ
నన్వేషించుటయేకాక స్వర్గపాతాళములయందుగూడ వెదుకవల
యును. ఎచ్చటి కెవరిని పంపవలయునో బాగుగ నాలొచించి
పంపుము. ముఖ్యమగుదక్షిణదిక్కునకై మాత్రము నీవును
జాంబవంతుఁడును శరభాదులును పోవలయును.

ఆంజ—చిత్తము.

లక్ష్మ—రావణుడు దక్షిణదిక్కుగఁ బోయినాడని తెలిసినప్పుఁదితరది
శలయం దన్వేషణ మేల?

సుగ్రీ—పుష్పక మెక్కిపోయినవాడు దక్షిణదిక్కుగఁ బోయినట్లు న
టింది మఱియొకదిక్కునకై ప్రయాణము మార్చుకొనఁగూడ
దా? దొంగిలించిన వస్తువును దొంగతనగృహమందే యుంచు
ట సహజము కాదు.

లక్ష్మ—సామాన్యచోరుల కట్టినందేహము గాని మహాచోరాగణి
యైనరావణున కట్టినందేహ ముండదు. ఐననునీయిష్టానుసార
మాచరింపుము.

సుగ్రీ—ఇక నిక్కడ జరుగవలసిన దేమి?

లక్ష్మ—తొందరపడినందులకు నేను నిన్ను తుమించుమని కోరుట—

సుగ్రీ—అటు లెప్పు డానతీయవలదు. మన మిద్దఱ మిప్పుడే పోయి
రామభద్రు నాశ్రయింతము రమ్మ. ఆంజనేయా! నీవుకూడ
వచ్చి నీయధీన మగుకార్యమును శీఘ్రముగఁ జేయవలయును.

లక్ష్మ—రామచంద్రమాహాత్మ్యమున నితరులకార్యములే ఫలించునప్పు
డామహామహానికార్య మన్యథా యేల జరుగును?

సుగ్రీ—తథాస్తు!

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ

వనవాసరాఘవము.

—శ్లోకము—

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—ప్రప్రవణపర్వతసమీపము.

ప్రవేశము శరభుడు, అంశుమాలి.

శర—అంశుమాలీ! నాకుఁ దెలియక యడుగుచున్నాను. కేవలము గర్వభూయిష్ఠత కాకపోయిన మఱేది? చూడఁబడినది. చూడఁబడినది,, అనిగావుకేకల వైచినాడట! వానరు లెవ్వరు చేయని తేమహాకార్యము తానుజేసినని మిడిసిరాలిపోవు చున్నట్లున్నాడునుమా!

అంశు—ఆతఁడు గర్వశూన్యఁడుగావుననే యట్లు చెప్పినాడు.

శర—గర్వశూన్యత కేమి కాని కేవలము జ్ఞానశూన్యతచేత—

విద్యావిస్మృతిచేనట్లు చెప్పినాడు.

అంశు—అదెట్లు?

శర—చూడఁబడిన దేది? తనమొగమా? నామొగమా? అనాథరాష్ట్ర

పాలనమువలెగర్త లోపించినక్రియయా? శక్తిహీనుఁడవు

గర్మణిప్రయోగమును జేసెనుగదా? ఎవనిచేతనో చెప్పనక్కఱ

లేదా? సీత—నాచేత—చూడఁబడినది,, అనిచెప్పఁ గూడదా?

నవవ్యాకరణవేత్త యనుమాట వెన్న వెదురాకుపసయేనా?

అంశు—సీత యని యాతఁ డుచ్చరించునప్పటికి—తరువాత నేమాట

యనునో యనిరాముని మనము మహాందోళన మొందదా? బాధపడుచున్న దనునో, క్షేమముగ నున్న దనునో, తేక తే దనునో, యని యపరిమితపరితాపము రాముడు పొందు నని యట్లు చెప్పినాడు. చూడవెడలినవాడు తానే కనుక “నాచే త ,, ననుమాట యనావశ్యకము. అత్యంతావశ్యకముగఁ గావలసినయంశము చూచుట జరిగినదో లేదో యనునది. కావున “చూడఁబడినది,, అనిచెప్పినాడు.

శర—సీయత్త రముమొత్తుకొనిన ట్లున్నది. “చూడఁబడినది ,, యను మాటలోఁ “జూడ,, యనునప్పటికిఁ దరువాత లేదను సేమి యనుసందేహముచే రాముడుతల పగులఁగొట్టికొను నని యూహ మాతని కేల లేకపోయెను? ఇంతబాధ యేల? చూచితి నని చెప్ప లేకపోయినాడా?

అంశు—అట్లు చెప్పకపోవుటచేతనే యహంకారశూన్య డని చెప్పుచు న్నాను. రామచంద్రుని పూర్వపూర్వమున దైవకటాక్షమువలనఁ “జూడఁబడిన ,, డని యాతఁడు చెప్పెనుగాని సముద్రలంఘన మహాకార్యము చేసి భుజపరాక్రమమున లంకలోని యివరోధముల నశింపఁజేసి స్వప్రతిభాప్రభావముచే జూచితి ననిశేషగుణపంపన్ను డగునాతఁడు వచించునా?

శర—ఓహో! సీబ్రతుకు శేషత్వమునకు వచ్చినదా? ఇకరావలసినది శూన్యత్వమేనా? కాని లంకలోని కాంజనేయుఁ డెట్లు పోయెనో పోయినభిన్నుట నేమేమిచిత్రము లెప్పుడెప్పుడెచ్చట జరిగినవ్రా సీకుఁ దెలిసిన వాకుఁ జెప్పెదవా?

అంశు—నాకే కాదు అట్టివిశేషములు నుగ్రీవునికి శ్రీరామునకుఁ గూడఁ దెలియవు. రామనకు సీతాశిరోభూషణము సీతయొద్దనుం డి తీసికొనిన స్థితి యిచ్చెను. అతఁడు దానిగని పొందినవ్యసన

ముందు మితి లేదు. లాకాప్రవేశము మొదలు శ్రీరామదర్శన మువఱకు నడుమ నున్నగాథను గేసరీపుత్రుఁడొకనాటకముగ రచించినాఁడు. దాని నిప్పుడు ప్రదర్శించి శ్రీరామమూర్తికి నమస్కరించుములతో నిట్టిపవిత్రవృత్తాంతమును నివేదించ దలచినాఁడు.

శర — ఈతఁడు నాటకము వ్రాయుట కవకాశ మెప్పుడు కలిగెను? ఏదీ నన్ననేకదా నచ్చినాఁడు?

అంశు — లాకాఁ బలుచనిశిలాఢలకములపై నెప్పుడుజరిగినగాథ నప్పు డే యాతఁడు నాటకరూపముగ వ్రాసెను. చిన్న నాటకముగావున నిక్కడి బుద్ధిమంతులగుకవులుకొందఱు పూర్ణముగఁ జిఱించి దానిని బ్రయోగించుటకు సర్వసన్నద్ధులైయున్నారు. అంజనేయుఁడే యాంజనేయపాత్రమును దీసికొనును.

శర — ఈమహా రాజరాజ్యములో నెవనిపాత్ర వాఁడే పుచ్చుకొని యేడు వలసినచ్చినది. అతనికిఁ గవిత్వశక్తి సుగ్రీవునకురాజ్యమువచ్చి నట్లే క్రొత్తగ లభించెనా యేమి?

అంశు — జరిగినదేదో జరిగినట్లు చూచి వ్రాసెను. అతని సహజకవితాశక్తి కిందునఁ బ్రయోజనము లేకయేపోయెననుకొందును.

శర — ఉన్నదున్నట్లు చెప్పినఁ గవిత్వ మెట్లగును? అదిచరిత్రమగును. వర్ణన వస్తువును గల్పనావైశద్యమునఁ గొంతమార్పవలయును. గణములు మొదలగునవి సరిపోక కొంత మార్పవలయును. అప్పుడు గదా కవనమగును.

అంశు — తెలివితక్కువవాఁడా!

గీ. గణయతిప్రాససందర్భః † గతులకొఱకు

మహితమగుప్రకృతిని గవి † మార్పదుగునె?

చిత్రసముచితగతి నపే ♦ షీంచి చిత్ర

కరుడు తన్నాత్మకాకృతి ♦ జెఱుపగలఁజే?

(నేపథ్యమున) వానితర మగునా? నీవు లోకమాతప్ర. మహాప
త్రివతప్ర. ఊఱిడిల్లుము.

అంశు—అయ్యో! రామలక్ష్మణసుగ్రీవులు వచ్చుటచే నాటకము జరు
గుచునేయున్నది. కాబోలు! సీతాపరిచాకయు యోగ్యురాలు
నగుత్రిజట సీతనూఱడించుచున్నట్లున్నది! నడు. పోవుదము.
వీలుగ నుండునెడల ప్రక్కల నుండి విదము రా!

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది విష్కంభము.

ప్రదేశము—నాటకశాల.

—(అంతఃకర్త) —

ప్రవేశము—అశోకవనమునఁ ద్రిజటయు, నీతయు.

రామలక్ష్మణసుగ్రీవులు, సామాజికులు.

త్రిజ—వానితర మగునా? లోకమాతపు. మహాపతివ్రతపు.

నీత—త్రిజటా! లంకానాథుఁ డగురావణనితర మగు నని నేనును విచారించుట లేదు.

రామ—త్రిజటా! పుణ్యాత్మరాలపు. విరహిణియు, బలాత్కారకా రాబద్ధయు నగునాభార్య నోదాచ్చుమంటివి!

నీత—నాకట్టివిచారము లేదు. నానాథుఁ డగుశ్రీరామధన్రుఁ డింక నన్నుఁ గూర్చియుంతులు ఏడు యేల చేయుచుండెనో యని నే నేడ్చుచున్నాను.

లక్ష్మ—సుగ్రీవరాజేంద్రా! వింటివా? నీయుపేక్ష నీమూర్తివలెనే సముద్రము దాటి లంకలోనికిఁ జేరుట సంభవించెను.

సుగ్రీ—(లేచి) ఛీ! జానకీ! నమస్కారము. శ్రీరామమూర్తిని నీ వనవలదు. మధుపానసక్తివేఁ గాంతానరక్తివేఁ బ్రమత్తుడ నగునావలననే యీతయుపేక్ష జరిగినది. తుమియుంపుము.

రామ—ఎయస్యా! సుగ్రీవా! కూరుచుండుము. నీ వట్లు చింతింపవలదు.

గీ. కష్టభుక్తికిఁ బరిమితి ♦ గలదు; మనదు
శ్రద్ధలు నుపేక్షలు పనికి ♦ రావు; నీత
దుర్దశ కవధి రాలేదు; ♦ తొందర మన
ము పడఁ గాలము వేగిర ♦ ము పడుటెట్లు?

గీ. అధికదోషాకరాత్రిచే ♦ నలసి వాడు
పద్మినికి నిశాంతాబుగాఁ ♦ బరునిబాధ
పడలి శోభవచ్చును మఱి ♦ పద్మహితుండె
యాత్రపడినను వేగ రా ♦ నగునె తాను?

(అవవారింది) లక్ష్మణా!

గీ. మొదలె కపిరాజు; కోమల † హృదయు, డండు
మైన బృథులవశ్చోత్తాప † భరమువలన
నధికకోమలహృత్సముః † డయ్యె ననుచు
నెఱిగియుండియుఁ బరిహాస † సరణి యేల?

గీ. అట్టినుననున తెటువంటి † యల్పకర్క-
శత కలుగుపల్కయిన బాధ † చాలఁ జేయు
స్వల్పమగుకారముంగల † వస్తువైనః
బూయునాల్కకుఁ గడు మంటః † జేయుఁ గాదె?

త్రిజ—సీతా! ఊహిల్లుము. సీతర్త నిన్ను పేక్షించునా? అతఁ డెట్టిప్ర
యత్నములను జేయుచున్నాడో?

సీత—హా! పుష్కలత్కా! జటాయూ! సీత్ర జీవించియుండునెడల నావా
ర్తను నానాభునకు జెప్పియుండువు కదా?

రాము—జానకీ! జటాయువు నిత్యజీవియై యున్నాడు.

గీ. దుష్టజనబాధ మెందుచు † శిష్టరక్ష
బహుపురోకోపకారికిఁ † జావు గలదె?
అజ్ఞభూషదత్తదరిద్ర † తార్తి బహుచు
భువికి జ్ఞానతేజం బిచ్చు † కవికివలెను.

త్రిజ—సీనాభునకు సీత్రండుతావు తెలియకపోయినను సమస్తదిక్కు
లందునిన్న స్వేషింప యత్నించును.

సీత—అయ్యో! త్రిజటా! అఖిలదిగ్ స్వేషణము చేయించుట కామహా
నుభావునకుఁ బరిచారకు లేరి? సఖులేరి? (అంజనేయుండు
ప్రవేశించును.)

సుగ్రీ—తల్లీ! జానకీ! ఇడుగో! పరిచారకుండు. వీనిజన్మము రామకార్య
నిర్వహణమునఁ బవిత్రత్వ మొందనై యున్నది.

సీత—హా! లక్ష్మణా!

లక్ష్మ—(లేచి) అమ్మా! ఇదిగో! వచ్చుచున్నాను.

రామ—తమ్ముడా! కూరుచుండుము. తొందర లేదు. ఆహా! భావనాశక్తిమహిమము!

గీ. ద్వైతి భావనచే దైవ ధన్వయగును
భావనాశక్తి నద్వైతి బ్రహ్మమెయగు
నందఱగుఁ తాను కవి భావ నాధికతను
సృష్టి దైవభావనను సి ధ్ధించె గాదె?

అంజ—సముద్రము దాటి లంకారక్షకై యేర్పఱుపఁబడినసురసాలంకి
ఁబల జంపి రావణునిపట్టణ మంతయు వెదకి రామకాంతను
గాన లేక వేసరితిని. ఇది యశోకవనము. ఇచ్చట నామె యున్న
దేమో చూచెదను. (వెదకుట నభినయించును.)

రామ—మారుతీ! ఈవనమునందే చూడుము. నీవు కృతకృత్యుడ
వగుదువు.

గీ. బహుశదుష్కృతిభూయిష్ఠ పట్టణాభి
వాసవర్జనమును జేసి జ్వల దశోక
శాంతవసనీమఁ జేసిన బనుఁడు గాక
ప్రథితవిజ్ఞానసంపత్తి బడయు టెట్లు?

త్రిజ—అమ్మా! “హా! లక్ష్మణా!”, యని యూరకుంటి వేల?

లక్ష్మ—త్రిజటా! జానకికే కాక యింతసేపటినుండి తద్విషయమై
యాందోళన మొందుచున్ననాకుఁ గూడ మనశ్శాంతిఁ జేయఁ
దలఁచితివా?

సీత—హా! లక్ష్మణా! నేను నిన్నాడినకఠినోక్తులకై మనసు విఱిగి రా,
మచంద్రునిదరిఁజేరక యెచటికైనఁ బోయితివా?

లక్ష్మ—తల్లి చీవాట్లు పెట్టిన దండ్రుచాటునకు దండ్రుడి కోపగించిన తల్లిపాదసాన్నిధ్యమునకు బోవుట గాక విడ్డవి కన్యగతి యేము న్నది?

అంజ—అయ్యయ్యో! నైదేహి యెచ్చటను గానఁబడకున్నది. ఏమి నేయుదును? రామా! రఘువీరా! రావీవలోచనా! జానకిని గానలేని నిష్ఫలములగు—నిర్భాగ్యములగు నీపాడునేత్రము లతో—మీ మొగ మెట్లుచూతును? మహాప్రభూ! నేను మీ మ్మీఁకఁ జూడను. నా కితఁ లోకముతోఁ బని లేదు. నేను సమా ద్రమునఁగాని యగ్నినిగాని పడి యశ్మతార్థమగుదేహముత్సృజితును.

రామ—అంజనాపుత్రా! ఎంతమాటాడినావు! మాకొఱకు జటాయువు ప్రాణముల వదిలినాడు చాలదా? నీవుకూడ నట్లే చేసెదవా? నిర్దోషములై పరోపకారమునఁ బరమభ్రాతృములైన పక్షులను, ప్లవగముల నెదటి నింకఁ జంపుకొని నన్ను బ్రదుకు మంటివి?

అంజ—రామభద్రుఁ డింక జీవించు. నేను మరణించునెడల సీతావార్తలు తెలియనియాతఁ డెల్లుబ్రదుకును? రాముఁడు లేకున్న లక్ష్మణుఁడు జీవించునా? లక్ష్మణు నెడఁబాసి భరతశత్రుఘ్నులు బ్రదుకఁగలరా? పుత్రశూన్య లగుతల్లులు గతిలేక కడతేరరా? ఆహా! భగవానుఁ డగుపసిష్ఠుఁ డీమఃఖమును గనలేక కాలగతి నెందఁడా? జనకమహారాజు పరమగతిఁజేరఁడా?

సుగ్రీ—(తనలో) నేనుమాత్రము రామభద్రు నెడఁబాసి బ్రదుకఁగలనా? నాచావునుగూడ దయ యుంచి చెప్పవేల?

అంజ—రామకార్యతత్పరుఁ డగుసుగ్రీవమహారాజు సప్తత్రదారబంధుకముగ నశించును.

లక్ష్మ—(తనలో) ఏమి అంజనేయా! సర్వజగన్నాశనమును సూచించుచున్నావు?

అంజ—

గీ. జనకజ యునికితో రాము ధనునికి కలదు;
వార లిద్దఱుతో జగ ధద్భరమా నిలుచు;
బ్రహ్మతోడతల బరమాత్మ ధపరిఘిల్లు
దత్తమావేశమున జగ ధత్తంత్రమ్ము.

రాము—సెబాస్! మారుతీ! నాయం దెంతభక్తి కలవాడ వైతివి!

త్రిజ—అమ్మా! బాసకీ! మాటలాడ వేల?

సీత—రామతారక నామస్మరణము జేసికొనుచున్నాను.

త్రిజ—సేనుగూడ విందును; బిగ్గఱగ నుచ్చరింపరాదా?

సుగ్రీ—అమ్మా! సీకేకాదు. అర్చుల కందఱ కదియే యుపాయము.

అంజ—కావున స్వఘాతుకయత్న మింతట మానుకొని మఱికొంత సేపు

వెదకెదను. వెదకెద ననునాంభావ మేల?

గీ. రామచంద్రుడు సత్యవా ధక్ష్మధితుఁ డేని

రాముఁ డద్యయవీర్యవి ధభ్రాజ యేని

రఘువరుండేక భార్యాను ధరక్తుఁ డేని

బాసకీదేవి నాకిప్పు ధకానబడును.

రామా! రాఘవా! రాజీవలోచనా!

సీత—రామా! రాఘవా! రాజీవలోచనా! (బిగ్గఱగ ననును.)

త్రిజ—రామా! రాఘవా! రాజీవలోచనా! (బిగ్గఱగ ననును.)

సీత—రామా! రఘువీరా! రణధీరా!

అంజ—అహా! అహా! అమృతము వర్షించుచున్నది.

గీ. రామనామంబు మొదలె క ధమంబు; స్త్రీగ

ళోద్ధమగుటఁ గమ్రతరమై ధయొప్పె; మొదలె

రాకచందురుఁ డందు శ ధ రన్ని శోధుఁ
డగుట మఱియింత ముత్పీదుఁ ధ డైనయట్లు.

సుగ్రీ—శరత్కాలచంద్రదాభివర్ణనము సమయానుగుణముగ నున్నది.

రామ—గీ. కవిత యాంతరసృష్టియాఁ ధ గాని తత్స
మయమునందుఁ బ్రత్యక్షమౌ ధ మహితవస్తు
పాళి మెల్లఁగఁ గావ్యక ధ ల్పనముఁ జేరు
బాహ్యనినదాదిగతులు స్వ ధ ప్నమునవలెను.

సీత—రామభద్రా! రామచంద్రా! రాజీవలోచనా!

ఆంజ—అదిగో! దక్షిణముననుండి పరమనుఖానందకర మగుమహనీయ
నామాక్షరపాళి వచ్చుచున్నది. అట్లు పోయెదను. సీత యచ్చ
ట నుండక తప్పదు. లంకలో జానకి గాక రామనామస్మరణ
పరాయణ యెవతె యుండును? (అటునిటు కలయఁజూచి)
అదిగో! ఈమలుపులో సమీపముననే రామభార్య యాశింశు
పావృక్షముక్రింద నెకవికృతరూప యగు రాక్షసాంగనతో
నున్నది.

గీ. ఆసితకేశాళి జడగట్ట ధ నసురవనిత
ముందరను దివ్యశోభతో ధ ముదిత యొప్పు
వ్యాఘ్రకామిని కీలార్చిఁ ధ బాపుకొనఁగఁ
జేరునట్టి సధూమాగ్ని ధ శిఖనుబోలి.

ఈరాక్షసకాంతను ముందు చంపవలయును.

రామ—కపిశేఖరా! వలదు. దానివద్దెప్పురి నీవు వినకపోవుటచే
నట్లనుచున్నావు.

గీ. పులిమొగంబున నజసావ్య ధ లలితహృదయు
లజముఖంబున వ్యాఘ్రతు ధ ల్యహృదయులును

జగతిఁ గలరు తచ్చిత్తనై ♦ జమును వృన్ద

పటుచురది జిహ్వకాని రూ ♦ పంబుగాదు.

లక్ష్మ—సుగ్రీవా! నీవు నాటకము నిదివఱకుఁ జదివితీ వేమో? ఈరా
క్షుసాంగనను హనుమంతుఁడు చంపఁచుకద!

సుగ్రీ—ఇదివఱ కిద్దఱను జంపినాఁడు. చంపినయెడల నిది మూఁడవది.
ఇది చచ్చినయెడల రాక్షుసాంగనాసంఖ్యకు లోటు వచ్చునని
విచారించుచుంటివా యేమి?

లక్ష్మ—నాయభివ్రాతయ మెఱుంగక యట్లశిగెద వేల? జానకికిఁ దిరుగ్గ
నిట్టియోగ్యురా లగుచిచారక లభింపజేమో యని నే నాందో
ళన మొందుచుంటిని.

సుగ్రీ—మనమే శీఘ్రముగ సీతాదర్శనమునకుఁ బోవుచుండ మనకంటె
యోగ్యునిచారకులెవరు?

అంజ—ఈమెనిశ్చయముగ సీతయే ఆమెధరించిన వస్త్రమురంగు మా
కుదొరికిన నగలు ముడిచిన వస్త్రమురంగు నొక్కటి. ఆనగలుధ
రించినయీనవాళ్లుకూడ సీమదేహమునఁ గొంతవట్టినకుఁ గానఁబ
డుచున్నవి. ఈబాహ్యనిదర్శనములతో నేమి?

గీ. రామదర్శనమున నెట్టి ♦ రాగభక్తు

లంకురించెను నాకిప్పు ♦ డట్టి రాగ

భక్తు లంతకు ఘనములై ♦ ప్రబలుచుండు

బిడ్డకుఁ బితకంటెను మాత ♦ పేర్చిగాడె?

రామ—జానకీ! మనకు బిడ్డలు లేరని నీవప్పుడప్పుడు విచారించితివి కా
ని జగతిలోని జీవములన్నియు మనకుబిడ్డలేనుమా!

సుగ్రీ—(తనలో) చండాలుడగు రావణుఁడు తప్ప—

అంజ—ఈవైపురనుండి నూపురఘంటఘటారవము వినవచ్చుచున్నది.
ఎవరైనవచ్చుచున్నారేమో?

(నేపథ్యమున) జయ! సర్వలోకైకనాథ! జయ! దశశీర్ష వింశతిభుజ
సనాథ! జయ! మునిజనాభీలా! జయ! నీతాపహరణలోలా!
నీత—అయ్యయ్యో! దుర్మాంగు! డగుదశగ్రీవుడు మఱి వచ్చుచున్న
ట్లున్నాడు.

త్రిజ—రానిమ్మ! భయమేమి?

అంజ—నేనీతనికి గనబడకుండ నీచెట్టుమాటున దాగి యుండి వీనిచ
ర్యనంతయు గనిపెట్టెదను.

లక్ష్మ—మునిజనాభీలా! యని, అపహరణలోలా! యని యీపరమకిరా
తుడు తనదుష్టకార్యముల నతీశ్లాఘాపాత్రములుగ, బిరుదము
లుగ జేసికొనినాడు.

సుగ్రీ—కూరత్వములో సిగ్గుమాలినతన మిదియేకదా? ఓమహాపాపా
త్ముడా! రావణా! ఇంతలో కాపకారిమొనఁచునీ కెట్టిదుర్గతియు
న్నదోరా?

రామ—ఎవ్వరికిని దుర్గతిలేదు. ఇదియే యీశ్వరకరుణ! కటాక్షునైభ
వము. పురాకృతపుణ్యమున సత్సహవాసమునగురుకరుణామాహా
త్యమున గొందఱుమొదటినుండియు సత్పథానువర్తులగుదురు.
కొందఱు పెడత్రోవలబడితాము మహాకష్టముల బడియొకనిని
బెట్టి లోకకంటకులుగ నుందురు. కొందఱు అట్టై చెడి యట్టై మం
చిత్రోవకువచ్చి సదసత్పథముల నడుమ గప్పగంతులు వైచు
చుందురు.

గీ. పరమయోగ్యులు మాధ్యస్థ ధి లురుతమోగ్ర

పాపులును గూడఁ గాలాను ధి వైఖరిగను

వై పమును జేరుదురు వివి ధప్రవాహ

గతులయిన సర్వనదులును ధి గంధినట్లు.

(నేపథ్యమున) ఓయంగనలారా! మీరెవ్వరు నాతోడ రాకుండు! మిమ్ము జూచి నైదేసీ మఱిత బెదరినన్నినిరాకరించును.

(రావణుడు ప్రవేశించును)

గీ. సిగ్గు భోజనగరిమకు ♦ నెగ్గు సీయుఁ

జిత నిద్రాసుఖమును ♦ జెఱచినైచు

భయము రాగంబునకుఁ బ్రతి ♦ బంధమును

తీరివలపు తనువునే ♦ నీటు సేయు.

లక్ష్మీ—తథాస్తు! తథాస్తు!

సుగ్రీ—(తనలో) తనకుఁ గావలసినవి ముఁడు, నింక గానున్న దొకటి ని జెప్పకొనినాఁడు.

రావ—ఇక రామకాంతను సమీపించెదను.

అంజ—రామకాంత నే కాదు. రామదూతనుగూడ—

లక్ష్మీ—ఇద్రుతు గాదు. రామబాణదత్తమృత్యువును—

రావ—శ్రీజన! జానకీదేవికి సుఖమా?

త్రిజ—ఇక ముందు సాధవింపవలయును గాని యిప్పటికి లేదు.

రావ—ముం దెప్పుడోకాదు. ఇప్పుడుసంభవింపజేయుటకే వచ్చినాను.

అంజ—(తనలో) ఓరి నిర్భాగ్యుడా! నీవటరా యామెకు సుఖముఁ జేయువాడవు? రామవార్తాకర్ణనమున నామెకు సుఖమిచ్చుటకు నీకు దుఃఖమిచ్చుటకు వచ్చినశ్రీరామ సేవకుఁడను.

రావ—జానకీ! ఇంత నిర్దయ తగునా? ఆశ్రితపక్షపాతమైన వలదా? అధిజనవాంఛాప్రదానము వలదా? నాధనమంత నీది! లంకా రాజ్య మంతయు నీది. నాయఖలభోగసంపత్తియు నీది. నా భార్య లందఱు నీవరిచారికలు. నేను నీవాఁడను. కల్యాణింపుము.

సుగ్రీ—(తనలో) అరే! తుచ్చుడా! దొంగనన్యాసివై యామె సహరించి దొంగనై చ్యమున నామెను వశపఱుచుకొన నెంచితివా?

నీ వామెవాడవా? నీసంపత్తి యామెదా? నీలంకారాజ్య
మూమెదా? నీవు చెచ్చినవాడవు. నీసంపదయు లంకానైభవ
మును రామచంద్రునియభిముఖము.

లక్ష్మ—(లేచి) యే! చండాలుడా! మాతృద్రోహసక్తా! కన్నులు గా
నక కాటులఱచుచుంటివా? నీసర్వవంశనాశనము దగ్గఱఁబడి
నదిరా?

రావ—తమ్ముడా! శాంతించుము. కూరుచుండుము. ఆతఁ డిప్పటి
కనినవి కాటులే కావు.

లక్ష్మ—మహాత్మా! ఇంతకంటఁ గఠినవాక్యములు నాచేవిఁ బడనున్న
వా? నే నెట్లుసహించగలను? రామభద్రా! ఈతుచ్చుని హిం
సించుటకు నన్నెక్కనిఁ బంపుము.

రావ—ఇంతకోపమా! ఇంతకాఠిన్యమా! ఇంతనిర్దాక్షిణ్యమా? నాతో
మాట లాడవు! నావంకఁ జూడనైనఁ జూడవు!

అంజ—(తనలో) లయమొంద నున్నవానికి లక్ష్మీకటాక్ష మెట్లు రా?
నిర్భాగ్యుడా!

సీత—(తనలో) గడ్డిపఱకను ద్రుంచి నమమ ముతుమ (అట్లు చేయును)

అంజ—సెబాస్! తల్లీ! రామభద్రుడు ని స్మిరీతిగఁ ద్రుంచు నని చె
ప్పక చెప్పుచున్నావు.

సుగ్రీ—సౌమిత్రి! సీతాదేవి యట్లు తృణహరణమును జేసి యటనుం
చుట కేమికారణము?

లక్ష్మ—మహాపశ్చిన్నత యగుజానకి యీచండాలునితోఁ బ్రత్యక్షము
గ మాటలాడునా? రాక్షసు నుద్దేశించి తృణమును సంబోధిం
చు నని యనుకొందును.

సుగ్రీ—అందుచేత రావణుడు తృణప్రాయుఁ డని యామె యభి
ప్రాయ మైయుండును.

రామ—(తనలో) హా! జానకీ! ఎంతబుద్ధిమంతురాలవు!

సీత—ఓత్పణమా!

రావ—ఆ! ఆ! నేను దృణమనా?

అంజ—(తనలో) ఇంక సందేహమా? యమవాహన మగుచున్న పోతు
సకు—

లక్ష్మ—కాకేమి? తృణమవే. రామబాణాగ్నికి—

సుగ్రీ—నేను దృణమ నైతి నా యని పరువుపోయి యేడ్చుచున్నావు
కాబోలు! నీవు తృణమవు కావు. భూలోక మహాభారమనై
యుంటివి! సరియేనా? ఇంక నోళ్లు మూసికొనుము. రామభద్రు
ని పుణ్యమున భూభార నిర్వాపణ మగును.

రావ—గీ. అప్పదిక్పాలకులఁ దన్ని ♦ యమ్మ యనుచు
నేడ్వఁజేసి గడ్డిని గఱ ♦ పించి సాల
లందు వరుసగఁ గట్టకొ ♦ య్యలను గట్టి
నట్టియే దృణంబనటంచు ♦ న్బొలంటి?

సీత—తన భార్యలం దసంతుష్టఁ జెంది చపలచిత్తుడై పరభార్య లగుప
లివ్రతలఁ గోరుపాతకుఁ డో తృణమా! సీకంటె లఘుతరుఁడు.
అధమాధముఁడు. యశస్వినిని రామచంద్ర భార్య నగునాయం
దుఁ దగిలినమనస్సుచు నివర్తింపఁ జేసికొని సీభార్యలందు లగ్న
ము చేసికొనుము. వారలయందు నిరాదరణ మగపఱుచుట
చాల దోషము. నిన్నే దైన మని నమ్మినవారిని దూఱిపఱుచు
ట న్యాయము కాదు. ఇప్పుడు సీచే విడువఁబడిన సీభార్యలకొ
ఱకు నేను విచారమొందు చుంటిని. పాపము! వానిమనస్సెంత
పరితాప పడుచుండునో!

అంజ—(తనలో) ఆహా! రామవనితా! కృపాస్వరూపురాలవు.

రావ—నీచమత్కారపుమాటల కర్థముఁదెలియనిమూఁఘుడనుగాను. ఆ మాత్రపురసవిద్యాప్రాసీద్యము లేనివాడను గాను. నాకు భార్యలయం దుండుదాక్షిణ్యమువలన వారిని ద్యజింపలేక త్వదీయని రంతర సేనానుభవమునకు నాకవకాశము గలుగ దని సగ మెత్తి పొడుపు సగము భూషణము, సగము నిరాకరణము, సగము కోరిక, సగము కోపము, సగము దయతోఁగూడినయీమాటల నుచుంటివి. నే నెఱుఁగుదును. హేహేహే! (నవ్వుచున్నాఁడు.)

సుగ్రీ—అంజనేయా! చూచెద వేమి? తన్ను! మూటిపై నొకటి యీ డ్చికొట్టు! నోటియొట్టపుముండకొడుకు!

అక్క—(లేచి) వెళ్లి కొట్టక యొకనిని గొట్టునునెద వేమి? లే!

(ఇద్దఱు లేచుచున్నారు.)

రావ—కఠినము లగునాటక భాగములను రసపూర్ణముగ నభినయించు వారి కిదివఱకు సామాజికులవలనఁ దిప్పలేకాని మీనాఁడు దెబ్బలుకూడ సంభవింపనై యున్నవా?

అక్క—(అపవారించి) సుగ్రీవుడా! కూరుచుండవలసినదేనా?

సుగ్రీ—(అపవారించి) అంతకంటె నిష్పడు చేయఁదగిన దేమున్నది?

అంజ—(తనలో) రావణునియొక్క మన్యధా జ్ఞానమా! విషరీతా జ్ఞానమైయుండునా?

రావ—నాకు నాభార్యలయం దాదరణము కలదని నీవు సందేహింపఁ బనిలేదు. నాకుధనమందులేదు. పుత్రులందు లేదు. రాజ్యము నందు లేదు. నీకటాక్షములేనియీబ్రదుకునందైన నభిమానము లేదు. నీవు నన్నేలుకొనుము. కటాక్షింపుము.

సీత—ఓతృణమా! నేనుబరతంత్రను; నేను నీవలెనే యేలుబడుదానను గాని యేలుదాననుగాను. ఇప్పుడు నీవనినమాటలు నీవును నేనును బోయి యారామభద్రునిగాంచి యామహానుభావునితో

ననునెడల సాతండు మనలఁ గాపాడును. నేనునిన్నఁగూర్చి యాతనితో ననుకూలముగఁ జెప్పదును. నీపాపముల సాతండు ఖండించి నిన్నుద్ధరించి సంప్రక్షప్తపుణ్యగతునిగఁ జేయును. మహాపాపాత్ముడవు. పాపములు పండిపి. ఎల్లకాలము బ్రదుకుదువా? శేషకాలము నీకు మిక్కిలి తక్కువగ నున్నది. అంత్యకాలమందైననజ్ఞతను విడిచి జ్ఞానమును సంపాదించుకొనుము. జ్ఞానములేనిజన్మమునకు సార్థకత యెక్కడిది? నిద్రాహరిసంగ సక్తుడనై యున్న నీకు స్పృహకీటకములకును భేద మేమున్నది? ఆడుదాననైన నేను నీకు సీతినిబోధింపవలసివచ్చినందులకు మిగుల లజ్జపడుచున్నదానను. నిన్నుఁ జూడ నాకు మిక్కిలి కనికర మగుచున్నది. నీవంటిచపలచిత్తునకు మంచియూహము సిగ్గుగ నిలువదు. ఆలసింపకు. పుణ్యపురుషుఁ డగుశ్రీరామభద్రునకు నన్నిచ్చి శరణమును వేడుము. ఆతండు శరణాగితవత్సలుఁడులే. ఆతనిదివ్యమంగళమూర్తిని సందర్శింపము రమ్మ.

రావ—హేహేహే ! ఆతనిని సందర్శించులా ? నీవా ? నేనా ? నీవును నేనునా ? హేహేహే ! ఏటిమాటలు ! నామాట యటుంచుము. నేను జీవించియుండఁగ నీవొతనిని దర్శింపఁగలవా?

సుగ్రీ—తథాస్తు! నీవు చచ్చినతరువాతనే శ్రీరామభద్రుఁడు సీతాదేవ్యనమును జేయును.

అశ్వు—నిన్నుఁ జంపితరువాతనే యని యనుము.

రావ—రామునితో నా కేమి? నాకు నాతని కైతఱును తా మున్నది! ఆతండు లుప్తగుణుఁడు; లుప్తరాజ్యుఁడు; లుప్తనాగుఁడు; లుప్తసర్వస్వుఁడు. ఆతండు నరులలో నరుఁడు. మృగములలో మృగము. ఆతం డసహ్యరూపుఁడు. దివ్యమంగళరూపుఁడని చెప్పుచున్నావు. రూపముని వచింపఁదగినదికూడ నాతని కున్నదా?

అతఁ డెక్కడ? నే నెక్కడ? అట్టి యూరుపేరులేనివానిని నేను
జూడనా? వేడనా? నా కితఁ డెక్కఁజలేదు. నాని యంత
యు నీతోడనే యున్నది.

అంజ—(తనలో) ఆ! సర్వచంశనిర్మూలనము.

లక్ష్మ—రామరామరామా? నా కీమరాత్మునిపలుకులు కర్ణశూలము
లై యున్నవి. ఇంక నుపేక్ష యేల? కపిసేనలు సిద్ధములై యు
న్నవి. లంకపై దండెత్తుదములెండు.

రామ—నాటకము పూర్తి యైనపిమ్మట నట్లే పోవుదము. రావణుని
మాటలు నాకేమియు బాధనిచ్చుట లేదు. కాన నీవుకూడ
వానికై యిబ్బందిపడవలదు. అతఁడు పాపుడైనఁ దత్స్వభా
వము ననునరించి పాపపుఁజూటలనే యాడును. అందులకు వి
చార మేల? తద్వ్యతిరెక్తుఁ డైనచో మంచిమాటలనే యాడు
ను. ఎట్లులైన విచార మేల? అట్టివాఁడ యెయుండునెడలస్త్రీ
విద్యోపాసకునివలె మాటలాడుచున్నాఁడు. అయినను నీకేగొ
డవ యేల?

లక్ష్మ—ఇంతమహాపాపము మొనరించినవాఁడు పాపదూరుఁ డెట్లగును.

రామ—ఎట్లగునా? రాజప్రతినిధి నగునావలన దండనము మొంది వాలి
యైనట్లే యగును. అది గాక యెట్టిపాపాత్ములైన నాకస్మికము
గఁ బుణ్యమార్గానుగతు లగుదురు. హఠాత్సిద్ధు లని స్వస్థసిద్ధు
లని వస్థిభగవానుఁడు సెలవేయ వినియుంటివి కదా? ఇ
దివ్యమైనస్వస్థ మొందుటచేఁ గాని పుణ్యసేవదర్శనమువలనఁ గాని
పాపు లొక్కమాటుగఁ బుణ్యాత్ము లగుట కలదు.

లక్ష్మ—ఇక మీసందర్శనమునఁ నట్లగు నేమో?

రామ—నన్నే చూచివిలయమన్నమాట యేమి? మహాపత్రివ్రతాదర్శ
నము సామాన్యమా? నాయనా!

గీ. శుద్ధమగునాత్మ తనపారి ♦ శుద్ధ్యగంధ
మంతికాత్మల కిచ్చుఁ ద ♦ న్నఁటియున్న
ద్రవ్యములకు విద్యుచ్ఛక్తి ♦ భవ్యమైన
ద్రవ్యమాత్మశక్తి నెసంగు ♦ దారిగాఁగ.

గీ. చల్లనగువాని కగ్ని యు ♦ స్థత్వ మీదె?
కల్మషాసహ్యులకు శుద్ధి ♦ గంగ యీదె?
విషము సంజీవచేయఁజే ♦ భేషజుండు?

శిష్టత నెసంగు స్వచ్ఛాత్మ ♦ చెనఁటి కల్లె.

గీ. జనులయందును నైద్యుత ♦ శక్తి కలదు;
స్వోపయోగ మయిన నద్ది ♦ యోగ మగును;
బాహ్యవర్తియై యది తను ♦ వ్యాధి మాన్పు
నాత్మరోగముతా వృజి ♦ నాశిఁ గూల్పు.

గీ. ఎంతఁగి శుద్ధుఁడౌజనుఁ ♦ డంతదైన
శక్తి దరిఁజేరునాఁ డౌను ♦ సర్వజీవ
పాశిలోఁ బ్రతివ్రత బహు ♦ స్వచ్ఛ యగును
ధరణియందు ద్వితీయమా ♦ దైన మదియె.

చూడు! రావణుఁ డెదో మాటలాడఁబోవ నున్నాఁడు.

రావ—ఏమైన నుత్తర మిచ్చెద వని యింతసేపటినుండియు నిరీక్షించు
చుంటిని. సర్వసౌమ్యుఁడగురాముఁడులేని వాఁడని యెంచుము.

లక్ష్మ—రే! రాక్షసాధమా! ఇరువది కన్నులుఁ గూడ నింకిపోయినవఁ
టరా! ఇడుగో! రామభద్రుఁడు; రాక్షసాంతకుఁడుజానకీభర్త తే
నివాఁ డనెద వేమిరా?

సుగ్రీ—మతిలేక—బ్రతుక గతిలేక—

అంజ—(తనలో) లేనివాఁ డేమిటిరా? మాతృదోహమున నాస్తిక
తకూడనా?

—

సీత—నానాభుడు లేనియాతఁ డెట్లగును?

రావ—ఏమియు లేకపోవుటచేత—

రామ—రావణా! ఆలోచించుకొనుము. ఎంతలేనిదైన నుండవచ్చును.

గీ. ఏమియు లేనిబ్రహ్మాంబు నీ ధ యెదుట లేదె?

ప్రబలమాయయేమా మాయ నీ ధ షజ్జలేదె?

అన్ని లేక యుండగవచ్చు ధ సున్న రెట్టి

సున్న హెచ్చింప నెకటి వ ధ చ్చుటనుగనమె?

సీత—ఏమి? నానాభుడు లేనివాడా?

రావ—ఉన్నవినియోగ మేమి? ఆ! ఉన్నాఁడు. జడుఁడై, స్థాణుఁడై, నిరుపయోగుఁడై, చాచురాక—అట్టి యభాగ్యునితో, సంపూర్ణ దివ్యమంగళ విగ్రహవగునీ కెట్టి మహాపురాతనప్రారబ్ధమున సమావేశము సిద్ధించినదో!

సీత—నీవు కన్ను లున్నవాడ వైనయెడల నాతఁడే దివ్యమంగళవిగ్రహుఁ డనియు నేనే జడస్థాణుస్వభావ నని నీవు కనిపెట్టలేకుండువా? ఐహికసుఖలోలుడనై, యున్మత్తుఁడనై, యజ్ఞానాంధకార నిర్మగుఁడనై, యథోగతి నెందుచుంటివి. నే నేమి నేయుదును? నీకర్మ మెట్లో యట్లు జరుగక తప్పునా? రక్షోపశనాశసమున కై న న్నిక్కడకుఁ దెచ్చితివి. రామబాణము లింకమృత్యురూపములై—

రావ—రాముఁ డిక్కడకు రాకుండనే రామబాణములా?

సీత—నీవు నన్నాతని యొద్దకుఁ దీసికొనిపోయి యర్పింపకున్న నాతఁ డిక్కడకురాడా?

రావ—హేహేహే! ఏమిబెట్టి! ఏమియసందర్భవాగైభరి! రాముఁడే! ఇక్కడకు? వచ్చుటయె? రావణునియొద్దకు—సకలమరనాశసమీ యోగీణ పరాక్రమనిర్వక్రునియొద్దకు—ప్రచండ హుయాకలా

ప్రవీణతా పటిష్ఠునియొద్దకు—సర్వతాపనక పోలచ పేటాటోపుని
యొద్దకు—ఏమి రాముఁడీ! వచ్చుటయే? ఆ! ఆ!

లక్ష్మ—రామభద్రుఁడు వచ్చుటయే కాదు. నీవుచచ్చుట—జూనికిని దె
చ్చుట కూడ సాధవించును.

అంజ—(తనలో)

గీ. శివధనుర్భంగకరుశక్తి ♦ జెప్పనేల?

ఖరసురాఁఘస్థకుపరా ♦ క్రమము తలఁపఁ

జనునె? మఱియు మాయామాను ♦ పస్వరూపు

మాయ యెంతో? నీబలమెంత ♦ మాయ యెంత?

రావ—సర్వవరాంతకుఁడ వైననాయొద్దకే—ఏమి? దశకంధరు నొద్దకు—
వింశతిభుజునియొద్దకు—

నీత—నీవితపాపాపాత్ముఁడవు, వికృతరూపుఁడవు కావుననే యాతఁడు
వచ్చును.

రావ—వచ్చునా? హేహేహే! నీకొఱకా? నాకొఱకా?

నీత—నీకొఱకే! నిన్నుశిక్షించిన తరువాతగదా! నన్ను రక్షించుట!

రావ—హేహేహే! అటులైన రామునకు నీకంటె మేమే ప్రభుమదర్శ
నీయులమా!

సుగ్రీ—పండ్లూడఁ జెప్పదెబ్బలు తినటకు—

అంజ—రామునికంటె నీవేరామదూతకుఁ బ్రప్రధమదర్శనీయుఁడవైతివి.

రామ—(తనలో) రావణా!

గీ. నీతకంటె నిక ముందు యో ♦ జింతు; నీత

పేరుకంటె స్థరింతు నీ ♦ పేరు ముందు

నీతకంటెను దగ్గఱ ♦ వైతి హృదిని

నీతకంటె నిన్నేముందు ♦ జూత్తునయ్య!

గీ. సీతవివత్తులగు నీవు ♦ పాతకంబు

లికుమ లక్షగుఁ బోకున్న ♦ భరింపవచ్చుఁ

బాపములు శాశ్వతంబు లో ♦ రవ్వంగఁ దగునె?

అమృతంబు నీదే ము ♦ ఖంబు నాకు.

రావ- నీటి వెట్టిచూటలు! రాముఁ డిచ్చటకు వచ్చుట యెన్నఁడును జరుగదు. ఆతఁడు నిన్ను రక్షించు ననుట యసత్యము. అసంభవము. ఆతఁడు నన్ను శిక్షించుట దుర్లభము. నన్ను రక్షించిన నీవే రక్షింపవలయును. శిక్షించిన నీవే శిక్షింపవలయును.

గీ. బ్రహ్మార్పణంబు నాకు వ ♦ రంబు లిచ్చి

పైని మంత్రాక్షతలఁ జల్లఁ ♦ బూనినప్పు

డైన వంచనితల లిప్పు ♦ డేను డైనన్

మునను వంచితఁ జేతులు ♦ మోడ్చి యిదిగో!

లక్ష్మ- రామకాంత యెగుట సీతలలు వంగెను. కాని రామచంద్రుని యెగుట నేలపై నూడి పడును.

ఆంజ- (తనలో) రామభక్తురాలికి నమస్కరించి నప్పటికి ననేక శిరస్కర ప్రయుక్తుడ వగునీవు రామభక్తుడ నగునాకు నమస్కరించినట్లగ పడుచున్నది. కాన నామెయూరకుంటచే నే నాశీర్వాదింపకతప్పదు. పుత్త్రీనాశన మస్తు! లంకాదహన మస్తు! సర్వబంధుపరివార మారణ మస్తు! దశశిరఃకర్తన మస్తు! వింశతిభుజ కాండఖండన మస్తు! విధవాంగనా విలాపోస్తు! సర్వప్రదేశ వినిష్ఠిస్త శృశాన వాటికాసమృద్ధి రస్తు! సత్యవరక లోకావాససిద్ధి రస్తు! నా లోనే ననుకొనుటచే నేనే తథాస్తు! తథాస్తు!

రామ- (తనలో) ఆంజనేయూ! నిత్యవరక లోకనివాసము మాట యసత్యము. ఈతఁడు మహానుభావుఁ డైయుండవచ్చును. భక్తుల లోని వాఁడై యుండవచ్చును. కాని శాపవశమున భక్తిజ్ఞాన

ములు నిలుకడ లేకున్నవి! పాపము! నాశిత ననుభవించి ముక్తుఁడై యగును. లేకున్నఁ బాపశేషమున కింకొక్కజన్మ మెత్తికడతేటి దైవసాన్నిధ్యమున నుండవలసిన వాఁడుగఁగానిపించుచున్నాఁడు. శాపశేషమున భ్రష్టుఁడై యిట్లు జన్మించిన మహానుభావులలో వాఁడుకాని సామాన్యుఁడు కాఁడని నాకుఁదోచుచున్నది.

రావ—నమస్కరించినఁ గూడ దయ రాదా? నేను జడాత్మ సనియు స్థాణువు సనియు నీవు చెప్పిన నేమో యనుకొంటిని గాని నిశ్చయముగ నీవట్టిదానవే యగుదువు. పైవక్షుకులు, బెక్షుకులు, వన్నెలు, చిన్నెలు మమ్ము జూపుటకు ధరించితివి కాని, మఱి యొకటికాదు. నేను నీచేతిలో మాత్రము చావను.

సుక్రి—రామునిచేతిలో జత్తువుగాక!

లక్ష్మ—తిథాస్తు.

సీత—నే నొక్కనికీ జూపు విచ్చదానను గాను.

ఆంజ—(తనలో) ఒక్కని కిచ్చదానవు గావమ్మా! సర్వరాక్షస వంశమునకు—

సీత—అట్టిదాననే యగునెడల నింతనే పెండులకు? కృపాతి లేకమున నూరికుంటిని. తపోవ్యయభీతి నూరికుంటిని. రామాజ్ఞారాహిత్యమున నూరికుంటిని. లేకున్న నీతృణమే నిన్ను భస్మము చేయఁగలదు.

రావ—వేడినకొలది బిగింపు లధిక మగుచున్నవి. దైవ్యపడిన కొలది ధైర్య మెచ్చగు చున్నది. ఆ! ఇతఁ జాలు! నీకిచ్చిన గడువులో బదిమాసములు గడచినవి. ఇతఁ రెండుమాసములు మిగిలియున్నవి. ఈమితిలోపల నీవు నాకోరికఁ దీర్పవలయును. లేకుండునెడల నీరూపు మాపెదను. జాగ్రత్త! ఓరాక్ష సాంగవలారా! ఇదిగో! వచ్చుచున్నాను. దారి సూపుడు.

(నేపథ్యమున) చిత్తము. దయచేయుండు.

రావ—సీతా! బాగుగ నాలోచించు కొనుము. ఈగడువు దాటుపిమ్మట నేను నిన్నుఁ జూచుట సిద్ధింపదు. జాగ్రత్త! (నిష్క్రమించును.)

సీత—తథాస్తు. త్రిజ—

తీజ—(లేచి) ఆహ్వా!

సీత—నిద్ర వచ్చినదా?

త్రిజ—స్వప్నముకూడను—

సీత—ఆస్వప్నము నాతోఁ జెప్పవచ్చునా?

తీజ—స్వప్నముఁ జెప్పనచ్చును. దానిశుభఫలము వేగ రానువచ్చును.

సీత—నాకింక శుభవార్తా శ్రవణముకూడ నున్నదా? చెప్పుము.

తీజ—(తనలో) అది యెఱుఁగుటకే వచ్చితిని గాదా?

తీజ—రాముండు శుక్లమాల్యాంబర ధరుడై చందనాది చర్పల ధరించి హంసరాజ సంయుక్త మగుదివ్య పుష్పకమున నెక్కి నిన్నుఁ దొడఁపై నుంచుకొని లక్ష్మణుఁ డొక వైపున నైకోతి రెండవ వైపున విజామరలు విసర నుత్తర దిక్కునకై పోవుచుండఁగఁ జూచితిని.

తీజ—(తనలో) ఆక్రోధి నేనో లేక సుగ్రీవమహారాజో?

త్రిజ—పుష్పకము పోవుచుండఁగ నీవు చంద్రసూర్యులఁ జేలితోఁ దాకినట్లు చూచితిని.

సీత—నాకంటె నదృష్టవంతురాలవు. నానాథుని స్వప్నమందైన నీవు చూచితివి. సీపూర్వప్రణామము మంచిది.

తీజ—(తనలో) ఈరాక్షసవనితను జంపవలయు నని మొదట ననుకొంటిని. చంపకపోవుటయే మంచివని యెనది. ఇప్పు డిట్టిశుభ వాక్యములు చెప్పుటకుఁ గారణ మైనది. బాధలో నున్నవారికి

స్వప్నములు, శకునములు మొదలగునవి కొంత మనశ్శాంతి నిచ్చును.

సుగ్రీ—లక్ష్మణా! ఈస్వప్నము శ్రీరామవిజయమును స్పష్టపఱచుచున్నది.

లక్ష్మ—ఇతివతి కందునుగూర్చి సందేహ మెవరికి?

సీత—వినఁదగిన స్వప్నమును జెప్పినావు.

త్రిజ—వినఁదగిన దింక ముందున్నది.

సీత—అలాగా? చెప్పవేము?

త్రిజ—రావణుడు పైలాభిషిక్తగాత్రుడై పైలమును ద్రావుచు రక్తమాల్యాంబురధరుడై గాడిద నెక్కి నెత్తురుకాలువలగుండ దక్షిణాశ్చక్రై పోవుచుండ నక్క లాతనిమీఁద గుమికి యొడలు పీకఁగ—గ్రద్దలు తనపై వ్రాలి కిటిములను శిరోజముల నెగురఁ దన్నుకొనిపోవ నాతఁడు వానిని బెదరింపఁబోయి గాడిద నుండి నేలఁబడి, పండ్లూడి, తలలు పగిలి, యెచ్చుచున్నట్లు చూచితిని. కాళ్ళు సేతులు తెగిసకుంభకర్ణుఁడు రక్తమున దొరలుచుండఁ జూచితిని. రాక్షసు లందఱు భయంకరము లగుమరణావస్థలనొందఁ జూచితిని.

అంజ—(తనలో) దైవేచ్ఛ యీరీతిగా వెల్లడి యైవది. సీతరాక్షసీముఖమున వెల్లడియగు టాశ్చర్యముకాదు.

గీ. పడినబల్లి, ప్రాణినతోండ, † పాదముమోడి

చేయి, కూయలీతువునంటి † హేయవస్తు

పుత్ర మొదట దేవుచిత్తంబు † తెలిసితెలుపు

ధరణిపులది తగతి యుద † దానుల్లు.

సీత—త్రిజటా! స్వప్నమున రావణాదు లట్టిదురవస్థలో నుండి రని వినుటయే నాకుఁజాల సంతాపకరముగ నున్నదినుమా!

అంజ—(తనలో) సెబాస్! తల్లీ! కృపాస్వరూపురాలపు.

సుగ్రీ—తన్ను బాధించుచున్న పరమచండాలుఁడు చిత్రవధాన్తుఁడు
నగురావణుఁడు దురవస్థ నున్నట్లు కలగనినప్రిజటచెప్పినమాట
లచేతనే పరితాప మొందుచున్న జానకీదేవి స్వబాధ నెట్లు న
హించుచున్నదో?

లక్ష్మ—భూపుత్తికకు సహనశక్తి జెప్పనలయునా?

రాము—ఉత్తమాత్మ్య లెప్పుడు పరబాధకే కాని స్వబాధకై చింతిం
పరు.

గీ. ఏకభుక్తి యధశ్యయ్య ♦ స్త్రీకూక్ష

దూరతయుఁ గల్గి దుర్గత ♦ క్రూరజనుల

యజ్ఞతకు నేడ్చి జ్ఞాన మీ ♦ యుగ యతులు

వసుధఁ దిరుగరె తిల్లు, చె ♦ బ్బలును బడును.

అంజ—ఇదే నేను సీతాదేవియెదుటఁ బడుటకుఁ దగినసమయము. ఎగు
టఁ బడి మాటలాడుట కీదియె యదనుగాని నావానరిరూపమును
జూచియామె భయపడు నేమో? వానరిరూపమున మనుష్యవా
క్కులతో మాటలాడు నర్హుఁ బ్రచ్ఛన్న రాక్షసుఁడని, హానిచే
యుటకు వచ్చినాఁడని, కేకలు వేయునేమో? కేకలు వేయనెడలఁ
బ్రక్కలనే యున్నయనేకరాక్షసస్త్రీలు నన్నుఁ గాంచి రావ
ణున కీనార్త నివేదింతురు. అంతట నాతఁడు నాతో యుద్ధము
చేయుట కనేక రాక్షసవీరులను బంపును. వారితో యుద్ధమొన
ర్చిన నాయాసమున నముద్రమును దాటలేనివాఁడ నగుదును.
రామభద్రుఁ డందుచే సీతాకుశలవృత్తాంతముఁ దెలియక మ
హాదోషనమున నుండును. సీతాదేవి యున్నచోటు వెల్లకియై
పోయె నని యాగురు మజియెక్కడనైన చుప్పువేళమైనస్థల
మున దాచెదరేమో? లేక కోపమున నామెను బంపుదురేమో

అమెయే యి బాధలు పడలేక ప్రాణత్యాగమొనర్చు నేమో?
కావున నామె యెనుటఁ బజి యిప్పుడు మాటలాడుట యనర్థక
ముగఁ దోచుచున్నది. బానకీదేవికి రామభక్తనివ్వై సంతతధ్యాన
మున్నది. కావున నాతనిగుణకీర్తనమును జేసినయెడల మహా
హోదమున వినును. క్రమక్రమముగ నేను రామదూతనే యను
విశ్వాసము కలుగును. అట్లుపైన సమస్తాంశములను నివేదిం
తును.

నీత—త్రిజటా! రామచంద్రగుభవార్తాశ్రవణమున నీనిముసము సార్థక
మైనది.

త్రిజ—కథనమున నాకుఁగూడ మ సింతు—

అంజ—అంతకంటె నాకు—

నీ. దశరథుడనుభరా ♦ భర్తృ డుండె నాతఁడు

భార్యాత్రయంబునఁ ♦ బంధివల్లు

పుత్రేష్ఠి యొనరించి ♦ పుత్రుల నల్వరఁ

బడసెను ఎఱిలో ♦ పలచు జ్యేష్ఠ

సుతుఁడు మంగళగుణ ♦ యుతుఁడు శ్రీరాముండు

జనకజుఁ బెండ్లాడి ♦ సంతసమున

వసియింప నతనికిఁ ♦ బృథ్విభిషేకంబు

తండ్రి యొనర్పఁగఁ ♦ దలఁచునంత

భరతమాత తత్కార్యంబు ♦ భంగపెట్టి

రామచంద్రమూర్తిని వన ♦ నీచు కనిపె

నతఁడు పదిమాసములక్రింద ♦ నతని బాసి

యామెతా వెఱుగక విపు ♦ లార్చి మోదు.

నీత—అ! అ! అదేమి? సుధాచూఢుశిష్యునిము లగుశ్రీరామగాధా
క్షరములు వినఁబడచున్నవి. త్రిజటా! నీకుఁగూడ వినఁబడి
నవా?
(చెప్పిపైకిజూచును.)

సోజ—అ!

అంజ—

గీ. రామ! రఘురామ! జానకీ ♦ రామ! యశివి
రామ! కోదండరామ! శ్రీ ♦ రామ! నగ్గ
కాభిరామ! సీతారామ ♦ యదిగో! యిచట
గానబడియె విచారంబు ♦ మానవమ్యు!

సీత—అహహ! నానమాచారమును రామునకుఁ దెలుపుకొప్పుకాత్ముఁ
డెవఁడు? “రామరామా!,, యని సంబోధించుచున్నాఁడు.
అతనినేత్రములకు శ్రీరామభద్రుఁడు కానబడుచున్నాఁడు
గాఁబోలు! ఓహూ! పవిత్రజీవుడా! ఎక్కడ నున్నావు?

అంజ—అమ్మా! వచ్చుచున్నాను. (దిగి) నమస్కారము.

గీ. రామరామ! రాఘవరామ ♦ రామ! రామ
నామపతనాభిరామ! శ్రీ ♦ రామ రామ!
రామచంద్ర రామా! రఘు ♦ రామ రామ!
రాముఁడున్నాఁడు దుఃఖిమా ♦ ర్పగను నీకు.

సీత—(తొందరతో) ఆ! ఆ! నామఱది సోమిత్రీయో?

అంజ—ఉన్నాఁడు.

అత్తు—తల్లీ! నాకై యాదోళనపడుచు నమస్కరించిన యాంజనేయు
ని దీవించుటయైన మఱచిపోయితివా? రామచంద్రుని కొక్క
నిన్నుఁగూర్చిన చింతయేకాని నాకు రామభద్రుని గూర్చియు
నిన్నుఁగూర్చియుఁ గూడఁ జింత కలుగుటచే ద్విగుణసంతాపఁ
డనై యున్నాను.

సీత—రామభద్రునితోడనే యున్నాఁడుకద!

అంజ—అగ్నితో వేడిమియుండదా?

సుగ్రీ—(తనలో) మహాపవిత్ర తాదిగుణ సమంజసతయు సరదేవ తా
ద్యఖిల జీవసౌఖ్యసంధాన దక్షతయుఁ గలవాఁడు శ్రీరామభ
ద్రాఁడు. కేవలము తైత్తిర్యధాన స్వభావముగలవాఁడు లక్ష్మణు
డు. అందుచేతఁ గాభాలు నగ్నితోడ పేడిమి యున్నట్లని
యూంజనేయుఁడు చెప్పినాఁడు.

సీత—చల్లనిమాట చెప్పితివి. నీకుశుభ మగుగాక! లక్ష్మణుఁడు షేమము
గారామభద్రునితో నున్నాడనుట మహానందసంధాయకమ
య్యెను. లక్ష్మణుఁడు సర్వసద్గుణ సంపన్నుఁడు. సీతారామ భక్తి
తత్పరుఁడు. నేను నాతి ననుసరించి యరణ్యమునుగూర్చి వ
చ్చితి నని శేష మేమున్నది? కట్టు కొన్న దాననుగావున నిష్ట ము
న్నను లేకున్న నునాకది తప్పనినియే. లక్ష్మణునకు భ్రాతృనసరణ
మట్టిది కాదే? లోకోత్కృష్టుఁ డగు లక్ష్మణుఁడే రామభక్తుఁడగు
గాక! నన్ను బెండ్లిచేసికొనుచున్న ను నావంటిభార్య రామభద్రు
నకు దొరకును గాని లక్ష్మణునివంటి సోదరుఁడు మాత్రము దొ
రకఁడు. అట్టినిష్టేతుకమహాలాపకారి మఱియొకఁ డుండునా?

రామ—(తనలో) లక్ష్మణునిభ్రాతృనసరణముగూడ కేవలమునిర్హేతు
క మైనది కాదు. ఏకజనకాశ్రయ మనునెక్కహేతుచ్ఛాయయై
న నున్నది. నీదర్శనమును జేయఁ దలంచి, మనసంతాపమునుబా
షదలంచి, రాక్షసమహామృత్యుముఖమునబడుటకైసజంకయనే
క యోజనవిస్తీర్ణ మగుసముద్రమును లంఘించి నీయెదుట నిష్ఠు
డు రామసంక్రీత సము సేయుచు నిలువబడిన వానరవీరునికంటే
నిష్కారణమహాలాపకారి మఱియొకఁ డేదీ!

సీత—నీవు వానరుఁడవు కదా! రామనామస్మరణ మొందులకుఁ జేయు
చుంటివి?

అంజ—రామరామా! నా కేకోర్కెయి లేదు.

సీత—నీవు రామభక్తుడ వెటు లయితివి?

అంజ—రామభక్తి నాకున్నదో లేదో నేనెఱుంగఁగాని శ్రీరామభక్తుఁ
డునన్నుఁ గింకరుఁడుగ నంగీకరించినాఁడు.

సీత—నిన్నేల స్వదాసుఁడుగ గ్రహించినాఁడు?

అంజ—ఎట్లా నాకెట్లు తెలియును? మిమ్ము దాసురాలుగ నెట్లంగీకరించె
నో యెట్లే యనుకొందును.

సీత—శిష్యునిగకృత్యమును జేయుటచే నన్ను సేవకురాలుగ గ్ర
హించెను.

అంజ—వాల్మీకీప్రాణభంగకృత్య మనుపూర్వసంభవమాత్రకారణము నా
కుఁగూడ నున్నది.

సీత—అయ్యయ్యా! వాల్మీకియనునాతఁ డెవఁడు? ఆతని నేల వాల్మీకీ
నాథుఁడు వధించెను? ఆతఁడు రాక్షసుఁడా?

అంజ—అమ్మా! ఆతఁడు నావంటివాఁడే?

సీత—(తనలో) ఏమిది? నావంటివాఁడే యతఁడు, డనుచున్నాఁడు. రా
క్షసహంత యగుశ్రీరామభక్తుఁడు వానరహంత యగునా?
ఈతఁడుకూడ రాక్షసుఁడై యుండవలయును. (ప్రకాశముగ)
రామదాసుఁడ నని చెప్పివీకదా! రామనామము స్మరించుచుం
టివీకదా! పాపజీవభూయిష్ట మగులంకలో నీవుండనేల?

అంజ—అమ్మా! రామకాంత లగుమీరుమాత్ర మిచ్చట నుండనేల?

సీత—రావణాసీతనై నేనిట్లుంటిని.

అంజ—రామదూతనై నేనిట్లుంటిని.

సీత—నీవు రామదాసుఁడవే కాక శ్రీరామచోదితుఁడ వగురామదూ
తవు కూడనా?

అంజ—అట్టిభాగ్యము రామకటాక్షమున నాకు సిద్ధించెను.

సీత—సీవు యథార్థముగఁ గపివే యగుదువుకద!

అంజ—జగత్పాననమూర్తి యనమెప్పువాయుమూర్తి పుత్రుడనై
సత్వైక్యదీక్షాదక్షుఁ డగురామభద్రునిమాతనై భవతారక
సాధన మగు రామనామమునుస్మరించు చున్నబ్రహ్మచారిని
శంకింపదగునా?

సీత—పావనసన్యాసివేషమున వచ్చి రావణుఁడు నన్ను హరించి
నాఁడు. ఆయదటిప్పటికి హృదయమున నుంటచే నటు లంటిని.
అన్యథా తలంపకుము.

అంజ—నిజమే. ఒకపుణ్యాత్మనిమూలమున నందఱుఁ బుణ్యాత్మ లని
యనుకొనుట సిద్ధిపడు. కాని యొకదురాత్మనివలన నందఱ
ట్రినారేమో యని సందేహించుట తఱుచు సంభవించును.

సీత—ఆమాట లేల? పోనిమ్ము. రామసందేశమును శెప్పి సీవు, విని
నేను సంశోషింతుముకాక!

అంజ—త్వద్వియోగమున మహాదుఃఖతుఁ డగుశ్రీరామభద్రుఁడు నీక్షే
మనమాచారమును దెలిసికొనిరమ్మని నన్నంపెను. అంతకంతఁ
బలితాప మొందుచున్నలక్ష్మణుఁడు మీకు సాష్టాంగ మొసర్చి
మీక్షేమము నడిగెను. రామమూర్తిసఖుఁ డగుసుగ్రీవనామ
వానరనాథుఁడు భవక్షేమవార్తాశ్రవణకుతూహలుఁడై నమ
స్కారపూర్వకముగ మీక్షేమము నడిగెను.

సీత—కపినాథునితో నానాథున కెల్లు సఖ్యము సంభవించెనోశ్రీరా
మసౌమిత్రులస్వరూపలావణ్యాదు లెట్టివ్రా సావకాశముగఁ
జెప్పుము.

అంజ—

సీ. ఆదిత్యసమతేజః ♦ డబ్బిగంభీరుండు,

చారుశారదపూర్ణ ♦ చంద్రముఖుఁడు,

వసుధాక్షముఁడు, రూప ♦ వైభవదాక్షిణ్య
 సంపన్నుఁ డచ్చప్ర ♦ శస్త్రకీర్తి,
 సర్వశిష్టావన ♦ సామర్థ్యసంయుక్తుఁ,
 డఖిలదుష్టేఘసం ♦ హరణచణుఁడు,
 ప్రాక్తనాచారప్ర ♦ పాలనలోలుండు,
 వర్ణచతుస్త్వయా ♦ వనరతుండు

దేశకాలపాత్రజ్ఞుఁడు, ♦ దేవదేశి
 కాభధీభారుఁ డధికశాం ♦ తాత్మకుండు,
 సుస్థిరుఁడు, సత్యనిష్ఠుఁడు ♦ సుగుణరత్న
 భరసముద్రుఁడు, శ్రీరామ ♦ భద్రుఁ డమృ!

సీ. రాజ్యపాలనకళా ♦ ప్రావీణ్యయుక్తుఁడు,
 ద్విజదేవపూజావి ♦ ధేయకరుఁడు,
 సంగీతసాహితీ ♦ సారగ్రహణశీలుఁ,
 డార్తచింతాహర ♦ జైకరతుఁడు,
 పరధన్వర్చేదవి ♦ ద్వచ్ఛిఖామఃశి, సర్వ
 వేదవేదాంగసం ♦ విద్వరుండు,
 నకలార్థభీష్టదా ♦ నకలాప్రగల్భుండు,
 పరిపూర్ణసత్వసం ♦ పన్నభుజుఁడు,
 నకలజీవమనోహర ♦ శస్త్రమూర్తి,
 సంతతాశాంతదంతురా ♦ సంతకీర్తి,
 దితిజమారణదాఽత ♦ దేవతాన్తి,
 సత్యసంస్ఫూర్తి, శ్రీరామ ♦ చంద్రమూర్తి.

రాము—(తనలో) అంజనేయా! ఇదివఱకే చాలఁ జెప్పితివి! ఇంతటి
 తోవైన మానివేసి మైకథ నుపన్యసింపరాదా?

నీత—ఇంతటితో నానాధునిగుణాభివర్ణనముమానివేయకుమా! కపిశేఖరా! ఇంకఁ జెప్పుము. తామబాధ నొందువాని కన్నదర్శనమైనట్లున్నది. మూర్ఖునొందినవానికి నూపిరివచ్చుచున్నట్లున్నది. నాయనా! ఇంకఁ జెప్పుము.

ఆంజ—

నీ. చెదరి చిక్కెనసిన ♦ చిన్నానిగవాడు,
 చేరెడుకన్నుల ♦ చెలువువాడు,
 నింజై నబుగ్గల ♦ నిగనిగల్ గలవాడు,
 మొస దేరుసోగయకా ♦ ముక్కువాడు,
 వెడదయకా నుదుట గో ♦ పీచందనమువాడు,
 ముద్దులొక్కెడు కన్ను ♦ బామలవాడు,
 గుంట లట్టినున్న ♦ గుండ్రగడ్డమువాడు,
 మొగ్గమంకెనవంటి ♦ మోవివాడు,
 వెడదయురమువాడు, ♦ పిడికెడునడుమువాడు,
 డెనిమిదడుగులెత్తు ♦ నెనయువాడు,
 నల్లవాడు, కరుణ ♦ జల్లు నవ్వువాడు,
 పడుచువాడు, రామ ♦ భద్రుడమ్మ!

రామ—సుగ్రీవా! కవి యీ భాగము విపులముగ వ్రాసినట్లు నీకుఁ దోచుటలేదా?

సుగ్రీ—రామభద్రా! వేయినోళ్లున్న శేషమూర్తియే దేవరగుణాభివర్ణనముఁ జేయఁజాలనియప్పుడు చపలబుద్ధి యగుకపి యెట్లొనర్పఁగలడు?

రామ—త్రావ్యప్రబంధమున స్త్రీపురుషవిశేషచ్ఛేదనర్థనము లుండఁదగునుగాని దృశ్యప్రబంధమున నట్లుంట తగదేమో? పాత్రప్రక్షుత్యభివర్ణనము, తద్విభజనము, ప్రకృత్యనుసారపాఠానందర్పము

ముఖ్యముగ నాటకమున కుండదగిన వని నాయభిప్రాయము.

సీత—రామభక్తాగ్రణీ! ఊరకుంటి వేల?

అంజ—(అదరిపడి) అమ్మా! ఏమంటివి?

సీత—సెబాస్! నిజముగ నీవు రామభక్తాగ్రేసరుడవే! వశ్యనస్తువు

నెదుటజూచుటచే దన్తయత్వమున మైమఱచి యున్నావు.

సుగ్రీ—అంజనేయా! ధన్యాత్మ్యుడవు.

అంజ—

అ. వె. చూచుకొలది మఱియుఁ ♦ జూడంగదగువాఁడు

వినఁగదగినవాఁడు ♦ వినుకొలది

ప్రమొక్కుకొలది యింక ♦ ప్రమొక్కుంగదగువాఁడు

తలఁచుకొలది దలఁపఁ ♦ దగినవాఁడు.

గీ. నిష్ఠురసమాధినిష్ఠాగ ♦ నిష్ఠులగుచు

జక్కిలములట్లు లక్ష్మిం ♦ జరము లగుచు

స్త్రీపురుషభేద మెఱుంగని ♦ ఋషులునైన

జొక్కి కౌఁగిలింపం దగు ♦ సాగనువాఁడు.

సీత—రామభద్రునిముఖ్యగుణ మగు నేకపత్నీవ్రతమును జెప్పలేదేమి?

అంజ—చెప్పవలసినదే—కాని—సర్వజీవుల కారణజే భర్త యగువహు
జ్ఞుఁడెట్లు చెప్పఁగలుగుదును.

సీత—రామవార్తను నాకుఁ జెప్పవచ్చి రామభద్రునే నాయెదుటఁ బెట్టితివి. ఇఁకజూలు. (తనలో) ఋషులైన నేమి నాకౌఁగిలికేయ
న్లుఁడగునానాథునిఁ గౌఁగిలింపనెంత రని వినుటనాకు సంభ
వము గలుగఁ జేయదా? అందులకు నే నీజన్మమున సంగీత
రింతునా?

అంజ—అమ్మా! చాలు సని వేతె చెప్పుక్కఱ లేదు.

అ. వె. అనుభవించితెలియ ♦ నన్దుఁడౌ శ్రీకృష్ణుని
 లలితమూర్తిఁ దెలియఁ ♦ బలుకు బుట్టు?
 పరమయోగవిదిత ♦ పరతత్త్వవిభవము
 పొడిపొడినుడుపులను ♦ బోధ మగునె?

సీత—(తనలో) హా! నాథా! అట్టిమహానుభవమునకు నే దూరిను
 నైతినిగదా! ఇంక నెప్పుడు కటాక్షించిరక్షింతుమ్రోయి ప్రాణ
 నాథా! (వచ్చును.)

లక్ష్మ—(తనలో) ఇంక నన్నుఁగూర్చి యాంజనేయుఁడు సచించును
 గాఁబోలు! ఏమిచెప్పినో యని మన సలజుడి నెందుచున్నది.

అంజ—అమ్మా! లక్ష్మణమూర్తినిగూర్చి యింకఁ జెప్పనా?

సీత—పరమసంతోషముగ విందును.

సుగ్రీ—(అపవారించి) సౌమిత్రి! ఇంకఁ గవివినయలను గొదిలొ! ఎవనిగు
 ణానుసంధానమును వానియెదుటనే చేయుచున్నయీనాటకము
 చిత్రముగనే యున్నది సుమా!

అంజ—

గీ. తండ్రి రాముఁడు జూపకి ♦ తల్లి యనుమఁ
 గరణశుద్ధిగ నమ్మకిరి ♦ కరుఁ డతండు;
 రాముఁడే సర్వ మతనికి ♦ రాముకంటె
 నన్య మెఱుంగనియట్టిమ ♦ హాత్ముఁ డమ్మ!

సీత—అట్టిమహాత్ముని నే నెన్నఁడు చూతునో?

లక్ష్మ—(తనలో) ఇంతవఱకు సరిగనే చెప్పినాఁడు.

అంజ—

గీ. స్వచ్ఛతనుధారి; శ్రీరామ ♦ చంద్రుకంటెఁ
 గుఱుచవాఁడు; ధనుష్కలా ♦ కోవిదుండు;

కలకుపడనుగల్గినవాడు; ♦ చుటుకుమాట

వాడు; శీఘ్రకోపముగల్గు ♦ వాడు; తల్లి!

సుగ్రీ—అదినాకనుభవమే—

లక్ష్మ—నుగుణము లన్ని కోపముతోఁ గూలిపోయినవి.

ఋజ—

గీ. ప్రబలవీర్యోద్ధతునికైన ♦ రామభద్రుఁ

గనినతోడనే మొక్కంగ ♦ మనసుపుట్టు

గాని శాంతుఁడైనను వీని ♦ గనినతోడ

నెక్క చేయి చూడంగ బుద్ధి ♦ యుదయ మగును.

సీత—ఋజనేయా! నీనాక్యములను నామిత్రుయే వినుట సిద్ధించినచో

సిగ్గుపడునని నాకు విచారముగ నున్నదినుమా!

లక్ష్మ—(తనలో) వినుట యైనది. తలవంచుకొనుట యైనది. నేను

శాశ్వతముగ నుండను. కవి శాశ్వతముగ నుండఁడు. కాని యీ

మాటలు ప్రళయమువఱకు నిలిచియుండును. (ప్రకాశముగ)

తల్లీ! జానకీ! సుగ్రీవునిగుణహాపాదుల నేల వర్ణింపుచుని కోడు

వైతివి. (అపవారించి) (సవ్వచు) సుగ్రీవా! నీవు మిగిలితివి!

నేనే యీనాటకము నెనరించినచో,

గీ. రామసఖుఁడు, శూరుఁడు, కవి ♦ రాజు కాని

పాసపాత్రమొ, లేక స్త్రీ ♦ పాత్రమైన

గాంచువెంటనే తోఁత జా ♦ డించి తనదు

వెనుకమాటల దిగదుడ్చు ♦ వెట్టు నమ్మ!

అని జానకీదేవితో నిన్నుఁగూర్చి నివేదింతును.

సుగ్రీ—(అపవారించి) కాని యీమాటలను బాగుగా జ్ఞప్తి యుంచు

కొనుము. కానినీకీషదునాలుగేండ్ల బ్రహ్మచర్యపరిసమాప్తిని

నీవయోధ్యకుఁ బోయినవిమ్మట నేను రాకుందునా? నీయిది

యనిగ్రహ మెట్టిదో కనిపెట్టకుందునా? సుగ్రీవరాజు వచ్చియు
న్నాఁ డని నీకు వార్త నంప మాకిప్పుడు రాజులతోడనే కాని
రాజులతోఁ బని లేదని నీ వనకుందువా? చూచెదను.

అంజ—అమ్మా! అట్టిరామలక్ష్మణు లిద్వరు మహాశోకార్థనమునఁ
జేబారలు నైచుకొనుచు సుగ్రీవనివాస మగుఋశ్యమూకప్రాం
తమును జేరిరి.

సీత—రామదూతా! నీవెప్పుడైన జటాయువును జూచితివా?

అంజ—రామభద్రునివలన వింటిని.

సీత—ఏమని?

అంజ—నిన్ను రావణుడు హరించుకొనిపోవుచున్నాఁ డని యాతనివల
ననే తమకుఁ తెలిసెనని—

సీత—అలాగా! అప్పుడే ప్రాణములు పోయె ననుకొంటిని. రామభ
ద్రుఁడు వచ్చుదనుక నావార్త నాతనిచెవిని నైచుటకు యోగ
బలముచేఁ బ్రాణము లరికట్టికొనెను గాఁబోలు! ఆహా! మహా
త్మా! జటాయూ! నీవు నాకెంతమహిమపకార మొనర్చితివి!
ప్రాణావసానసమయమున శ్రీరామభద్రదర్శనము నీకయ్యెనా?

అంజ—ఆతఁ డుత్తమజీవుఁడు. రామభద్రునిదర్శనమే కాదు. రామ
భద్రునిచే నాతనికి బ్రహ్మమేధసంస్కారముకూడ నయ్యెను.

సీత—నాయనా! ఎంతశుభవార్తఁ జెప్పితివి! ఎట్టిదుర్లభ మైనయత్తర
గతి యాతనికి సంపాప్త మైనది! ఆతనిని గుక్కలో నక్కలో
స్పృశించు నని నే నేడ్చినయేడు పేమని చెప్పఁగలను?

అంజ—పరోపకారేపరాయణుల కట్లేల జరుగును? తరువాత వాదిద్వ
రు ఋశ్యమూకపర్వతప్రాంతదేశమునకు రాఁబోవఁగ సుగ్రీవుఁ
డు సతనిసేవించియున్న మణిసలుగుఱమును వాఁని జూచితిమి.

సీత—నీకు నుగ్రీవున కెట్టిసంబంధము?

అంజ—నే నాతనిమంత్రిని. ధనుఃపాణులైన యామహావీరులను సుగ్రీవుఁడు కాంచి భయపడి నన్నువారియొద్దకుఁ దదాగమనకారణ గ్రహణార్థమై పంపెను. నేనును వారిని జేరి నమస్కరించి వారిని స్కంధములపై నెక్కించుకొని సుగ్రీవ సాన్నిధ్యమును జేరితిని.

సీత—సెబాస్! రామదూతా! భూభారనిర్వహణబలాఘ్య లగుమహావీరుల సవనీలగ వహించితివి!

అంజ—అంత సుగ్రీవుఁడు రామభద్రునకు నమస్కరించి యాతని దుఃఖము నివేదించుకొనెను.

సీత—పాపము! ఆతనికిఁగూడ మావలెనే దుఃఖమా?

అంజ—తనయస్న యగువాలి తనభార్యయగు రుమను బలాత్కరించి—

సీత—ఆ! దుర్భాగ్యుడు! కపిరూపరాక్షసుడు!

అంజ—అంతఃపురమునఁ బెట్టుకొని తన్ను రాజ్యమునుండి బహిష్కర్తునిచేసి—

సీత—అయ్యో! సుగ్రీవా! నానాథునికి వచ్చినట్టియాపదలేనీకును వచ్చినవా?

అంజ—తన్నుఁ బెట్టుచున్న మహాకష్టము లాదయామయునకు నివేదించెను. అంతట రామభద్రమహావీరుఁడు వాలివధము సేసెదనని ప్రతిజ్ఞఁజేసెను.

సీత—సంతోషమే.

అంజ—అంతట లక్ష్మణుఁడు రావణునిచే మిమ్ముఁ గోలుపోయినవృత్తాంతమును రామసంజ్ఞ సనుసరించి చెప్పెను.

సీత—సరి. అరణ్యవాసము చేయుచుంటచే రాజ్యభ్రష్టత చెప్ప నగత్యము లేకపోయెను గాఁబోలు!

అంజ—అదికూడఁ జెప్పఁబడినది. రావణుఁడు మిమ్ము హరించుకొనిపోవు చుండఁగ మీరు క్రిందఁ బడవైచిననగలమూట మా కదివఱకు దొరకెనుగాన నది రామభద్ర సాన్నిధ్యమున నుంచితిమి.

సీత—రామా! రఘువీరా! రాజీవలోచనా! నన్నుఁ గాంచకపోయిన నానగలనై నఁ జూచితివా?

అంజ—అంతట రామభద్రుఁడు వానిని జూచి పొంపినదుఃఖమును—

సీత—నాయనా! చాలు! ఇఁకఁ జెప్పుకుము. ఆమహానుభావుఁడు విలపించె ననుమాట నేను వినలేను. నాథా! నాథా! (వీడ్పును)

అంజ—అమ్మా! మీరెల్లు విసలేరో నేనట్లుచెప్పను గూడలేను. తరువాత నాభరణములు సుగ్రీవునియొద్ద దాచనిచ్చిరి. అగ్ని సాక్షి కముగ రామభద్రుఁ డాతనితో సఖ్యమును గావించెను. సీతా స్వేషణ మొనర్చి రావణనధికార్యమునఁ గపిసేనతో సాహాయ్య మొనర్పఁగల నని సుగ్రీవుఁడు సమయమునుగావించెను.

సుగ్రీ—(తనలో) నాయుపేక్షనంగతి అమ్మవారితోఁ జెప్పుకునుమా?

అంజ—తరువాత రామభద్రుఁడు వాలినివధించి సుగ్రీవునకుఁ గిష్కింధరాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషేకము సేసెను.

సీత—సఖునిభార్యను హరించినవానినే చంపినమహావీరుఁడు స్వభార్యా పహర్త యగు రావణు నేల వధింపకుండును?

అంజ—అటుపైని సుగ్రీవుఁడు వానరవీరుల నందఱు రావించినలుదిక్కులకు భవదస్వేషణమునకై పంపెను.

లక్ష్మ—(తనలో) అంజనేయా! పక్షపాతబుద్ధి గలవాడవు. నేనుగోపస్వ భావుడ నని జానకీదేవితోఁ జెప్పితివిగదా? సుగ్రీవుఁడుమధుపా నాధరమధుపానలోలుఁ డని యేలచెప్పవైతివి? అటుపైని సుగ్రీవుఁడు వానరవీరులరావించుట కనిమాత్రమే చెప్పితివా? అటు

పైని ననగనేమి? ఎటుపైని? కాద్రమూర్తి నై ధనుస్సంకారము
 నేయచుఁ జంపుదునని మీదఁబడుటకు సిద్ధమై నప్పుడుకాదా?
 ఆంజ—వారికుమారుఁ డగునంగదుఁడును, మేముకొందఱము భవదన్వే
 షణార్థమై దక్షిణదిక్కునకు వచ్చుచు సంపాతి యనుజలాయు
 భ్రాతృవలన మీరు రావణాలయ మగులంకలో నున్నట్లు
 తెలిసి.——

సీత—జటాయువు రామఁస కట్లపకార మొనర్చినాఁడు. అతనిసోదరుఁ
 డిట్లుపకార మొనర్చినాఁడు. మహాత్మా! నీ విష్ణుతని కుషకా
 రము నేయచుంటవా?

ఆంజ—ఇది కైంకర్యము కాని యుషకారము కాదు. చేయించుకొను
 వారిమాహాత్మ్యమున జరుగుచున్నపనులు కాని చేసెడువారిశక్తి
 వలన జరుగుచున్నవికావు.

సీత—అహా! పక్షులు మృగములుకూడ సీబాధ సహింపలేకున్నవికదా;
 నే నెట్లుసహింతు ననుకొంటివి? మహాప్రభూ!

ఆంజ—మా! విచారింపలదు. సంపాతివచనముల ననుసరించి దక్షి
 ãసముద్రతీరమును జేరితిమి. అంత సముద్రమును దాటుటకు
 నేబూనుకొంటిని. రామకటాక్షమున దాటితిని. రావణుని
 యంతఃపుర మెల్లి వెదికి చూచితిని. నిన్నుఁ గానలేక మిక్కిలి
 దుఃఖించితిని. నాపుణ్యవశమున నిన్నిచ్చటఁ గంటిని. మహా
 రాజకాంత నై నసియొద్దకు రామభద్రుఁడు సుగ్రీవమంత్రి వైన
 నన్ను దూతగఁ బంపునంతటిసఖ్యము రామసుగ్రీవుల కయ్యెను.

సీత—అట్లులైన సుగ్రీవసాహాయ్యమున రామభద్రుఁ డిటకు వచ్చునని
 నేను నిశ్చయముగ నమ్మియుండఁదగినదే కాదా?

ఆంజ—అవశ్యము!—కాని ముందిది చెప్పము. నేను రామదూత న
 ననువృత్తము నీ కిప్పుడైన బాగుగఁ గలిగినట్లేకద!

సీత—అ! బాగుగనే కలిగినది.

అంజ—అంతకంటె బాగుగఁ గలుగనై యున్నది. దీనిని గట్టాక్షింపుము.

(రామముడికనిచ్చును.)

సీత—అ! అ! నానాభునిముద్దుటంగరమే! రామదూతా! ఇది యా
తఁ డభిక్షానార్థ మిచ్చెనా? హా! రామభద్రదా! నీయుంగరమును
జూడ నిన్నుఁ జూచినట్లె యున్నది. హా! కైకేయీ! కైకేయీ!
ఆరణ్యవాసారంభమున రామభద్రునియాభరణము లన్నియు
నీవు దగ్గఱనుండి యొలిపించునపు యియుంగరమునుగూడఁ దీయఁ
బోవ ననిది మామగారిచే నీయఁబడినది. దీనిపై మీ కధికార
ములే,, దని పుణ్యార్థుఁడైనవనిష్ఠుఁడు నిన్ను నిరోధించుటచే
సీమాత్రపురబచ్చనిపొందజేసెను నానాభునిచేత నుండుట సిద్ధం
చెను. హా! తండ్రీ! జనకచక్రవర్తి! నీవు నాపెండ్లివేళ నీయల్లు
న కిచ్చినయుంగర మిదిగోతండ్రీ! దీనిని జూడవా? నాదురవస్థ
జూడవా? నీయల్లునియథాగ్యత్వమును జూడవా? ఓతండ్రీ! ఈ
యుంగరముచేతనే నన్ను నానాభుని గలిపితివి. నాయనా! తిరి
గి యీయుంగరమును నీవు తీసికొని నానాభునితో నన్నుఁ
గూర్పవా? అయ్యో! ఏమి ప్రేలుచున్నాను! నాతండ్రీ యిచ్చ
ట నేడీ? ఓయుంగరమా! నానాభుని కనిష్ఠాంగులిని నదిలక
గట్టిగఁ బట్టుకొంటివికదా! నేనుగూడ నీవలెనే యామహాత్ముని
దేహమును బిగ్గఁగఁగిలిగించి గట్టిగ నాశ్రయించినదాననేకదా!
కాని మాయలేనిది చెప్పుని నానాభుని నానుండి వేరుచేసి
మహాపాతకముచే నే నిట్లు రామనిశ్లేష మొందితిని గాని నీకిట్టి
నిరాభ్యంత్యమేల కలిగెను? (పిచ్చును)

అంజ—అమ్మా! ఊరికిఁబోము.

రామ—(తనలో) హా! జానకీపాత్రమా! నీవే నాకడుపు దహించుకొని పోవునట్లేడ్చుచుంటివా? హా? జానకీ! ఎప్పుడు నన్నెడఁబాసి యుండవలెనదా! హా! జానకీ! నేనెట్టిదుఃఖమునైన సహింపఁగలను గాని నీదుఃఖచ్ఛాయనైనఁ గానలేను కదా! హా! జానకీ! నాయర్థశరీరిణి వగునీ వెంతదూరమున నుంటివి.

గీ. బిగువుఁగఁగిట నున్నను ♦ వేటుదిండఁ
దలల నుంచుచు నిద్రింపఁ ♦ దగ దటంచు
నెక్కదానిపైఁ దల లూన్చి ♦ చొక్కుమనము
యోజనశతాంతరములోన ♦ నుండవలసె.

పీత—అత్తా! కొనల్యామహాదేవీ! „అడవిలో నుండువిచిత్రవస్తువుల నవియివితెమ్మని నీపతినినిర్బంధింపకుమా,, అని నాకు బుద్ధి చెప్ప నే చెప్పితివి! హా! లక్ష్మణా! ఎంత బుద్ధిచుంతుండవు! మాయ లేడిని గోరవల దని నీ వెన్నివిధముల నాకు బోధించితివి! హా! నాథా! నేను నిర్బంధించినప్పటికి నీవు నన్ను జీవాలులు పెట్టి యూరకుండు మనిన సుఖముగ నీవజ్జను శాశ్వతముగఁ బడి యుందునే!

రామ.—(తనలో) రఘువంశమునఁ బుట్టినరాజులకుఁ దఱచుగ భార్యా విధేయతాగుణ మాభరణముగనో మచ్చగనో యుండ నది నాకిట్లు తప్పినదికాదు. అయినను భవిష్యత్కర్మ ననుసరించి బుద్ధి నడుచునుగదా!

అంజ—అమ్మా! ఊఱడిల్లుము. „నాథా! నీవజ్జను సుఖముగ శాశ్వతముగఁ బడియుందునే,, యని నీవిప్పుడు విలపించినావు. ఒక్క యటగడియలో నిన్నునీనాథునితోఁ గూర్చెదను. కటాక్షింపును.

గీ. ఇంద్రియబలాత్కృతుడగు ♦ నిర్ధచేత
నుని గురుఁడు దివ్యబోధన ♦ మునను బరమ
దైవభక్తి కన్పించిన ♦ దారి రాక్ష
సహృత వగునిన్ను రాముని ♦ సరసఁ జేర్తు.

సీత—ఎట్లు?

అంజ—నిన్ను నావీపుపై వెక్కిరించుకొని సముద్రలంఘన మొనర్చి
రామభద్రమెద్ద కాతనికటాక్షమునఁ దీసికొనిపోగలను.

సీత—నాయనా! సీతు నాయందుఁ గలమహానురాగమునకు సంతసించి
తిని. కాని కవివగుటచే నట్లు పలికితివి!

అంజ—(తనలో) అత్యాదరమున నాలోచింపక యనిసమాటకుఁ దగిన
ప్రాయశ్చిత్త మైనది.

సీత—నాయనా! నీయాలోచనము నా కుపసన్నముగ నున్నట్లు లేదు.
అందుచే దానిని నేను నిరాకరింపవలసివచ్చినందుల కన్యథా త
లంపకుము. రావణాసురస్థానమున నుండునన్ను నీ నాతనికిఁ
దెలియకుండఁ దీసికొనిపోవుటలోను రామాధీనమొననన్ను
రావణుఁడు నానాధుఁడు లేనివేళఁ దీసికొనినప్పుటలోను
భేదమేమంత యున్నది. అపరాధి యగురావణుని జంపి నన్ను
గ్రహించుటలో శ్రీరామపౌరుషము వెల్లడి యగును గాని
చోరకృత్యముగ నన్నుఁ గైకొనుటచే నామహావీరునకు భీరుత్వ
మును లోక మాపాదింపదా? రామునకుఁ గావలసినది సీతయా?
ఖ్యాతియా?

అంజ—ఎవనిసొమ్మును వాఁడు గ్రహించినఁ జోరత్వ మగునా? మిమ్ము
గ్రహించినపిమ్మటమాత్ర మపరాధి యగురావణుని జూపఁగూడ
దా? ముందుగఁ జంపియేగ్రహింపవలయునన్నమాట యేమి?

వాఁ డింక బ్రదికియుండఁగ నే వానికన్నులయొకుటనే *మిమ్ముం
గైకొన్నచో మఱింతభ్యాతి యుండదా? అదిగాక, మిమ్ముహరిం
చుటకుఁ బోతల లిరువదిభుజములుం గల్గి మహాబలి యని భ్యా
తిమొడిసరావణుఁడు లంకనుండి జనస్థానమునకుఁ దానే రావలసి
వచ్చును గాని రామభద్రుఁడు తానున్న చోటనే యూడి నీచుఁ
డగు మొకకిసిని బాపి మిమ్ము గ్రహించినాఁ డని లోకులు వేనో
ళ్ల రాముని గొనియాడరా?

సీత—పోనీ! నీవు నన్ను మూఁపుపై నెక్కించుకొని సముద్రము దాఁ
టునపుడు తజ్జవాటోపమున నేను గ్రిందఁ బడిపోవుదు నేమో?
అదిగాక నీకార్యమును దెలిసి యనేకరాక్షసపేరులు నిన్నుఁ జు
ట్టిముట్టి వధింప యత్నింప వారిలో నీవుయుద్ధ మొనర్చుచుహా
సంరంభమున నుండ నేమాయరక్క-సియైనఁ దిరుగ నన్ను గ్ర
హించు నేమో? నీవు నన్నే చూచుచుచువా, యుద్ధవిజ
యమునే చూచుకొనుచుందువా? రాక్షసులు నీకై యుద్దేశిం
చిన దెబ్బలు కొన్ని నాకుఁ దగిలిన ప్రమాదము కాదా?
నీవు యుద్ధముననోడిపోవ నాని యూపై నేమి కావలసినది?
నన్ను వారు వధింతు నేమో? లేక యత్యంతదగ్ధవృక్షమున
దాచి బంధింతు నేమో? అప్పుడు రావణవధ మెట్లు? రావణ
వధ మైనను సీతాగ్రహణ మెట్లు?

అంజ—శ్రీస్వభావ మగుభయముచే మీ కట్లు లోచించుచున్నది కాని
రాక్షసులు నన్ను జయింపలేరు.

సీత—అదేమి? యుద్ధములో జయోజయముల ముందుగ నెట్లు నిర్ణా
రణపలుపఁగలము?

అంజ—అట్టి సందేహమువలదు. జగన్నాథుఁ డగు శ్రీరామయూర్తిని
హృదయమందుంచుకొని జగన్నాథయగు సీతాదేవిని శిరమునం

దుంచుకొని నేను బోరాడ నా కపజయమా? అదిస్వప్నవార్త.
రామభక్తి నాకు నిలుచునంతకాలము నాకు బరాజయము
లేదు. అట్టిభక్తితో నామహాత్మునకు మిమ్మన్నింపఁ దీసికొని
పోవుచుండెను. ఇది జరిగితీరివలసినదే కాని అందునుగూర్చి
యింకసందేహమా?

రామ—(తనలో) సెబాస్! మారుటీ! పరమాత్మముగ నవిచితివి.

గీ. రోగి విశ్వాసమున నన్యః ధి రోగుడగును
గుఱత విశ్వాసమునఁ గళా ధి స్మరణఁ జేగును
దూఖ విశ్వాసమున దూఖ ధి రూరుఁ డగును
భక్తుఁ డుగ్ధి మోదు వి ధి శ్వాసమునను.

గీ. శంక యాత్మగోల్తులను ధ్వం ధి సాము జేయుఁ
బ్రబలతనుమా ను విశ్వాస ధి పోమ నాత్మ;
యాళులము ససాధ్యులుగు సాశ ధి యాత్మ; కిన్ని
సులభ సాధ్యులుల్ విశ్వాస ధి కలితునకురు.

గీ. పూర్ణమగునాత్మ పాణిక్ స్ఫూర్తి మాయుఁ
బరమహితత్వగతిని ది ధి వ్యముగి వెలయు;
సంతెలందానఁ బడి నట్టి ధి దయ్యె నున్న;
యక్షుం బయ్యె నది వ ధి ణ్ణాశి బడుచు.

సీత—పరపురుషుని స్పృశించుబాసను గాను.

ఆంజ—అట్లుంటి. ఇంక నే నిందునుగూర్చి మాటాడవలసినవాడను
గాను. ఇట్టిసందేహమే లీత నోరు బాటినవిమ్మట నాకు యోజ
నలోనికి వచ్చినది.

సీత—నోరు, జాతన దనుకొనుటకు, సీవు తప్పుమాట నాడితివా? నీ
యూలోచనము మన్నింపలే దని నీ వశ్యథా తలంపవలదు.

అంజ—అమ్మా! నాకట్టి చింత యేల యుండును? నాయూలోచనము మీరు మన్నించినను రామభద్రునకు మీరు సమావేశ మగుటే ఫలము. నిరాకరించిననదియే ఫలము. ఇక నాకేమి? ఎల్ల యిన మహాసంతోషము.

సీత—నాకు రావణుఁ డిచ్చిన యవధి రెండుమాసములుమాత్రమేయున్నది. ఈలోపుననే—

అంజ—ఏమియన్నియు నాకుఁ దెలియును.

సీత—ఎట్లు?

అంజ—మీకురావణునికు జరిగిన సంభాషణమును జెప్పుచుంటుననుండి వింటిని.

సీత—అట్లు మననేను ధైర్యమున నుండవలసినదేకదా!

అంజ—సగ దేహమేమి? ఇంకనేను సెలవుదీసికొందును. మీభర్తకు మీరేమైన నాగవాలిచ్చెదరా?

సీత—తొందరలో నప్పు డూడదీయుటకు రానియీశిరోభూషణ మున్నది. దీనినిదీసికొనిపోమ్ము. రామభద్రునకు దూరముననుండి ననున్మరించితి ననిచెప్పుము. లక్ష్మణుని సనురాగపూర్వముగ నడిగితి ననిచెప్పుము. సుగ్రీవుని కుశలమడిగితినిని చెప్పుము (శిరోభూషణమిచ్చును.)

అంజ—(కనుల కద్వకొని)అమ్మ! పోయెదను.

సీత—రామభద్రుఁడు శీఘ్రముగవచ్చునుగదా! రావణవధమగునుగదా!

అంజ—అతిశీఘ్రముగ—

సీత—ఇప్పుడేపోయెదనా?

అంజ—కొంతసే పిక లంకలో నుండును.

సీత—ఏల?

అంజ—అరామములపైఁగానియాలయములపైఁగాని కప్పిప్రవేశించునప్పు
డేదైనఁగొంత నాశనము జరుగకపోవుట స్వభావవిరోధముకా
వున—అమ్మా! నమస్కారము: (పోవును)

త్రిజ—అమ్మా! అటుచూడుము. అంజనేయుఁడు వన మెట్టుధ్వంసముచే
యుచున్నాఁడో? అయ్యయ్యో! కొందఱు రాక్షసులు వచ్చి
యాలినిని జట్టుకొనినారు.

సీత—అ! అ!

త్రిజ—అందఱు నిశ్చయించినాఁడు. అహ! అటు చూడుము. రావణాశ్రమ
మధ్యప్రదేశగు నక్షిణంబు యుద్ధమునకుసంరంభమున వచ్చినాఁడు
(నేపథ్యమున) జయ! రామభద్రా! జయ! రామచంద్రా!
హే! హే!

సీత—అడుగో! అంజనేయుఁ డారాక్షసుని జంపినాఁడు.

(నేపథ్యమున) జయ రామభద్రా! జయ రామానుజా! జయ
రామచంద్రప్రసాదితసుగ్రీవా! జయ! జయ!

సుగ్రీ—అంజనేయుఁ డట్లు మహానమరసంరంభమునఁ దిరుగుచున్నాఁడు
కాబోలు!

త్రిజ—అమ్మయ్యో! మహామాయావి యగునింద్రజిత్తు వచ్చినాఁడు.
(నేపథ్యమున) జయ రాక్షసేశ్వరా! జయ విశ్వేశ్వరా!

సీత—అదేమి? అదేమి?

త్రిజ—అయ్యో! అంజనేయుఁ డింద్రజిత్తునకుఁ జిక్కినాఁడు.

సీత—అయ్యో! అయ్యో! ఇక నేమున్నది? (తొందరపడును.)

లక్ష్మ—ఏదీ? ఇంద్రజిత్తు! రే! దుర్గాస్తా! నీచావు నాచేతిలో ను
న్నదిరా!

సుగ్రీ—అంజనేయునకు బ్రహ్మాస్త్రమునమాత్ర మేడుగడియలు బద్ధుడ
గునని శాపమున్నది. అందుచే నిట్లు జరిగెను.

రాము—ఈమాత్రమునకే వృథగ మహాస్త్రము నిండజిత్తు వ్యయము చేసికొనినాడా?

త్రిజ—రావణునిసభలోని కాంజనేయునిరాక్షసులు తీసికొనివెళ్లి నారు.

సీత—అయ్యో! అక్కడనాతని నేమిచేయుదురో?

సుగ్రీ—సీతాదేవివద్ద సెలవుతీసికొనిన వెంటనే నముద్రలంఘన మొనర్చి రాక యాతఁడీవననాశనమును రాక్షసవధము నేల నేయవలయునో?

త్రిజ—అయ్యయ్యో! ఆంజనేయుఁడు కాలిపోవుచున్నాఁడు.

సీత—అమ్మయ్యో! ఏడీ! ఏడీ!

త్రిజ—తోఁకకుఁ దైలసిక్తవస్త్రములఁ జాట్టి రాక్షసులు నిష్పందించి నారు.

సీత—ఓవైశ్వానరమూర్తి! రామదూత యైనయాతని దహింపకుము.

త్రిజ—అయ్యయ్యో! ఇంక మండిపోవుచున్నాఁడు.

సీత—నేను శ్రీరామచరణభక్తి కలదాన నేని, పాతినత్యమున్నదాన నేని, భాగ్యశేషమున్నదాన నేని, రాక్షసవధ మొనర్తునని శ్రీరామభద్రుఁడు చేసినప్రతిజ్ఞ సత్య మగు నేని, యోయగ్ని దేవుఁడా! ఆంజనేయుని యొడలిఁ జల్లఁ బఱుపుము.

(నేపథ్యమున) జయ రామభద్రా! జయరామచంద్రా! జయరఘువీరా!

త్రిజ—ఆతనికగ్ని బాధ యున్నట్లు కనఁబడదు. మహానందమున నెగురుచు నన్నిగృహముల దహించుచున్నాఁడు.

సీత—అయ్యో! పాపము! స్త్రీబాలవృద్ధు లగురాక్షసు లీగృహదాహమువలన నంతక్షోభ మొందుదురో?

త్రిజ—లంకాపట్టణమంతయు నెక్కటై మంట!

(నేపథ్యమున) జయ రఘువీరా! జయరణధీరా!

అడుగో! అంజనేయుడు రక్తనత్రుధారియై యిచ్చటకు వచ్చుచున్నాడు.

అంజ—(ప్రవేశించి గంతులు వైచుచు)

రామ రామ రామా! సీతా! ♦ రామా! రామా! రామా!

రామ రామ రామా! సీతా! ♦ రామా! రామా! రామా!

1 రామ! రామ! సీసతిమణి గన్నులు ♦ రంజిలగనబడె రామా!

రామ! రామ! సీముద్రిక సీతా ♦ రామకునీబడె రామా!.. రామ రామ.

2 రావణసుతుఁ డగునక్షకుమారుడు ♦ రణమునఁ గూలెనురామా!

రావణసేనను మూఁడవభాగము ♦ రహిఁ గడతేతెను రామా!.. రామ.

3 వనము లన్నియును క్షణములోపలను ♦ భగ్నముగాబడెరామా!

కనదురుసంపద్ధనలంకాపురి ♦ గాల్చుగఁబడె రామా!.. రామ రామ.

సీత—అహ! రామదూతా! ఎంతవాడవు! ఇన్ని కార్యము లొనర్చియు

నహంభావము నొందకుంటివి. ఇంద్రునిజంపియాయూసముచే

సముద్రలంఘన మిప్పుడు చేయగలనా?

అంజ—అందుకొకే రామనామమును స్మరించుచు దాండవించుచు

న్నాను. ఈయత్సహమునఁ గాని యభిని దాటలేను.

త్రిజ—అమ్మా! ఈతఁ డెట్లులఘించునో యాదిన్నకొండ నెక్కి మనము

చూతము రమ్ము.

సీత—త్రిజటా! ఆలాగే చేయవచ్చును.

అంజ—అమ్మా! నమస్కారము.

సీత—నీకు శుభ మగుఁగాక!

త్రిజ—అమ్మా! త్వరగ రమ్ము పోవుదమ్ము. (సీతా త్రిజులు నిష్క్రమింతురు)

అంజ—రామరామరామా! (గంతులు వైచుచు నిష్క్రమింపయత్నించును.)

రాము—(తొందరతో) అంజనేయా! అంగు! అంగు! నాటకసాత్రము
లకు నిష్క్రమణ మగుఁగాని వరమార్థముగ నాంజనేయుఁడ
వగునీకు నిష్క్రమణమేల? రమ్మ. నాకొఁగిటికి శీఘ్రముగ
జేరుము.

అంజ—రామభద్రా! ఇక నాటకమున నముద్రమును దాఁచునవశ్యమ
మున్నది.

రాము—(నవ్వుచు) దుర్లంభు మగుసంసారసముద్రమును దాఁచినశీఘ్ర
నాటకసముద్రములు ప్రత్యక్షసముద్రము లేమిలెక్క? ఏది!
ఏది! (తొందరగ రంగమునకుఁ బోయి యాంజనేయుని నెఁగిలి
చుకొనును.)

అంజ—మహానుభావా! కృతార్థుఁడ నైతిని.

రాము—నే ననఁదగినమాట నీ వనుచుంటివి.

స్మగ్రి—అంజనేయా! మందినాటకమునే చేసితివి. దీనికి బేరేమి యుం
చితిని.

అంజ—రామసౌందర్యవర్ణనమే ప్రథానముగాఁగలదీనికి సుందరనాటక
మనిపేరు.

రాము—నాటకము సుందరముగానుండుటచే నట్టిపేరు సార్థకమైనది.

స్మగ్రి—అయ్యా! రామభద్రా! సర్వవాసరపైశ్యము సిద్ధముగనున్నది.
దండయాత్రకేప్పుడే పోవుదము.

(నేష్యమున) జయ రామభద్రా! జయరఘువీరా!

రాము—ఉపశ్రుతికావ మిగుల బాగుగనున్నది. కవీవీరు లుత్సాహ
ఘనం గేకలు వైచుచున్నారు.

రాము—ఇప్పుడిచ్చటఁ గావలసిన దేమియు లేదా?

స్మగ్గీ—నునము బయలుదేరుట తప్ప నేమియు లేదు. అయిన నిట్లుకా
వలయు నని కోరెదను.

గీ. ధరణి యీతిబాధలులేక ♦ తపరుఁగాక
ప్రజలయన్యోన్యనైరముల్ ♦ పాయుఁగాక
కవిత రాజపాపమునఁ ♦ గ్రాలుఁగాక
నీతిపాలనమున రాజు ♦ నెగిషుఁగాక.

రాము—తథాస్తు

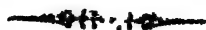
[అందరు నిష్క్రమింతురు.]

ఇది పంచమాంకము.

సర్వమును సమాప్తము.

సోదామినీ ముద్రాక్షరశాల.

తెలుగు చిత్రప్రతిష్ఠా.

ఇందు ఇచ్చియు, తెలుగు అచ్చుపదలన్నియు చక్కగా, చేయబడును. నవలలు, నాటకములు, కావ్యములు, వాస్తవ్యశ్రీకము, శుభములు, ఫలములు, మొదలగునవి యన్నియు, పరిశుద్ధముగ నున్నవిగా నచ్చువేయబడును. ప్రియమిగువాల్టి మిక్కిలి శిక్కువగా నుండును.

దైంజింగు.

అన్ని ప్రస్తావములుచు చక్కగా దైంజు చేయబడును. అన్నివిధముల దైంజింగుపనులు నోలుదైంజు, కాలికోదైంజు, రాముదైంజు మొదలగునవి యన్నియు చేయబడును. కేర్లు చవకగా నుండును.

సిరాలు.

ఎర్రసిరా, నల్లసిరా, బుగారుసిరా, మొదలగు నన్ని సిరాలు నో నచ్చువేయబడును. పూవులు చక్కగా నవరించబడును.

ఇందు విషయమేము తెలియగోరువాల్సి వ్రాయవలెను

వే॥ శేషగిరిరావు,

మేనేజరు.

